

eki-

evangélikus
Lelkészi
szakfolyóirat

őaszton

LIII. ÉVFOLYAM 7. SZÁM

1978. JÚLIUS

TARTALOMJEGYZÉK

CSEENDBEN ISTEN ELŐTT

A lelkes és a gyülekezet (Pintér János) — — — — — 385

EGYHÁZUNK ÚTJÁN

Az egyház a szocializmusban (Dr. Pröhle Károly) — — — 390

TANULMÁNYOK

A prófétaság, a próféta igehirdetés — mai szolgálatunk (Soly-
már Péter) — — — — — 398

Mit jelent a „két fillér” egyházunkban? (Mekis Ádám) — — 405

Sóvári Soós Kristóf teológiai iránya (Bencze Imre) — — — 415

AZ IGEHIRDETŐ MŰHELYE

Imádság gyülekezetemért (Dr. Groó Gyula) — — — — — 422

Szentháromság után 13. vasárnap (Bánfi Béla) — — — — 433

Szentháromság után 14. vasárnap (Labossa Lajos) — — — 435

Szentháromság után 15. vasárnap (Csizmazia Sándor) — — 438

Szentháromság után 16. vasárnap (Szabó Gyula) — — — 440

Szentháromság után 17. vasárnap (Dr. Selmeczi János) — — 443

Aratási hálaadó ünnep (Tóth-Szöllős Mihály) — — — — 446

EGYHÁZTÖRTÉNETI ÉVFORDULÓK

Kalinka Joachim emlékezete (Németh Tibor) — — — Borító III.

LELKIPASZTOR

Felelős szerkesztő és kiadó: Dr. Nagy István

A szerkesztés munkájában a szerkesztő bizottság vesz részt
Előfizetési ár: havi 25,— forint, fél évre 150,— forint, egy évre 300,— forint

Csekkszámla: Lelkipásztor Kiadóhivatal, Budapest 516—220507

Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1038 Budapest VIII., Puskin u. 12.

Telefon: 142-074

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya

78.2521/2-07 — Zrínyi Nyomda, Budapest, F. v.: Bolgár Imre vezérigazgató

Indexszám: 26 451

ISSN 0133—2821

A lelkész és a gyülekezet

A lelkész a gyülekezettel munkaviszonyban áll. Ez a munkaviszony mégis páratlan, egyedülálló, mert ha van is a lelkésznek „munkaszerző-zése”, díjlevele, amelyet a gyülekezet felügyelője, jegyzője és két közgyűlési tag ír alá, mégsem hasonlítható egyetlen más munkaviszonyhoz sem. Itt ugyanis nem a munkáltató és munkavállaló szabályokban rögzített egyessége határozza csak meg a gyülekezet és lelkésze kapcsolatát, hanem valami egészen más, ami éppen a gyülekezet, illetve az egyház lényegéből adódik.

Egyház, gyülekezet

Az Újszövetség az egyház és a gyülekezet megjelölésére ugyanazt a szót használja: az *ekklésziá*-t. Arra csak röviden utalok, hogy a Septuaginta a héber „kahal” fordítására ezt a szót veszi igénybe. A szó profán jelentése: népgyűlés, politikai joga gyakorlására összehívott gyülekezet. Már a Septuaginta vallásos jelentéssel használja, ugyanígy az Újszövetség is. Az ekklesia itt Isten „kihívott” népe, gyülekezete, egyháza.

Az Újszövetség az egyhárról úgy beszél, mint „test”-ről, élő szervezetről, organizmusról (1 Kor 12, 12 kk.), amelynek feje Krisztus (Ef 1, 22; 5, 23; Kol 1, 18), a Krisztusban hívők pedig ennek a testnek tagjai (1 Kor 12, 27). Pál apostol hangsúlyozza, hogy az egyház, noha sok tagból áll, mégis *egy* (1 Kor 12, 12).

Más helyen az apostol Isten szántóföldjének, Isten épületének nevezi az egyházat (1 Kor 3, 9).

Jézus Krisztus az egyház megjelölésére János evangéliumában szívesen használja a nyáj hasonlatát. Ő a jó Pásztor, aki életét adja a juhokért (Jn 10, 11 kk.).

Az Újszövetség további vizsgálatából kitűnik, hogy Pál és János apostolok az egyes gyülekezeteket is ekklesiá-nak mondják. Ekklesia tehát a római gyülekezet éppen úgy, mint a szmirnai. Ugyanis „a gyülekezetekben Jézus teste nem részekben van jelen, hanem mindig mint egész. Eppen ezért mindegyik gyülekezet „egyház.” (Dr. Káldy Z., Új úton 443.) A gyülekezet tehát lényege szerint önmagában hordozza mind azt, ami az egyház ismertető jele. A gyülekezet Ura és feje Krisztus, a gyülekezet tagjai pedig a Krisztus testének tagjai. Krisztus azonban nemcsak a mi gyülekezetünknek a feje, hanem a többié is, így a gyülekezetek összessége együttesen is a Krisztus teste. A gyülekezeteket tehát Krisztus kapcsolja egybe, „akiben részesednek a hívők” (Dr. Káldy, i. m. 443).

Általános szóhasználat szerint gyülekezetnek nevezünk egy kisebb területen (község, város és a hozzájuk tartozó filiák, sórványok) élő hívők összességét, egyháznak pedig a gyülekezeteknek és természetesen a hozzájuk tartozó felsőbb vezető testületeknek egy nagyobb területen (ország) levő közösségét.

Hitvallási irataink az egyhárról a Szentírás szellemében tanítanak. Az Ágostai Hitvallás VII. cikke azt mondja: „Az egyház a szentek gyü-

lekezete (congregatio sanctorum), amelyben az evangéliumot tisztán tanítják és a szentségeket helyesen szolgáltattják ki.” Az Apológia VII. cikkében (5) ezt találjuk az egyházzól: „Az egyház azonban nem pusztán külső dolgokban és szertartásokban megnyilvánuló közösség, mint egyéb emberi közösségek, hanem elsősorban a hitnek és a Szentléleknek szívbéli közössége. ... Egyedül ez az egyház nevezhető Krisztus testének, amelyet Krisztus saját Lelkével megújít, megszentel és kormányoz”. A hangsúly tehát a hitvallásokban is az egyház organizmus mivoltán és nem az organizációján van.

A lelkész

A gyülekezeti lelkész az a gyülekezeti szolgálatok ellátásával megbízott személy, „akinek evangélikus teológiai végzettsége van, a Magyarországi Evangélikus Egyház illetékes püspöke által lelkésszé avatott, a Magyarországi Evangélikus Egyházban lelkészi alkalmazásban van és aki lelkészi alkalmaztatásakor letette a Magyar Népköztársaság Alkotmányára a hivatalos esküt”. [ET I. 15. §. (1)] Ezen az egyházzogi meghatározáson túl hangsúlyoznunk kell, hogy a lelkész nemcsak alkalmazottja az egyháznak, hanem tagja is. Sokak számára talán feleslegesnek tűnik ez a kijelentés. Az egészen természetesen, hogy a lelkész tagja az egyháznak, illetve gyülekezetének. Ha azonban a hangsúlyt arra teszem, hogy a lelkész tagja a gyülekezetnek és nem feje, akkor egyszeriben érthető lesz ez a megállapítás. Helyes lenne ezt tudatosítanunk önmagunkban minden lelki és anyagi konzekvenciájával együtt. Ebben az esetben nem juthat érvényre közöttünk az a gondolkodásmód, amely azt tartja: „az egyház én vagyok!” „A gyülekezetben az történik, amit én akarok.” Ilyenkor történik az, hogy a lelkész szemben áll gyülekezetével, a hívek elidegenednek és a lelkész valóban egyedül marad.

Elhivatásunk

Lelkészi szolgálatunk gyökerei a bibliai időkbe nyúlnak vissza. A Szentírás alapján valljuk, Isten hív el minket a szolgálatra. Pál azt írja, hogy az egyház, Krisztus élő teste tagjai sorából „némelyeket először apostolokká rendelt az Isten az egyházban, másodsor profétákká, harmadszor tanítókká” (1 Kor 12,28). Ez az isteni rendelés azonban nem rangot, hanem szolgálatot ad a megbízottaknak, és nem emel a hívek fölé magasodó papi rendbe. Krisztus missziói parancsa (Mt 28, 18—20) valószínűleg meg a gyülekezetekben Isten szolgálatba rendelő cselekedetében. De hogy kétség ne legyen afelől, hogy az egyházi szolgálatot kiknek kell végezniük, az Ágostai Hitvallás XIV., az Egyházi rendről szóló cikkében így rendelkezik: „nyilvánosan senki más se tanítson és szolgáltassa ki a szentségeket az egyházban, csak az, akit erre szabályszerűen elhívtak” („rite vocatus”). A lelkésszé avatásunk alkalmával részesültünk ebben a szabályszerű elhívásban, ugyanis amikor „egyházunk Krisztus parancsa alapján és az Ő nevében lelkészt avat, akkor hitünk szerint maga Krisztus küld és kötelez az evangélium szolgálatára.” (Agenda 1963. 347).

Munkahelyünk

Működési területünk a gyülekezet, Isten szántóföldje (1 Kor 3,9), pontosabban az a „szántóföld-darab”, amit Isten számunkra kijelölt. Ez a

munkahely egyházzal körühatárolt terület, amelyet nem szabad túlépünk más gyülekezet rovására. Gyakran előfordul ugyanis, hogy egy egyháztag az egyik gyülekezet területéről a másikba költözik, de ott nem jelentkezik, sőt volt lelkésze sem jelenti át. Kazuális szolgálat igénye esetében visszatér régi gyülekezetébe, esetleg volt lelkészét hívja a feladat ellátására, aki kiszolgálja ezt az igényt, és az egyházi járulékot is elfogadja. Az ilyen egyháztag sohasem épül be új gyülekezetébe. Az ilyen igényeket kielégítő lelkész pedig rossz szolgálatot végez az egyház egészségének, amikor túllép gyülekezte területén. A gyülekezetek ugyanis beletartoznak a magyarországi evangélikus egyházba, és ha bizonyos értelemben zárt egységek is, mégis nyitottnak kell lenniük az egész egyház érdekeinek a figyelembevételére. Így szolgálatunk tulajdonképpen közegyházi szolgálattá lesz akkor is, ha gyülekezetünk területét nem hagyjuk el, de feladatainkat az egész egyházra figyelve végezzük. A gyülekezetben jól végzett munka az egész egyház javát szolgálja.

Ha azonban az egyház, illetve gyülekezet teológiai meghatározására gondolunk, mely szerint az egyház a szentek gyülekezete, akkor tudnunk kell, hogy ezek a szentek, az egyház tagjai egyúttal egy családnak, egy munkahelyi közösségnek, a szocializmust építő társadalomnak, a magyar hazának és az emberiség nagy közösségének is tagjai. A gyülekezetben végzett munkánk így a tagok által túlmegy a szűk vallásos közösség határain és ott is érezteti hatását. Ezáltal a munkahelyünk, az általunk képviselt ügy jelentőségénél fogva az Isten teremtett világa (Rm 8,19).

Munkánk

Lényegét tekintve azt mondhatjuk a munkánkról, hogy az szolgálat, diakónia.

Szolgálunk az *igével*. A lelkész „minister verbi divini”, tehát nem ura, hanem szolgálja az igének. Ezt a szolgálatot csak nagyon alázatosan végezhetjük, az ige sok tanulmányozásával és Isten üzenetéért való tuskodással. Ezt az üzenetet először magunk számára kell meghallanunk. Ezután engedjük, hogy Krisztus maga szóljon rajtunk keresztül gyülekezetéhez. A teljes igét kell hirdetnünk. Az Ágostai Hitvallás VII. cikke az evangélium tiszta tanítását említi és nem szól a törvényről. Tudnunk kell azonban, hogy „az evangélium törvény nélkül nem lenne evangélium, a bűn megbocsátására szóló felhatalmazás a bűn megtartására szóló felhatalmazás nélkül nem lenne a bűnbocsánat felhatalmazásává. Mert Krisztus egyházának kettős hatalmat adott: hogy feloldozzon és kötözzön” (E. Schlink, *Theologie der lutherischen Bekenntnisschriften* 192). Az ige hirdetésnél figyelemmel kell lennünk az emberre, aki a ma gondjában és örömeiben, a ma hajszoltságában és eredményeiben él. Neki kell megszólaltatnunk Isten üzenetét.

Szolgálunk a *szentségekkel*. A keresztség szentségével, az újjászületés fürdőjével alkalmat adunk arra, hogy már a kicsiny gyermek is beletartozzék Krisztus titokzatos testébe, az anyaszentegyházba, a Szentháromság Istennel való élő közösségbe és részesüljön az isteni kegyelem minden ajándékában. Szolgálunk az úrvacsorával, amikor a szentségen keresztül maga, az érettünk keresztalált szenvedett Jézus Krisztus nyújtja szent testét és vérét bűneink bocsánatára. A szentségek kiszolgáltatásakor csodálatos forrás nyílik a gyülekezet tagjai számára, amelyből erő és békeség, élet és üdvösség árad.

Szolgálunk az *imádsággal*. Ezt tesszük az istentiszteleti liturgiában levő imádságokban is. Szolgálunk a gyülekezetnek. Azonban nemcsak

ezzel. A gyülekezet tagjai közül egyre többen kérik a személyes gondjaitért való istentiszteleti és otthoni imádságot (Jk 5,14—16). Többször előfordul az is, hogy telefonon kérik a közbenjáró imádságot. Amikor e sorokat írom, egy súlyos műtételre ezekben a napokban kerülő testvérünk által kért imádsággal szolgálók.

Az imádság szolgálatával nem követünk el határsértést, amikor egymásért, szolgatársainkért, egyházi felsőbbségünkért, népünkért és az egész emberiség békés holnapjáért imádkozunk. „Nagy hatása van az igaz ember buzgó könyörgésének” (Jk 5,16).

Szolgálunk a *szereetet cselekedeteivel*. Ez a tulajdonképpeni diakónia. Számítatlan lehetősége van ennek a gyülekezeten belül és kívül egyaránt. Ez a szolgálat gyakran abban nyilvánul meg, hogy türelemmel, szeretettel végighallgatjuk azt a magányos embertársunkat, aki örömet vagy bánatát nem tudja megosztani senkivel. Ennek a szolgálatnak gyakran alá kell rendelni a magánéletünket, fel kell áldoznunk az éjszakai óráinkat, ahogyan Mesterünk is tette ezt (Jn 3,2). Az öregek, betegek, özvegyek és árvák meglátogatása mind áldott alkalmak ennek a szolgálatnak. Várnak bennünket kórházakban, szociális otthonokban és családi közösségekben egyaránt. A megértésre, a szereetet cselekedeteire mindenütt szükség van.

Ez a szolgálat azonban szétfeszíti a gyülekezeti kereteket. Nemcsak gyülekezetünk tagjainak szolgálunk a szereetet cselekedeteivel, de gondoskodunk gyülekezetünk tagjaival együtt egyháznak erőfelen gyülekezeteiről (Gyülekezeti Segély), és az egyes rászoruló testvéreinkről (szeretetűntézményeinkben). A nagy Diakonos, Krisztus rajtunk keresztül akarja szeretetét kiárasztani népére, de az egész emberiségre is. Ahogyan Isten szereteté az egész világra kiáradt Krisztusban, amikor az egyszerű Fiút adta váltságul (Jn 3,16), mert „Krisztus küldetése elejétől fogva kitágul és az egész ‚világ’-ra irányul” (Karner K, Testté lett Ige 63), úgy az egyházban ma megjelenő isteni szeretet is szétfeszíti ezeket a kereteket és tovább akar jutni általunk is, társadalmi és politikai diakónia formájában is, hogy ezzel is korlátozódjék a bűn hatalma, és megszabaduljanak szorításából azok, akik jogfosztottak, hátrányosan megkülönböztetettek, akik éheznek, és akiknek a háború réme rettegéssel teljessé és bizonytalaná teszi életüket.

Bérünk

Egyetlen egy munkaszerződés sem rögzít ilyen bértételt, mint amit hű szolgálaink ígér az Úr: „Jól van, jó és hű szolgám, a kevésen hű voltál, sokat bízik rád azután, menj be a te urad ünnepi lakomájára” (Mt 25,21)! Ezt a tételt figyelembe veszik-e a fiatalabb lelkésznevezédeknek azok a tagjai, akik nem akarják vállalni a nehezebb és kevesebb anyaggal dotált szolgálatot a vidéki kis gyülekezetekben?

A másik bértétel ez: „Ingyen kaptátok, ingyen adjátok” (Mt 10,8). Ezt megelőzően Jézus az evangélium hirdetéséről és a diakóniai szolgálatról beszél. „Jézus tanítványai nem használhatják a Krisztustól nyert ígét és gyógyító erőt önös célok elérésére hasznot hajtó mesterségként” (Karner K., Máté evangéliuma 67). Aki tehát meggazdagodásról álmodozik, az ne vállalja a lelkészi szolgálatot.

A harmadik bértétel gondoskodik a lelkészek megélhetéséről: „méltó a munkás a maga bérére” (Lk 10,7). „Jézus ezzel tanítványainak igehirdető szolgálatát munkának, és ezért megélhetési alapjuknak tekinti. Az apostolok is így fogták fel szolgálatukat (1 Kor 9, 4—14)” (Dr. Pröhle, Lukács evangéliuma 173). Ennek szellemében egyházi törvényeink is gon-

doskodnak a lelkészek javadalmáról. Ott, ahol a lelkész diakóniai lelkülettel, Krisztusnak engedelmeskedve végzi szolgálatát, anyagi vonatkozásban is megtapasztalja ennek áldását.

Felelősségünk

Munkánk nagy jelentősége abban van, hogy nemcsak a meghívó gyülekezetnek, nem is csak egyházi felsőbbségünknek tartozunk számadással, hanem az egyház Urának, „mert aki felettem ítélkezik, az az Úr” (1 Kor 4,4). Előtte fogunk felelni, hogy mint az Ő szolgálói, Isten titkainak sáfárai, hűnek bizonyultunk-e? Munkánkat végezzük azzal a felelősséggel, amit Jakab így fogalmaz meg: „aki megtérített egy bűnöst a tévelygés útjáról, megmenti annak lelkét a haláltól és elfedezi annak sok bűnét” (5,20), továbbá „Ha egy férfi- vagy nőtestvérünknek nincs ruhája, és mindennapi eledel nélkül szűkölködik, valaki pedig ezt mondja nekik közületek: Menjetek el békességgel, melegedjete meg, és lakjatok jól, de nem adjátok meg nekik, amire a testnek szüksége van, mit használ az? Ugyanígy a hit is, ha cselekedetei nincsenek, halott önmagában” (2,15—17). Így valóban igaz, „hogy az igehirdetés is misszió, a diakónia is misszió” (Dr. Káldy Z., Az egyház missziójának dimenziói. Lp. 1978. febr. 67), továbbá minden szolgálatunk, amelyet Isten előtti felelősséggel végzünk Krisztus missziói parancsa alapján, valóban áldott misszió lesz, hogy világunkban egyre többen hallják meg az evangélium Isten szeretetéről szóló jó híret és egyre többen részesüljenek ebből a szeretetből, amely életet, megtart és boldogít.

Pintér János

Az egyház a szocializmusban

Előadás az arnoldshaini evangélikus akadémián 1977 októberében rendezett Magyar Héten. Az eredeti szöveg megjelent az Ökumenische Rundschau 1978. évi 2. füzetében, 203 kk. lapokon.

Az előadás témája nehéz információs feladat megoldása elé állít minket. Nem először lépünk ezzel a témával a nyilvánosság elé, és minden alkalommal fel kell tennünk azt a kérdést, hogy információnk elfogadásra talált-e. Az a kép, amelyet Nyugaton a szocializmusról és benne az egyházakról nemcsak a világi, hanem az egyházi információs szervek adnak, annyira különbözik a mi információinktól, hogy szükségszerűen merül fel a kérdés, mennyire lehet hinni a mi információinknak, vagy mennyiben megbízhatók a nyugati információs szervek.

Világosan látnunk kell, hogy mindenekelőtt az adott világhelyzet állít minket ez elé a kérdés elé. Megosztott világban és megosztott Európában élünk, ha ragaszkodunk is ahhoz, hogy a világ, és ezen belül Európa is sorsszerű egységet alkotnak. Ehhez járul még az adott ökumenikus helyzet is, amely szerint a keresztyének nagy többsége nemszocialista országokban él. Ez is nehezíti a megértést. Teológusoknak tudniuk kell, milyen nehéz egy másik világot, például a Biblia világát megérteni: mennyi történetkutatásra és kortörténeti ismeretre van szükség ahhoz, hogy megközelítsük a Biblia emberét. A mi esetünkben azonban a megértést még az is nehezíti, hogy a nyugati keresztyénség évszázados történeti fejlődése folytán szoros kapcsolatban él a polgári társadalommal, és ezért alig hiheti, hogy a szocialista társadalomban, amely leváltja a polgári társadalmat, tovább élhet a keresztyénség. Információs feladatunkat tehát csak úgy oldhatjuk meg, ha sikerül leküzdeni azt az előítéletet, amely szerint az egyház léte lehetetlen a szocialista társadalomban. A Német Szövetségi Köztársaságban és különösen a Hesszeni és Nasszaui Országos Egyházban egyre több jelét látjuk annak, hogy igyekeznek szabadulni ettől az előítételtől, ezért most jó reménységgel tekintünk információs feladatunk elé.

Előadásunk témája még egy másik nehéz feladat elé is állít, ami azonban már a tartalmat érinti. Lehet-e ilyen általánosan az egyházzról és a szocialista társadalomról beszélni?

Egyrészt Európában szocialista területen szerény számítással is kb. 100 millió keresztyén él, különböző egyházakban nagyon eltérő történeti múlttal, eltérő hagyományokkal és hitvallásokkal. Valamennyi egyház nevében beszélni elbizakodottság volna, és a valóságnak sem felelne meg, ha az egyházakat egységként kezelnénk. De talán mégis emlékeztethetünk a kelet-európai egyházak képviselőinek tanácskozására, amely az Egyházak Világtanácsa vezetésével 1977 tavaszán Budapesten folyt. Nekünk magunknak az volt a benyomásunk, hogy az egyes beszámolók nagyon eltérők voltak. Ezzel szemben egy nyugati résztvevő hangsúlyozta, milyen meglepő és benyomást keltő volt számára, hogy a különböző megszólalásokban is belső egyezés mutatkozott, hogy minden megszólaló tudatosan keresztyén módon beszélt, és hogy valamennyien tudatosan tük-

rözték az egyház feladatát a maguk helyén. Magától értődik tehát, hogy ebben a beszámolóban elsősorban a mi helyzetünkre tekintünk, ez azonban valamiképpen mégis az egyház helyzetét tükrözi a szocializmusban.

Másrészt a szocialista társadalmat sem lehet Kelet-Európában globális egységként kezelni. Míg azelőtt Nyugaton egészen egyszerűen keleti blokkról beszéltek, addig ma egyre többet emlegetik a szocialista társadalom pluralizmusát. Ebben a megfigyelésben van igazság, ha a szocialista országokat egyidejű egymásmellettségükben szemléljük. Mihelyt azonban a történeti dimenziót is figyelembe vesszük, helyesebb eredményre jutunk. A szocializmus ugyanis a különböző országokban különböző gazdasági, kulturális és társadalmi viszonyokat talált, amelyek a forradalom folyamatát és kifejlődését messzemenően meghatározták és még mindig meghatározzák. Ezenkívül a szocializmus elveiből is következik, hogy fejlődése során egyre inkább magába öleli a regionális és helyi igényeket és sajátosságokat. Így tehát a szocialista társadalmat olyan egységnek tekinthetjük, amely fáziseltolódásokkal és helyi különbségekkel fejlődik, de lényeges tendenciái és érdekei mindenütt közősek. Ilyen értelemben beszélhetünk magyar modellről is, amely ugyan nem példakép mások számára, de mégis a szocialista fejlődés problémáit és lehetőségeit tükrözi.

Így értelmezzük tehát témánkat, és szólunk „az egyházzól a szocialista társadalomban”.

Világtörténeti jelentőségű fordulat

Nem üres frázis, ha azt mondjuk, hogy 60 évvel ezelőtt az 1917. évi Nagy Októberi Forradalommal világtörténeti jelentőségű fordulat történt. Ennek az eseménynek teljes horderejét akkor értjük meg, ha emlékezetünkbe idézzük a nagy történeti összefüggéseket.

Már a francia forradalommal új szakasza kezdődik az újkornak, amelyre jellemző a munkásszféra feltörése és a forradalmak sorozata. Ennek az új mozgalomnak az eszméje a szocializmus, amely a marxizmusban érte el ideológiai kibontakozását. Ez a feltörő mozgalom és ideológia az újkori ember tipikus sajátosságait mutatja. Ez jelentkezik mindenek előtt optimizmusában, amely szerint az ember nincs kiszolgáltatva sorsának, mert a tudomány és a technika eszközeivel nemcsak a természeti erők felett tud úrrá lenni, hanem saját társadalmát is megváltoztathatja, humanizálhatja. Az optimizmushoz járul az emberi aktivitás pozitív értékelése és a szekularizált, immanens világszemlélet, amely szintén egyetemesen jellemzi az újkor emberét. A szocializmusban azonban a szekuláris gondolkodás csak akkor válik militáns atheizmussá, ha a tudatos vagy öntudatlan osztályharc az atheizmus támadása és az istenhit mögé rejtőzik.

Egy ponton azonban lényegesen különbözik a marxizmus az újkor általános gondolkodásmódjától. Az újkor első szakaszának gondolkodására jellemző volt az individualizmus, amely a közösséget is egyedek egyesüléseként értelmezi. A marxizmus a közösségből indul ki, és az egyént a közösségbe foglaltnak tekinti. Így jön létre az új társadalom képe, amely az emberi közösség humanizálását tűzi ki célul, hogy azáltal megvalósítsa az egyes ember humanizálását is.

Azzal a kérdéssel kapcsolatban, hogy miért lett éppen a marxizmus a munkásszféra ideológiájává, két pontra szeretnék emlékeztetni. Marx és a marxizmus ideológiája olyan filozófiai rendszer, amely a modern világ problémáit és felismeréseit világos és átfogó rendszerbe fog-

lalja, és ugyanakkor az egész emberiségre tekintő jövőlátással kapcsolja össze. Marx és a marxizmus ezen univerzális látóhatárában rejlik vonzó és átütő ereje. Ezenkívül a marxizmus tudományos politikai gazdaságtan is, amely arra a kérdésre keres választ, hogy hogyan valósítható meg az új társadalom. Marx a kapitalizmus elemzése alapján arra a megállapításra jutott, hogy csak a termelőeszközök szocializálása zárhatja ki a munkásosztály rendszeres kiszákmányolását. Ebből azután logikusan következik a válasz arra a kérdésre is, hogy milyen erőtényezők alkalmasak az új társadalom megvalósítására: azok, amelyek az új társadalom létrejöttében érdekelve vannak, vagyis a munkásosztály és vele szövetségben a vagyontalan parasztság és a kispolgárság egy része (később a gyarmati népek is). Így jutott el Marx ahhoz a döntő felismeréshez, hogy a világméretű osztályharc ugyan nem célja, de mégis nélkülözhetetlen eszköze és feltétele a szocialista társadalom megvalósulásának.

Ezeket a jól ismert tényeket kell emlékezetünkben tartanunk, ha helyesen akarjuk értékelni az 1917. évi forradalom jelentőségét. A szocializmus és a marxizmus egészen addig jövőlátás és ideológia volt. De 1917 óta olyan realitás, amely hatvan év alatt a világpolitika és a világ-gazdaság egyik legjelentősebb tényezőjévé lett. Hatvan éven át prófétálták és remélték, hogy ez a mozgalom megbukik, a valóság pedig az, hogy terjed és növekszik ereje. Így jött létre a jelen világ, amelyre jellemző két vilárendszer küzdelme.

A keresztyénség gyökeresen új helyzetben

A szocialista forradalom gyökeresen új helyzetbe hozta egyházainkat. Erre egyházaink nemcsak nem voltak felkészülve, hanem még a múltból hozott súlyos terhek is nehezítették helyzetüket, minthogy sokszorososan összenőttek a polgári társadalommal. Ezért sokan meg voltak győződve arról, hogy a keresztyén lét lehetetlen lesz a szocializmusban.

A szocializmus programja lépésről lépésre valósult meg. Ez minde-nekelőtt gazdasági forradalmat jelentett: végrehajtották a régóta esedékes földreformot, és azután felépült a kollektív gazdálkodás. Ezzel együtt járt a nagybirtokok kisajátítása. Az egyik legnagyobb nagybirtokos pedig a római katolikus egyház volt, és a birtokos osztály többnyire vezető és hordozó réteg volt egyházainkban. Ők a szocializálásban keresztyén elvek megsértését látták, és az egyházaknál kerestek segítséget és igazolást. A szocialista forradalom a munkásosztály felemelkedését is jelentette, olyan emberek felemelkedését, akikkel a hivatalos egyház alig került kapcsolatba, és akiknek alig volt okuk arra, hogy az egyházakban és a keresztyénekben szövetségeseiket lássanak. Az állam és az egyház elválasztását, amely a legtöbb nyugati országban már régen megtörtént, nálunk csak a szocializmussal kapcsolatban hajtották végre. Az egyházak és a keresztyének így elvesztették azt az uralkodó politikai hatalmukat, amelyet ezelőtt, az ún. keresztyén éra alatt élveztek. A szocialista forradalom elkerülhetetlen gyermekbetegségei is jelentkeztek, és bizonyos feszültségeket is okoztak. Ennyi elég annak megértésére, hogy a teljesen új helyzetben kétségesnek látszott a keresztyénség tartós léte a szocializmusban.

Minden bizonytalanság mellett mégis volt egy biztos tájékozódási pont. Mégpedig az, hogy a szocializmusban mint egyházaknak és mint keresztyéneknek kell élnünk. Ebből a meggyőződésből következett az egyház új tájékozódása az új helyzetben. Első lépés volt annak a felismerésnek a realizálása, hogy az egyház és a keresztyénség nincs kötve

egy bizonyos társadalmi rendhez. Ez azt jelentette számunkra, hogy a keresztyéneknek és egyházaknak bátran szabadulniuk kell a polgári társadalomban élvezett kiváltságaiktól és előnyeiktől. Itt segítségünkre volt az a felismerés, amely nyugati keresztyén körökben is elterjedt volt, hogy ti. az ún. nagykonstantinuszi korszak, amelyben az egyház uralkodó szerepet játszott, véglegesen letűnt. De fontos volt számunkra az a felismerés is, hogy egyházak és keresztyének uralkodó szerepük idején sokat elmulasztottak a politikában és a társadalomban, amit Jézus követésében és keresztyén hitük alapján megtehettek volna, és meg kellett volna tenniük. Az ún. keresztyén Magyarország híres volt a 3 millió koldusáról, akik csak a szocializmusban kapták meg emberi méltóságuk teljes elismerését és részesülhettek teljes szociális igazságosságban. Az egyház bűnbánatában és bűnvallásában ismertük meg az egyház továbbélésének és továbbszolgálásának elengedhetetlen feltételét. Reménységünket Izrael és Jézus Krisztus Istenébe vetettük, aki ítéletében is kegyelmes.

Teológiai újraeszmélés

Az egyház tájékozódása az új társadalomban elképzelhetetlen volna teológiai újraeszmélkedés nélkül. A kritikus helyzetekben éreztük leginkább az exakt teológiai munka szükségességét. Élő teológiát (living theology) műveltünk, anélkül, hogy ezt a kifejezést használtuk volna. Teológiánk mindig bibliai tájékozódású volt és maradt. Messze túl menne ezen előadás keretein, ha arról szólnánk, hogyan szólaltak meg számunkra egymás után újonnan a különböző bibliai igék, és hogyan adtak útmutatást. Mert nemcsak arról volt szó, hogy hitünk számára szilárd alapot találjunk, hanem arról is, hogy világosan felismerjük feladatainkat és lehetőségeinket a szocialista társadalomban. Olyan igék lettek jelentőssé számunkra, amelyek a hit cselekedeteiről, az Isten- és ember-szeretet egységéről, az evangélium szolgálatára és a felebarát szolgálata-ra való egyidejű küldetésünkről, a másokért való életről, a másokért élő egyházzal szólnak. Ó- és újtestamentumi igék arra hívták fel figyelmünket, hogy a társadalmi igazságosság Isten ügye, és ezért kell, hogy a keresztyénség ügye is legyen. A bibliai tájékozódással szoros összefüggésben kellett újra végig gondolnunk a teológiai kérdéseket is. Tanulmányoztuk a hitvallási iratokat, és újra végigvittuk a teológia majdnem minden részét, a krisztológiát, a szoteriológiát, az ekkleziológiát, az eszhatológiát, a keresztyén etikát, és megkíséreltük ezeket megváltozott helyzetünkben újonnan megérteni. Isten emberszeretete, Jézus embersége, a világ mint teremtettség, a keresztyén reménység, amely a jelen világért való munkára indít, lényeges pontjai teológiai eszmélkedésünknek.

Minderre azt lehetne mondani, hogy ebben nincsen semmi új: mindez az egyetemes keresztyénség közös meggyőződése. De hiszen nem is a Szentírás igéi voltak újak, sem a teológiai tételei: új volt az a helyzet, amelyben ezek az igék és teológiai igazságok érintettek minket. Ez nem jelentette valamilyen hamis szituáció-teológia feleledését a természetes teológia értelmében. Mi nem akartuk Isten kinyilatkoztatását kiolvasni a helyzetből, hanem Isten igéjét akartuk behallani helyzetünkbe. Szilárd tájékozódási pontunk az, hogy Isten akaratából vagyunk ebben a helyzetben, és hogy ő a világ és a történelem ura, és ezért a mi helyzetünk ura is, aki a szocializmusban és a szocializmus által arra szólít fel minket, hogy hívek legyünk megbízatásunkhoz és küldetésünkhöz.

Teológiai eszmélkedésünk új eredménye az a döntés, hogy mint ke-

resztyének a szocializmusban nemcsak élni akarunk, hanem a szocializmus építésében is szabad és kell részt vennünk. Ezt a döntést eredetileg hitben való döntésnek mondtuk. Valóban a hit merészsége is a szocializmus építése közben együttműködni olyan mértékadó emberekkel, akik meg vannak győződve arról, hogy a szocializmus felépítésével minden vallás el fog tűnni. Az együttműködésre vonatkozó döntés kockázatát nem is tudnánk vállalni azon szilárd hit nélkül, hogy Jézus Krisztus feltámadt és él, és hogy neki adatott minden hatalom mennyen és földön.

Nem hiányoztak egészen olyan kísérletek sem, amelyek nyugati mintára valamilyen „keresztyén szocializmust” akartak levezetni az evangéliumból. Az ilyen kísérletek azonban szerványosak maradtak. A szocializmusnak az evangéliumból való levezetése egyenlő volna egy olyan kísérlettel, amely az evangéliumból világnézetet akarna levezetni. Ez nem lehetséges. Mi más utat kerestünk és találtunk: mégpedig abban a bibliai, teológiai és reformatori kijelentésben, hogy Isten a törvényét mint az emberek életrendjét beleírta az emberek szívébe. Ez érvényes olyan emberekre is, akik Istent nem ismerik, és nem hisznek benne. Ez a felismerés felszabadít minket arra, hogy humánus területen keressük a közös szempontokat marxistákkal. A „közös” azonban már eleve adva volt saját népünk és az egész emberiség iránti közös elkötelezettségünkben. A szocialista forradalom számunkra elsősorban nem elméleti teológiai kérdés volt, hanem a népünkért végzendő konkrét szolgálatok lehetőségét és elkötelezését adta elénk a belső gazdasági és politikai fejlődés mindenkori stádiuma szerint. A világháború után adóttak olyan kritikus helyzetek, amelyekben saját keresztyén meggyőződésünk alapján megtaláltuk a marxistákkal közös állásfoglalás alapját és lehetőségét. Ilyen volt pl. a hidegháború leküzdése, tiltakozás az atomháború és a fegyverkezési verseny ellen, harc a rasszizmus és neokolonializmus ellen, együttműködés az enyhülés és megértés érdekében a különböző társadalmi rendszerű népek és államok között. Idővel a lehetséges együttműködés széles területe nyílt meg előttünk. Emellett kezdettől fogva világos számunkra, hogy csak hitünk alapján működhetünk együtt, és a marxizmus atheizmusát nem tehetjük magunkévá.

Az egyház megújulása

A teológiai újraeszmélkedés az egyház belső megújulása nélkül Jézus hasonlata szerint gyümölcstelen fa volna, amelyet kivágnak, vagy megízetlenült só, amelyet méltán dobnak ki, hogy megtiporják. Az egyház megújulása Isten és a Szentlélek ajándéka és titka, amellyel nem rendelkezünk, és amelynek mélyére sohasem tekinthetünk. Néhány jelét azonban talán mégis megemlíthetjük.

Az utóbbi évtizedekben ébredési mozgalmak indultak el egyházainkban. Az evangelizációt csak kezdetben szervezték egyes csoportok a hivatalos egyházon kívül. Ma az evangelizáció az egyház állandó szolgálatához tartozik, és azt az egyházi vezetés és a gyülekezetek hordozzák. Emellett tartalmi változás is figyelhető meg. Míg azelőtt az evangelizáció problematikája messzemenően a lelki élet belső körén mozgott, ma sokkal inkább fordul az élet és az emberekkel való közösség megújulása felé. A keresztyén bizonyágtétel kötelezettségére is hangsúly esik. Míg azonban korábban a kegyes agresszivitásra való hajlandóság is jellemkezett, addig ma világossá vált, hogy a szó bizonyágtétele csak a

mindennapi élet bizonyágtételének összefüggésében lehet igaz és hiteles. Imádkozó közösségek élnek gyülekezeteinkben, amelyek magukban vagy rendszeres összejöveteleken nemcsak saját belső ügyüket, hanem az embertárs, a gyülekezet, népünk és az emberiség ügyét is az Isten elé viszik. Ezek az imádkozó közösségek támaszai a gyülekezeti lelkigondozásnak és szeretetszolgálatnak. Az egyház megújulása elképzelhetetlen a Szentírás nélkül. Az utóbbi három évtizedben minden egyházunk dolgozott új fordításokon, és az utóbbi években két teljes új bibliafordítás jelent meg, egy protestáns és egy katolikus. A Biblia és a bibliai üzenet iránti érdeklődés feltűnő módon növekszik az utóbbi években. Megemlítjük az istentiszteletek jelentőségét is. A templomlátogatás számszerűen csökkent harminc év alatt, de még mindig lényegesen magasabb, mint Nyugaton. Egy körkérés alapján kitűnt, hogy az újszülöttek 90⁰/0-át megkeresztelik, és ezt bizonyára nemcsak hagyományos magatartásra lehet visszavezetni. Az úrvacsora hasonlíthatatlan értéke növekedett a gyülekezetek tudatában. Tudatos keresztyének az úrvacsora rendszeres résztvevői.

Már említettük, hogy újratájékozódásunk közben szerepet játszott az a felismerés, hogy a konstantinuszi korszak véget ért, és ennek következtében az egyházak elvesztették hatalmi helyzetüket. Ennek a felismerésnek a pozitív oldala az, hogy az egyház a maga egészében és tagjaiban a világban való szolgálatra hivatott el, ahogyan Jézus nem uralkodásra, hanem szolgálatra jött. Ez az átfogó diakóniai teológia nem maradt elmélet, hanem az egyházak és a keresztyének alapvető életelvévé lett a szocializmusban. Miután különböző ökumenikus alkalmakon már sokszor beszéltünk a szolgálat teológiájáról, ezen a helyen néhány utalásra szorítkozunk.

Egyházaink és gyülekezeteink gyakorlata a gyülekezeti tagok önkéntes részvételén alapul. A népegyház helyzetéből való átmenet a szolgáló egyház helyzetébe abban nyilvánul meg, hogy az egyház többé nem a hagyományból és nem a természetes szaporodásból, hanem funkcióiban és szolgálataiban él. Az egyház felajánlja szolgálatait az embereknek, és felhívja őket, hogy lehetőségeik szerint dolgozzanak együtt a különböző feladatok megoldásában.

Magától értődő lett az, hogy gyülekezeteink és egyházaink a gyülekezeti tagok önkéntes adományaiból élnek. Ennek áldásos következményei vannak, mert az egyház minden problémájával — amilyen pl. a gyülekezet fenntartása, a diakónia és a lelkészképzés feladatai, az ökumenikus kapcsolatok témái —, folyamatosan foglalkozni kell a gyülekezetekben, hogy a gyülekezeti tagok tájékozódva legyenek, mikor és hol segíthetnek szolgálataikkal és adományaikkal. Így erősíti az önkéntes szolgálat a gyülekezetek összetartását.

Az egyház szolgáló magatartása az emberek lelkiismereti szabadságának teljes tiszteletbentartását is jelenti. Szolgálni ebben a vonatkozásban azt jelenti, hogy az egyház senkire sem kényszeríti rá magát, hanem felajánlja segítségét, ahol és amikor igénylik és elfogadják. A szolgáló egyház ezen magatartása mögött mély reformátori és bibliai meggyőződés áll, mégpedig az, hogy az ember hitrejutása egyedül Isten hatalmában áll. Ezért végezhetjük szolgálatunkat azzal a felszabadult tudattal, hogy maga Isten rendelkezik arról, hogy mikor és hol ébred hit a mi szolgálataink nyomán. Ez a meggyőződés szabaddá tesz arra is, hogy teljes nyíltsággal keressük az együttműködést más világnézeti emberekkel anélkül, hogy minden áron törekedjünk őket felszólítani a hitre. Hiszen maga a szolgálat is bizonyágtétel, amely a hit felé mutat.

Jóllehet egyházaink a szocialista forradalom révén egészen új helyzetbe kerültek, amelyben jórészt külső segítség nélkül kellett újratájkózódniuk, egyházaink mégsem hagyták el a keresztyének ökumenikus közösségét, hanem éppen keresték és erősítették. Egyik püspökünk kb. 20 évvel ezelőtt egy ökumenikus közösségben mondta ki azt a szót, hogy mi az egyházaknak az emberiség jövőjébe előretolt bástyája vagyunk. Úgy értette ezt, hogy az a társadalmi forma, amelyben egyházaink már élnek, valamiképpen az emberiség jövőendő társadalmi formája lesz. Mindenestre érezzük a felelősséget, hogy a szocializmusban szerzett tapasztalatainkat közöljük az ökumenikus testvériséggel. Ez a vállalkozás nem könnyű, mert az ökumenében el van terjedve az az előítélet, hogy a szocializmusban a keresztyének élete lehetetlen, vagy csak csendes martíriumként képzelhető el. Miután ismertté vált az a tény, hogy az egyházak a szocializmusban mégis élnek, feltámadt az a gyanú, hogy vagy a szocializmus gyengült meg, vagy a keresztyének árulták el a keresztyéniséget. Jóllehet helyzetünk az ökumenében évről évre könnyebbé és testvéribbé válik, még mindig nem problémátlan. Ezzel azonban senkit sem akarunk vádolni, vagy megbántani. Nyugati testvéreinknek kétségtelenül nehéz lehet minket megérteni. Egyetlen kívánságunk az, hogy az ökumenében elmondhassuk tapasztalatainkat és felismeréseinket, és eközben teljes értelemben keresztyéneknek tekintsenek minket.

Az ökumenében gyakran teszik fel nekünk azt a kérdést, hogyan értjük mi az egyház prófétai szolgálatát. Tudjuk, hogy az Ótestamentumban a prófétai szolgálat nagyon gyakran kritikai szolgálat volt. De nemcsak ez volt. Voltak esetek, amelyekben a prófétálás felhívás volt pozitív magatartásra, mégpedig éppen olyan esetekben, amikor a szociális igazságosság megvalósításáról volt szó. Úgy gondoljuk, hogy a mi helyzetünkben a prófétai szolgálatnak szükségszerűen kell ilyen pozitív tartalmat kapnia. Nyugaton a hosszú történelmi fejlődés következtében nem mindig világos, hogy a keresztyénség mennyire került egy álkeresztyén világszemlélet vagy egy polgári ideológia fogságába. Ezért ott kritikai próféciára van szükség. De a mi viszonyaink között tiszta és átlátszó a helyzet: a keresztyénség és a marxista ideológia már ennek atheizmusa miatt sem keverhető. A marxizmussal és szocializmussal való találkozás pedig egészen új volt a mi keresztyénségünk számára, és ezért a kritikai magatartás magától adódott. Az új feladat az volt számunkra, hogy a keresztyénség olyan pozitív keresztyén és emberi magatartásra jusson el, amelyből a szociális igazságosság megvalósításában való aktív részvétel következik. Ezért tartjuk azt, hogy a mi viszonyaink között a próféciának elsősorban nem kritikára, hanem pozitív magatartásra kell felhívnia, minthogy a kritikus magatartás természetes volt, a pozitív együttműködés készsége pedig csak a hitből folyhat.

Állam és egyház

Utóbbi időben többszörösen végigfutott a világsajtón az, amit mértékadó marxista államférfiak Magyarországon az egyház és az állam viszonyáról mondtak. A jelenlegi helyzet 30 évi fejlődés eredménye. Egyházaink már 1948-ban egyezményt kötöttek az állammal, amely az egyház és állam közötti együttműködés kifejlesztésének alapjává lett. Világos a választóvonal az egyház és az állam között. A történelmi egyházak feladták politikai hatalmi állásukat, de minden keresztyén és minden

egyház — a szabad egyházakat is beleértve — teljes vallásszabadságot élvez. Senkit sem lehet az egyházban való tagságra vagy részvételre kényszeríteni, és senkit sem szabad vallása vagy vallástalansága miatt diszkriminálni. Az állam szekuláris állam, amelyben a marxista pártnak vezető szerepe van, de senkit sem kényszerítenek a marxizmus vallására. Csak egy párt van, de minden felnőtt állampolgárnak megvan a lehetősége a közéletben való részvételre a Hazafias Népfront révén. Az állampolgárok, köztük a keresztyének is, messzemenően élnek is ezzel a lehetőséggel. Az út eddig az eredményig hosszú és bonyolult volt. Már szóltunk arról, hogy a keresztyének pozitív együttműködése a szocializmusban nem volt magától értetődő. Hozzá kell tenni: sok időbe telt, amíg ez a felismerés átment a keresztyének és a gyülekezetek tudatába. De teljességgel hibás volna, ha csak a keresztyének nehézségeiről beszélnénk. Legalább olyan nehéz volt a marxisták számára is az együttműködéshez szükséges bizalommal lenni a keresztyének és egyházak iránt. Itt emlékeztetünk Kádár Jánosnak a pápánál tett látogatására. A pártvezető világosan beszélt azokról a nehézségekről és arról a hosszú útról, amely a katolikus egyház szembenállásától az állam iránti lojalitáson át a pozitív együttműködésig vezetett. De nem a párt változtatta meg ideológiáját. Bizalma és elismerése olyan egyházak és keresztyének felé irányul, amelyek és akik lényegesen megváltoztak, gondolkodásukban és cselekvésükben megújultak. Természetesen az is időbe tellett, amíg ennek a változásnak a felismerése a párt tagjai között is elterjedt. Az együttműködésnek ezt a politikáját Kádár János már 20 évvel ezelőtt deklarálta, a világ nyilvánossága azonban csak a legutóbbi időben vett róla tudomást.

Problémák és távlatok

Nem fejezhetjük be ezt az előadást anélkül, hogy ne utalnánk problémákra, amelyek fennállanak, és amelyekkel számolnunk kell. Egy másik előadás szól majd a szocialista társadalom problémáiról és távlatairól. Itt csak a saját problémáinkra és távlatainkra utalunk. Ha előbb azt mondtuk, hogy a marxisták nem változtatták meg ideológiájukat, akkor ezt azt is jelenti, ők továbbra is meg vannak győződve arról, hogy a szocializmus felépítésével minden vallás el fog tűnni. Lényeges azonban számunkra az az álláspont, hogy a vallások eltűnése nem feltétele, hanem eredménye a szocialista felépítésnek. A szocializmus jelenlegi szakaszában ezért látják lehetségesnek a marxisták a keresztyének és marxisták együttműködését, és ők azzal számolnak, hogy ez a szakasz még sokáig fog tartani.

Keresztyén oldalról ugyancsak azt kell mondanunk, hogy nem adtuk fel azt a reményt, hogy a keresztyénség nem fog kihalni a szocializmusban. Meggyőződésünk szerint azonban a keresztyénség jövője annak hatalmában áll, akinek adatott minden hatalom mennyen és földön. Ez a meggyőződés tesz minket szabaddá a nyílt emberi, pozitív és kritikai együttműködésre marxistákkal a szocializmus felépítésében. A marxisták jövőlátása azonban állandóan emlékeztet minket arra, hogy ez az együttműködés a hit kockázata marad, és csak az élő Úrban vetett hittel vállalható.

Dr. Pröhle Károly

A próféta-ság, a próféta igehirdetés — mai szolgálatunk

1. Kicsoda a próféta?

A „próféta” szavunkat, s annak eredeti héber jelentését nagyon nehéz kielemezni, vagy filológiailag pontosan meghatározni. Nagyon nehéz, mert nem ismerjük pontosan annak a jelentését sem, melyből származik. Az eredeti kifejezésről, a „nábi” szóról annyit tudunk, hogy eredete bizonytalan és talán az akkád „NABU” szóból származtatható. Ennek a szónak a jelentése viszont: hívni, elhívni. Az ige alapjelentésének passzív participiumos formája ezért „AZ ELHÍVOTT”, amíg az aktív: „A HÍVÓ, A SZÓLO”. Így kerülhetett az ótestamentumi szóhasználatba ugyanúgy, mint más sémi, vallásos nyelvek szókincsébe. Tovább növeli a nehézséget a szónak az Ótestamentumban található igésített alakja: a „nb” ige. Az tűnik így fel, hogy a bibliai szövegekben, alapjelentésében, tehát qualban nem is találkozunk vele. Csak nifalban és hitpaélben fordul elő. Ez pedig — a héber igeképzés törvényszerűsége szerint — egyszerűen azt jelenti, hogy a kiinduló pont, az eredet hiánya szinte lehetlenné teszi a származtatott, a módosított alakok pontos értelmezését. Eltekintve azonban a probléma adta nehézségektől, a nifalban szereplő alakok fordításául a „vallásos révületben lenni” (extázis), a továbbiakban pedig a „magát nábinak kijelenteni”, vagy a „nábi foglalatosságában lenni” adódik, mely értelmezésekből levezethető több más jelentés is a szöveg körülményeihez képest. A hitpaél jelentés hasonló a nifaélhez, de mivel ez az igetörzs az esetek túlnyomó többségében a régebbi elbeszélő szövegekben (Numeri, Sámuel, Királyok könyve stb.) található meg, azt a gyanút és tényt erősíti, hogy a „vallásos extázisban lenni” a szó elsődleges jelentése.

A Károli és az új bibliafordítás küszködik, amikor pl. Numeri könyvének 11,25—27-ben úgy akar magyarítani, hogy a hetven vén és két társa az ÚR lelkétől megszállottan „prófétál a táborban”. A NÁBI szó éppen ezért nem alaki, hanem szoros tartalmi rokonságban áll a „ro-eh” és a chozeh szavakkal, valamint az „is, ha elchim” kifejezéssel.

A „ro,eh”: halló, és a chozeh: látó — együtt utal arra, hogy itt ugyanarról van szó, mint az előzőekben és amelyet az extázisban, a vallásos révületben való hallásként, látásként megnyilatkozás-ként kell lerögzítenünk.

Még érdekesebb a szó görög változatának vizsgálata: Ennek a szónak a használata jövevény szóként ment át a Biblia közvetítésével a közhasználatba. Így került a görög műveltségű európai kultúrák nyelvébe. A próféta, prófétálni, prófécia szavakról van szó. A LXX (Szeptuaginta) a héber nábi szót prófetésnek fordítja, s egyszerű egyenlőségi jelet tesz a különböző, egymástól nagyon is távol eső, próféta személyek, cselekedetek és megnyilatkozások közé. Egyúttal ez a gyakorlat azt is eredményezte, hogy manapság a különböző korokban élő „próféták” külső cse-

lekedetbeli megnyilatkozásait csakúgy hajlandók vagyunk egysíkúan, egyoldalúan értelmezni, sőt megítélni, mint kimondott, esetleg írásban rögzített szavaikat, mondataikat.

Eközben csupán arról feledkezünk meg, amit már Demokritosz is megállapított: „Ugyanabba a folyóba nem lehet kétszer belelépni”.

A klasszikus szóhasználatban a „prófétálni” ige valóban az istenség akaratának, kinyilatkoztatásának a közlését jelenti. De az is igaz, hogy ez a különféle kultuszokban (primitív, vagy primér vallásokból kinőve) az extatikus állapotban levő cselekvést, megvilágosodást és ennek a nyomán való artikulált, vagy artikulátlan szólást, emberi megnyilvánulást jelöl meg.

Az eddigieket összefoglalva: akár a nábi és a prófétesz főneveket, akár ezeknek igei formáit vizsgáljuk, egyformán arra a megállapításra jutunk, hogy ezeknek a szavaknak a jelentéstartalma nagyon változatos, sokrétű, s a vallásos, valamint az általános szituációnak megfelelően koronként változó.

Igy bármit mondjunk is a próféteség intézményéről, vagy magukról a prófétákról, illetve bármilyen tevékenységükről, ezt mindig úgy kell tennünk, hogy az izraeli történelem egymást váltó korszakaiba és annak keretébe ágyazzuk bele mondanivalónkat.

Igy kaphatunk csak reális képet a különféle korok (honfoglalástól a zsinagógiai zsidóság — babiloni fogság helyzete) férfiainak, nőknek, szerepéről, akiket summásan és egyszerűen prófétáknak szoktunk nevezni.

2. *Micsoda a próféta?*

Erre a kérdésre legvilágosabban Ézsaiás könyve 6. fejezete felel. Ézsaiás elmondja ebben a prófétai látomásban, hogy egy bizonyos időpontban látta Izrael Istenét. Magas királyi széken ült és mennyei lények vették körül, akik ezt kiáltották egymás felé: „Szent, szent, szent a Seregeknek Ura — dicsősége betölti az egész földet!”. Ennek a megrázó eseménynek a látása, átélése és élménye összetöri a prófétát. — Meg kell halnia annak, aki az Istent látta!

Ézsaiás felismeri tisztátalanságát és bűnösségét. Ekkor azonban valami más történik, mint aminek következnie kellene: Isten maga emeli fel ezt az összetört embert, megtisztítja minden tisztátalanságától és ezt a kérdést teszi fel neki: „Kit küldjünk el a mi képviselőnkben?” Vagyis ki akar a mi követünk, apostolunk lenni? Erre Ézsaiás így felel: „Itt vagyok én-engem küldj el!”

Mélységében vizsgálva ezt a prófétai elhívást, feltűnik néhány nagyon fontos szempont, mely elvezethet bennünket az ótestamentumi prófétai szolgálat megértéséhez.

A prófétává választott ember „találkozik” az élő Istennel

Ézsaiás felismeri, hogy az élő Isten tört be életébe és kisajátította életét magának. Nem valami belső élményről, sem az emberi lét immanens körében feltűntethető lelki élmény-jelenségről van szó, hanem az *elhívott találkozik az őt elhívó Istennel.*

A találkozás felfedi méltatlan voltát

Az Istennel való találkozás fedi fel, hogy a kiszemelt, prófétává elhívott ember tisztátalan, méltatlan, bűnös, s tulajdonképpen nem is al-

kalmas az elhívásra. (Ézsaiás egy pillanatig sem tud megállni Isten szentsége előtt).

Az elhívás „törést” idéz elő az elhívott életében, s ezért a próféta nem olyasvalaki, aki isteni lelkesültségű ígéket hirdet, mert szíve telve, túláradva van vallásos erőkkkel és látásokkal. Nem olyan ember, akit misztikus módon „meglegyintett” az isteni titok és most a saját érzései és gondolatai alapján mond el kirobbanó dolgokat.

NEM! Az Ótestamentum bizonyossága szerint olyan ember a próféta, akit Isten saját létének és lényének a megszgyéjére állított. Ézsaiás nem azt mondja: Uram én készen állok, fel vagyok vértézve arra, hogy neked szolgáljak, hitem nagy, elég erre, hanem ezt: „Jaj nekem, elvesztem, mert tisztátalan ajkú vagyok!” (Jeremiás is így vélekedik küldetésekor: „Nem tudok beszélni, igen fiatal vagyok!”)

A próféta Isten egyszerű eszköze, követe

Azt az embert, akit Isten arra méltatott, hogy vele találkozhasson, azt az embert kérdezi meg az Isten: „Kit küldjünk el a mi képviselőinkben?”

És ebben a pillanatban kitűnik, hogy a próféta semmi egyéb, nem több, de nem is kevesebb mint Isten követe. Ember a próféta, akit Isten saját képében, önmaga képviselőjében, mint egyszerű eszközt akar küldeni minden korban a saját népéhez.

3. Mi a próféta szolgálata?

Hogyan kapja meg Istentől a próféta azokat a feladatokat, melyeket követként, eszközként kell végrehajtania?

A legszemléletesebben Habakuk próféta enged betekintést erre vonatkozóan. Habakuk 2,1-ben láthatjuk azt az állandó „feszültséget, készültséget”, mely jellemzi minden kor prófétájának szolgálatát: „örhellen állok, megállok a bástyán, kémlelem és nézem amit mondani akar nekem...” A prófétáknak tehát nincs valami saját, maszek igéjük. Nem rendelkeznek „követségi” igével, melyet át kell adniok. Várnak, figyelnek. Mit mond az Isten? Semmiféle lélektani szabály nem tudja megfejteni, hogy hogyan történik az igeközlés. Csak egyet tudunk: „történnik” — de úgy, hogy az ember egész lénye, minden szerve részt vesz benne. Látomásokban, hallomásokban „beszél-cselekszik” az Isten követeivel. És ha szólít, akkor kényszere alatt kell minden időben meghirdetni az Isten igéjét.

Minden esetben saját nyelvükön lesznek a próféták a látott, vagy a hallott ige megszólaltatói, bizonyágtevői.

S ha fel akarna lázadni a Próféta, feladata hallatlan idegensége miatt, akkor arra a sorsra jut, mint Jeremiás: „ha azt mondom, nem emlékezem róla, sem nevében többé nem szólok, akkor mintha égő tűz volna szívemben, a csontjaimba reszketve. Erőlködöm, hogy elhordozzam, de nem tudom” (20,9)

S mert ez így van, ezért a próféták nem általános vallásos igazságokat tanítanak. Nem „inspirált bölcselkedők”, akik valahogyan rájöttek valamiféle világfeletti titokra és most isteni ihletettséggel tanítgatják a felfedezett nagy igazságokat. Ha valakinek esetről-esetre várnia kell feladatára és teljesen Urának szolgál, az soha nem válhat vallásos rajongóvá, extatikussá (elragadottá), vagy egészen egyszerűen általános igazságok bölcs tudorává. *Az követ marad!*

A próféták azonban nem is valamiféle zseniális jóvendőmondók. Nincs semmiféle saját, titkos megsejtésük. Nem tudnak önállóan, előre belelátni a jóvendőbe és nem is saját belátásuk szerint ítélik meg a jövőt. A próféták mindig Isten követei. Amikor a jövőről szólnak, akkor is úgy értelmezik azt, hogy szavaikkal mindössze Isten tervét közlik. Egyedül Izrael Istene az, aki látja, tudja és tervezi a jóvendőt. Követei akkor tudják látni a jövőt és azt meghirdetni, ha Isten leleplezéseinek a fényében állanak és abban is maradnak.

4. A prófétai szolgálat helye

Kikhez küldte Isten ezeket a prófétákat? Isten követeit Izrael népéhez küldte. Igaz ugyan, hogy néha Izrael körül élő népeket is meg kellett szólítaniuk, vagy esetenként egyes embereket, akik Izrael vagy éppen más népek politikai életében felelős tiszteket töltöttek be. Mégis az az igazság, hogy minden esetben prófétai küldetéskor, prófétai ígéhirdetés elhangzásakor konkrét történeti órák ütnek — és Isten ezekbe és ezekben a történeti pillanatokban küldi el mindig követeit. Ezért magától értődő, hogy a prófétai ígék nem egységesek, nem egyirányúak és nem egyneműek. Ézsaiásnak például egészen mást és egészen másképpen kellett hirdetnie, mint pl. Jeremiásnak. A történelem mindig új helyzeteket teremt. Ezért Isten ígéje mindig másként formálódik meg a próféták szájában. Ezért nem lehet a prófétai ígék történet feletti gondolatvilágban rendszerezni, hanem a mindenkori helyzetben és helyzetből kell megérteni. A prófétának adott ígében kíséri Isten figyelemmel annak a népnek a történetét, amelynek például Ámós prófétai szava szerint ezt üzeni: „csak titeket választottalak ki a föld minden nemzetségei közül” (3,2)

Isten népet teremtett egykor a megvetett rabszolga csapatból, mely azt a feladatot kapja Istenétől, hogy „szent néppé”, „papi királysággá” legyen. Olyan hívő gyülekezet, olyan nép, melynek tagjai az egy Istenhez tartoznak. Vagyis az egykori Izrael életében két dologról van szó: népisége megmaradásáról, valamint Isten gyülekezetének megmaradásáról ezen a földön, az erre az Isten által kiválasztott népben. Az a tény, hogy Isten követek által szólítja meg népét, azt mutatja, hogy a gyülekezet azon az úton indult el, mely Isten közelségétől, Istentől elszakadt életrend felé vezet. A próféták éppen ennek az Isten és Izrael közötti távolságnak a követei: *megtérésre hívó követek*, olyanok, akik az ígében ítélettel és kegyelemmel formálják a történelmet.

Izrael vallásában a népnek, vagy legalábbis annak nagy részének az a törekvése, hogy vallásosan megindokolják papok és igazmondók vezetésével azt a tényt, hogy a nép lépett az Isten helyett az egész hit, gondolkodás és cselekvés középpontjába. Istent és népet elvileg más viszonyba hozták, mint ahogy Isten ezt maga a Sinai szövetségkötésnél akarta és megjelölte. Így a nép vallásosságában úgy vélte, nem szorul megtérésre. Népközösség és templomi gyülekezet egyik voltak. Minden a legnagyobb rendben volt: Isten a népért, a nép az Istenért. A jövő útja egyenes és világos; az ÚR napja örömnapp lesz és a jelen útja fölött ott ragyog a csodálatos név — ahogyan hitték — „Immánuel” — velünk az Isten!

Ebbe a népi, vallásos megelégedettségbe törnek be a próféták teljesen hívatlanul és gyűlölt békebontókként ígéhirdetésük homlokegyenest más és ellentétes azzal, amit a nép hisz. Múltat, jelent és jövőt egészen más előfeltevések alapján értenek és értelmeznek. Ezért egészen más a

végső következtetésük is. Egyáltalán nem igaz az, hogy a nép vallása optimista és ezzel szemben a prófétáké pesszimista lenne. A mindig meglevő ellentét döntő oka az, hogy Izrael népvallása az ember, a próféták pedig mindent az Isten oldaláról néznek. Így megfordul a kocka, hiszen a próféták optimisták, mert mindig az Isten oldalán van a reménység. Így viszont a prófétai igehirdetés nem „védekezés”, hanem „támadás”. A próféták viszont nem apologeták, hanem viharhadarak. Isten ítéletének és kegyelmének hirdetői minden időben. Bűnbocsánatot hirdetnek és bűnvallásra hívnak fel. Azt az Istent hirdetik, aki jön, érkezik, mindent és mindenkit felelősségre von. Istennek a világhoz és mindenkori gyülekezetéhez való viszonyát sohasem statikusan, hanem mindig dinamikusan hirdették: „leszek, aki leszek” (Ex. 3,14) Ezzel még mindig nem ragadtuk meg a prófétai szolgálat, igehirdetés, működés ütőerét. Az eddig felsoroltak csak formális adottságok lennének, és a nép kegyességgel való szembeszállása, a vallásos gondolkodás teokratikus újraalakításainak a szférájában maradna. A prófétai igehirdetés minden esetben, még az ítélet hirdetésekor is magában rejti a reménység, Isten kegyelmének, Isten országa eljövételének a valóságát.

5. Isten országának reménysége a próféták igehirdetésében

Genézis 12-ben reménység alatt történik Ábrahám elhívása, s az ott elhangzó ígéret reménysége villan fel a továbbiakban a patriarkák életében. Egyiptomból reménység alatt vonul ki a nép Mózes vezetésével és ugyanazon reménység alatt történik a szövetség megkötése is a Sinai hegyénél. Ennek az őszövetségi reménységnek már többfelé keresték gyökerét Izraelen belül és azon kívül is. Az őszövetségi reménység gyökere az őszövetségi istenismeretben rejlik. Az Ótestamentum népe úgy ismerte meg Istenét, mint megváltó Istent, hatalmas, teremtő Istent, aki ígéreteit beteljesíti, s királyként megjelenő Úr. Az így megismert Isten volt reménységük alapja és egyetlen záloga. Az Ótestamentumban ez a reménység már a legkorábbi időkben is határozott tartalommal jelentkezik: mindig Isten országára vonatkozik. És mi volt Isten országa? Isten mindenek felett való királyi uralma!

Márpedig az ótestamentumi reménység valóban kezdettől fogva erre a feltétlen uralomra épített. Genézis 12-ben még burkoltan, Exodus 15,1—8-ban már királyként ünneplik Jahvét és a nép szorult helyzetéből való kimenekedését Jahve királyi uralma megnyilatkozásaként értelmezik. Ez az Isten országához való reménység az Ótestamentumban két irányból jelentkezik, az egyik a „Jóm Jahve”-val kapcsolatban, s itt a remény középpontjában az ítélet áll. A másik az üdvreménység, melyet legerőteljesebben a Hananja-féle hamis próféta is képviselt.

A „Jóm Jahve”-val kapcsolatos reménység

Az ítélet váradalmával kapcsolatos reménység Ámósztól kezdődik, s különösen élesen rajzolódik ki rajta kívül Ézsaiás, Sofonias és Ezékiel igehirdetéseiben.

Ámosz-nál az ítélet középpontjában Izrael áll. Rajta kívül kiterjed az ítélet még a közvetlen szomszédos népekre is (12,3) — de nem világos az, hogy ezekre a népekre az ítélet teljes pusztulást hoz-e? 5,15 szerint Izrael számára még fennáll a megtérés lehetősége. Az 5. fejezetben két olyan felhívás is található, mely szerint ha Izrael engedelmeskedik, akkor Isten nem hajtja végre rajta az ítéletet. Az 5,4-ben levő felhívás a 6.

versben némi változtatással újra megtalálható. Mindkettő lényege azonban ugyanaz. Izrael előtt Isten kegyelmének a kapuja még nem zárult be teljesen. Pedig igehirdetése szerint az ítélet olyan súlyos lesz, hogy annak borzalmait felől semmi kétségük nem lehet (6., 7., 8., 9. fejezetek)

Ézsaiás-nál ugyanúgy, mint *Ámósnál* is a próféta érdeklődésének középpontjában a „Jóm-Jahve” és az azzal kapcsolatos ígért áll. Az erre vonatkozó igehirdetése az *Ámósnál* felvetett fonal továbbvitelét jelenti. Szerinte is kétségtelen, hogy a Jóm-Jahvében az ítélet foglalja el majd a központi helyet. Az ítélet bármilyen súlyos, bármilyen szigorú is legyen, mégsem lesz teljes és nem jelenti a nép totális elpusztítását. Az ítéletnek inkább nevelő jellege lesz. Amilyen kétségtelen tény *Ézsaiás* számára, hogy Istennek valóban lesz napja és ez a nap Isten ítéletét jelenti — éppen olyan megdönthetetlen bizonyossággal hirdeti azt is, hogy lesznek olyanok, akik túlélnek ezt az ítéletet. *Ézsaiás* szerint az ítélet nem csak Izrael népére, hanem más népekre is vonatkozik. És ebben a tekintetben felsorolása sokkal szélesebb területre terjed ki, mint *Ámósé*, mert korának nagyhatalmait is belevonja abba. Viszont azt is meg kell állapítani, hogy *Ézsaiás* nem általános érvényű, minden népre kiterjedő ítéletről beszél, hanem egyenként megnevezi azokat a népeket, amelyekre az ítélet kiterjed. Meg kell jegyeznünk, hogy Isten napjával kapcsolatban az ítélet természeti jelenségekben is megnyilvánul anélkül, hogy *Ézsaiás* az egész természetet, teremtettséget belevonná abba. Nem az egész kozmoszra kiterjedő ítéletet hirdet.

Sofonias-nál annyira középponti helyet foglal el az Isten napja, hogy egész könyvét egyetlen eszhatologikus igehirdetésnek lehet tekinteni. Ez az igehirdetés és ítélethirdetés nála nem egyszerű ismétlése az elődei által elmondottnak, hanem perspektívájában sokkal szélesebb. Nála az ítélet már az egész világra, annak minden teremtményére kiterjed. Szerinte ember, állat és minden elpusztulnak az ítéletben és csak egy piciny maradék menekülhet meg. Ezen a napon Isten majd számonkéri mindazoknak a bűnét, akik azt mondták, hogy Jahve sem jót, sem rosszat nem cselekszik. Ez az ítélet nem kíméli Izraelt sem, mert a bűnösöknek ott is pusztulni kell. Isten ítélete azonban különösen is sújtja Sion elnyomóit.

Jeremiás, aki kb. kortársa volt *Sofonias*nak, szintén ítéletet hirdető próféta, sőt könyve legnagyobb részét is ez teszi ki. Viszont az általa hirdetett ítélet nem eszhatologikus jellegű. Sem formailag, sem lényegileg nem áll összefüggésben a Jóm-Jahvé-val. Ítélethirdetésében nemcsak általában szólítja meg korát, hanem úgy szól, hogy abban semmi kétség ne maradjon az iránt, hogy ez az isteni ítélet még abban a korban, a közvetlen közeli időben fog bekövetkezni. *Jeremiás ítélethirdetése tehát történelmileg kötött*. Bármilyen élesen ostromozza is népét. Igehirdetése szerint Isten büntetésének a célja mindenütt és mindenkor a nevelés. Isten azért ítéli, mert nevelni akarja népét. Legsúlyosabb ítéletének is az a célja, hogy a megátalkodott és nyakas népét magához térítse.

Ezékiel, Jeremiás fiatalabb kortársa újra az eszhatologikus ítélet hirdetője. A próféták közül senki sem foglalta olyan merev rendszerbe ezt az ítélethirdetést, mint *Ezékiel*. Ítélethirdetése még abban is különbözik a megelőző prófétáktól, hogy ő az első, akinél ez az ítélethirdetés az apokaliptikába hajlik át. Izrael elleni igehirdetésének sémája a következő: Izrael hűtlenné lett, ezért következik rá Isten ítélete. Ezt az ítéletet maga az Isten hajtja végre. Szentségét maga vonja meg attól a néptől, mely méltatlanná lett. Amikor az ítélet megtörténik azonban, Izrael mégsem semmisül meg teljesen, mert amint az Isten dicsősége volt a kiváltó ok az ítéletre, ugyanúgy az Isten dicsősége lesz a kegyelemnek a kiváltó

oka. Miután a nép a büntetést elszenvetde, Isten nem hagyja, hogy teljesen elpusztuljon, ezért Isten dicsősége miatt az ítéletet kegyelem váltja fel. Ezékiel eszhatologikus igehirdetésében ugyanúgy, mint Ézsaiásében ott van a *maradék gondolata*. Ezékiel azonban ebben sem tekinthető egyszerű epigonnak. Ézsaiásnál a maradék gondolata csak Izraelre korlátozódik. Ezékiel ítélethirdetésében nem csak Izrael, hanem a népek maradékáról is hallunk, bár ezt részletesen nem fejti ki, csak utal rá. Figyelemre méltó az a körülmény is, hogy Ezékielnél a maradékra vonatkozó váradalom nem egyezik a különféle népek idevonatkozó váradalmaival. A népi váradalom így hangzott: a Jeruzsálemben maradtak az Isten népe, a szétszóródottak pedig a bűnösök. A próféta felfogása éppen ellenkező. Ez azért fontos és döntő, mert így az idegen népek közé szétszórt zsidókra is vonatkozik ez a váradalom. A Zsoltárokból, különösen az úgynevezett Jahve-zsoltárokból az eszhatologikus ítélethirdetésben — mely a népekre is kiterjed — az rajzolódik ki, hogy egy új korszak kezdődik, amely új korszak Jahve királyi uralmának a megvalósulása. Kétségtelen tény, hogy a próféták igehirdetésének és benne az ószövetségi eszhatológiának nagyon fontos mozzanata a Jóm-Jahve, illetve az ahhoz kapcsolódó ítélethirdetés. Viszont az is tény, hogy mindez mégsem meríti ki a prófétai igehirdetés egész tartalmát. A prófétai igehirdetésben az ítélettel egyenlő fontosságú váradalma volt az ószövetségi eszhatológiának az:

Üdvváradalom

A fogság előtti kor prófétái közül különösen jellemző e tekintetben Ézsaiás próféta üdvváradalma. Ennek egyik döntő ténye, hogy az üdvídő a természet átalakulásával jár. Ézs. 11,7 szerint az üdvídő visszatérés a bűneset előtti, teremtésbeli állapothoz. Ahhoz az állapothoz, melyre Isten ezt tudta mondani, hogy jó. Vagyis nem volt más, mint akaratának, céljainak megfelelő. Amit elrontott a közbejött bűn, azt az Isten az üdvösség idejében majd helyreállítja. A természet megváltozásával a népek is megbékélnek egymással. (2—4 f.)

Az üdvváradalom középpontjában Isten hegye áll: Sion, s körülötte helyezkednek el hatalmas sugarú körben a különféle népek. Ézsaiás soha nem beszélt határok eltűnéséről, olyan emberiségről, ahol nincs különbség zsidó és nem zsidó között, egyik vagy másik nép között. Ezek a különbségek továbbra is fennállnak, de eltűnik a nemzeti önzés következtében mindig és mindenütt jelenlevő versengés és annak legdurvább formája, a háború. Az üdvídőben a népek megmaradnak a maguk népi keretei között élő közösségnek anélkül azonban, hogy nép-voltuk megtartása bármiféle összeütközésre vezetne. Ebben az üdvképben Ézsaiás érdekesen egyesíti az univerzalizmust és a partikularizmust. Já-kob áll a középpontban, mintegy a kegyelem forrásánál, de ez a forrás semmilyen irányban nincs elzárva. A tanítás, a törvény, mint a napból a sugarak, úgy hatnak mindenfelé. Az viszont jellemző, hogy ebben az üdvképben két dologról semmit sem hallunk:

Nincs benne szó Izrael világmissziójáról, melynek értelmében Izraelnek kellene az összes nép közé kivinni tanítását — ellenkezőleg, a népek maguk özönlenek oda.

A másik az, hogy nem azért jönnek a népek az Isten hegyéhez, hogy ott valami különleges kultuszi közösség részesei legyenek, hanem egészen egyszerűen azért, hogy tanítást kapjanak. Tehát hiányzik a kultusz! És nemcsak a népekkel szemben, hanem Izraellel szemben sincs szó sem-

miféle kultuszról. Ezt pedig annál inkább nem lehet véletlennek tekinteni, mivel az ŪR házáról van szó.

Ebben az űdvváradalomban különleges szerep jut a maradéknak. Nyugalomban élnek, melynek fontos jellemzője az, amit a 32. fejezetben olyashatunk, hogy itt már nem a gonoszok viszik a szót és itt nem ők az irányadók. Ez a nép már megszabadult az idegen igától és mindenféle fenyegetéstől. Isten királysága alatt él, Isten maga ad vezetőt népének.

A fogság utáni időből a legjellemzőbb űdvváradalmat Zakariás képviseli. Ő is azt tanítja és hirdeti, hogy maga Jahve hozza el az űdvöséget. 1,11 szerint ő is világbékére vár. Ennek feltétele azonban, hogy Juda minden ellensége megsemmisüljön, Jahve pedig kegyelemmel forduljon Juda és Jeruzsálem felé. S ha maga Jahve veszi körül a várost, akkor Jeruzsálem nyitott lesz az egész világ felé, s befogadhatja az oda özönlő sokaságot. Sem rabló, sem gonosz, hamisan esküdő itt nem lesz. Elműlik az észak felől jövő veszedelem, felépítik a templomokat, Jahve népe hazatér a szétszórtságból és a hazatért nép Isten áldásában él.

Deutero-Ézsaiás ehhez a két képhez adja a harmadikat. Szerinte Jahve Izrael királya úgy, mint teremtő, mint megváltó (44,6—7). Királysága örökkévaló, (43,10) de ugyanakkor eljövendő is (40,9 42,13) Uralma nem korlátozódik Izraelre, hanem kiterjed minden népre és neki még Cyrus is „messiása”, vagyis bizonyos szolgálatra elhívott felkentje (54,1). Ennek a hatalmas Istennek uralma alatt megmutatkozik hatalma a teremtésben, Izrael kiválasztásában, történelmében és megváltásában. De hogy nyilvánvaló legyen ez a királyi uralom mindenütt, ahhoz az kell, hogy Izrael eszközként szolgálja az Istent, mert Isten célja nem csupán Izrael megváltása, hanem ahogy az igében mondja: „hogy űdvöm a föld végéig terjedjen” (49,6). Erre a szolgálatra Isten neveli népét. Isten királysága tehát Deutero-Ézsaiás szerint egyaránt jelenti Izrael számára a kiválasztást és a megbízatást, a büntetést és az alázatos engedelmességet, a szabadtást és a békességet, Isten dicsőségét és igéje hirdetését. Az igazi próféciában az ítélet és a kegyelem egyaránt Isten dicsőségére tekintettel történik. Nem a nép a jó, hanem az Isten! A hamis próféciánál az értékviszony mindig megcserelődik: a nép és érdeke kerül a fő helyre. Minden korban az igazi prófécia, igehirdetés jelszava: Isten irgalmas szeretettel munkálkodik népéért, még ítéletében és haragjában is.

Solymár Péter

MIT JELENT A „KÉT FILLÉR” EGYHÁZUNKBAN?

Lelkészeink mind a 16 egyházmegyében kidolgozták ezt a témát. Feladatom, hogy 12 egyházmegyéből hozzám eljutott 14 dolgozat alapján összefoglaló tanulmányban adjak áttekintést a szóban forgó kérdéstről.

1. Bibliai alap

Ennek a tanulmánynak nem célja, hogy részletekbe menően sorolja fel a Szentírás azon helyeit, amelyekre témánk kapcsán hivatkozni lehet. Ez maga is terjedelmes tanulmányt igényelne. Mégis azok számára, akik a témával ebben a vonatkozásban is elmélyültebben kívánnak foglalkozni, segítségként utalok az 1931-ben megjelent Czeglédy-Hamar—Kállay: Bibliai Lexikon következő címszavaira: *Ad, adni*, adakozás, adó, adózás, adópenz, adós, adósság, adószedő, *ajándék*, alamizsna, *áldozat*,

birtok, birtokviszonyok, engesztel(ő) áldozat, fizetés, megfizetés, gazda, gazdagság, gond, gondoskodás, hála, hálaadás, háládatosság, *hálaáldozat*, java, javak, Mammon, pénz, *persely*, rabló, rész, osztályrész, sáfár, szegény, szegénység, szeretetvendégség, szombatév, *tized* uzsora, vagyon, vám, vámszedő, Zákeus, zsákmány. — E címszavaknál bőven található íráshelyek és utalások, amelyek témánk bibliai alapját képezhetik. Itt csak röviden emlékeztetőül szeretnék utalni néhány fontosabb íráshelyre, amelyeknek figyelembevétele és tanulmányozása hasznos lehet témánk kapcsán, így pl.: az ÓT-ból a tizedre (1 Móz 14,20; 28,22; 4 Móz 18, 21 kk; 5 Móz 12,6 kk; 14,22 kk), a különböző áldozatokra, ajándékokra, adókra és a jeruzsálemi templomban, az „asszonyok pitvarában” a különböző kultuszi célú adományok elhelyezésére felállított 13 nagy alakú perselyre. Az ÚT-ban szintén igen sok, a témánkkal összefüggő íráshelyet találunk. Ezek közül csak a legfontosabbakra mutatok rá: Jézus Hegyi Beszédéből az adakozásra (Mt 6,1–4), az igazi kincsekre (Mt 6, 19–21), Isten gondviselésére (Mt 6, 25–34), a templomadóról (Mt 17,24 kk), a gazdag ifjúról (Mt 19, 16 kk), az adópénzről (Mt 22,15 kk), az utolsó ítéletről, Mt 25, 31 kk), a bolond gazdagról, (Lk 12,13 kk), a gazdagról és Lázárról (Lk 16, 19 kk), a Zákeusról (Lk 19, 1 kk) és a témánkban is érintett szegény özvegyasszony két fillérjéről szóló történetre (Lk 21, 1–4).

A dolgozathozók többsége utalt továbbá a jeruzsálemi gyülekezet vagyonközösségére (Csel 2,45; 4, 32–37), agapé-összejöveteleire (Csel 2, 46; 6, 1–7), a makedón gyülekezetek szeretetadomány-gyűjtésére a jeruzsálemi gyülekezet szegényei részére (2 Kor 8–9. fej.), valamint számos, témánkkal összefüggő íráshelyre, amelyekről a későbbiek során még szó lesz.

2. Gyülekezeti és egyházi élet anyagi fenntartása a múltban

a) Az ÚT arról tudósít bennünket, hogy az első keresztyén gyülekezet fenntartása teljesen az önkéntesség jegyében történt. Ennek alapja és forrása egyrészt az Isten iránti hála, másrészt a Krisztusban testvérek iránti szeretet volt.

Amikor Jézus kiküldte 12 tanítványát és rájuk bízta a legdrágábbat: Isten országa evangéliumának hirdetését, feltételezte és tudta, hogy az evangéliumnak hirdetése, ill. annak hittel való elfogadása meg fogja nyitni a hallgatóknak nemcsak szívét, hanem pénztárcáját, szeretetük tárházát is. Ezért mondta nekik: „Ne szerezzetek se aranyat, se ezüstöt, se rézpénzt az övetekbe ... mert méltó a munkás a maga kenyérére” (Mt 10,9). S nem véletlen, hogy Jézus búcsúzásakor tanítványainak, követőinek szívére-lelkébe kötötte a szeretet „új” parancsolatát (Jn 13,34–35). Ennek a szeretetnek jegyében gyülekeztek össze a jeruzsálemi őskeresztyén gyülekezet tagjai „napról napra állhatatosan, egy szívvel, egy lélekkel... és amikor házanként megtörték a kenyeret, újjongással és tiszta szívvel részesültek az ételben” ... „vagyonukat és javaikat eladták, szétosztották mindenkinek: ahogyan éppen szükség volt rá” (Csel 2,34–47). És Isten ígéjének, az evangéliumnak hirdetése és terjesztése iránti felelősség, valamint a felebaráti szeretet és irgalmasság krisztusi példája indította őket arra, hogy a későbbi időkben is szeretetadományokat gyűjtsenek és küldjenek az inséget szenvedők számára. Sőt: a természetbeni és pénzbeli adományok mellett gyakorolták a „társadalmi” gyülekezeti diakóniát is, gondoljunk pl. a hét jeruzsálemi diakónus és a joppéi Tábita szolgálatára. Krisztus evangéliumának mindenekfelett való szeretete, az ahhoz való állhatatos ragaszkodás, a keresztségben és az úrvacsorában átélt közösség

áldása, a Szentlélek egyesítő erejének megtapasztalása nemcsak a három évszázadon át tartó üldöztetések elviseléséhez adott nekik erőt, hanem bátrakká tette őket a missziói tevékenységre, sőt — ha kellett — a vértanúságra is. Hogy ilyen körülmények között milyen anyagi eszközeik voltak a megmaradáshoz, arról nincsenek adataink, de azt tudjuk, hogy végül is győzelmesen kerültek ki a megpróbáltatás „tüzes kemencéjéből”. S azt is tudjuk, hogy ezekben a súlyos időkben az egyház megmaradásának legfőbb feltételei nem az anyagi erők voltak, hanem a komolyan vett Krisztus-hit és az egymás iránt érzett, anyagiakban is megnyilvánuló felebaráti szeretet (v. ö. Mt 16,18).

b) Az ún. Nagy Konstantinuszi korszakban megszületett az állam-egyház képlete, amikor a keresztyén egyház privilégiumokhoz jutott. Hatalmas és rendszeres pénzbeli és természetbeni államsegélyek fedezték az egyház anyagi szükségleteit. Ezek a segélyek személyiek és dologiak voltak egyidejűleg: új keresztyén templomok, díszes székesegyházak, katedrálisok, dómok emelkedtek, kolostorok, zárdák seregei épültek. Ezeknek fenntartásához nagy kiterjedésű földeket, hitbizományokat kapott az egyház. Megszületett és kialakult a caesaropapismus rendje, amikor a pápák hatalma a királyi trónok és koronák fölé nőtt. Még arra is jutottak hatalmas összegek, hogy keresztes hadjáratokat szervezzenek és indítsanak a Szentföld „felszabadítására.” De megszülettek a pénz túlságos szerelméből fakadó kísértések és visszaélések is: a pénzen váltható búcsú, a pénzért elnyerhető bűnbocsánat. A reformáció ebben a vonatkozásban is igyekezett rámutatni a Szentírás tiszta tanítására.

Hosszú évszázadokon keresztül világi fejedelmek kerültek a protestáns egyházak élére is. Ezek részben jogi — néha fegyveres — védelmet igyekeztek biztosítani a hátrányos körülmények között élő, üldöztetett egyházaknak, másrészt sokan mecénási elvárásokkal tekintettek rájuk. Gyakran azonban csalódnok kellett bennük ez utóbbi vonatkozásban.

3. Az egyházfenntartás mai útja

a) Az állam és egyház különválasztásának különböző kísérletei a francia forradalomtól kezdve a szekuláris mozgalmakon át bizonyos vallási közösségek elszigetelődéséig annak felismerésére és tudatosítására vezették az egyházakat, hogy anyagi vonatkozásban igyekezzenek a maguk lábán járni. Ez teljesen új helyzetet teremtett ott, ahol az egyház a múltban anyagi vonatkozásban is túlságosan az államhoz kötődött a különböző javadalmak, földbirtokok és államsegélyek révén. Így hazánkban is anyagilag érzékenyen érintette az egyházakat elsősorban az egyházi földbirtokok és különböző privilégiumok megszűnése.

b) Népköztársaságunk Kormánya azonban józanul mérlegelte az egyházak új helyzetét és az Alkotmányunkban biztosított szabad vallásgyakorlat feltételeit is igyekezett megteremteni azzal, hogy felajánlotta nemcsak erkölcsi, hanem anyagi támogatását is az egyházak részére arra az átmeneti időre, amíg az egyházak megteremtik a fenntartásukhoz szükséges anyagi eszközöket. Ennek a segítőkészségnek jegyében születtek meg államunk és a magyarországi egyházak között létrejött *egyezmények*, amelyek egyfelől biztosítják az egyházak működését, másfelől pedig megállapítják és szabályozzák az állami anyagi támogatás mértékét. A mi evangélikus egyházunkkal 1948-ban megkötött Egyezmény 20 esz-tendőre szól. Ennek lejártá után az állam az Egyezményt meghosszabbította, sőt az Egyezmény szerint megszűnt anyagi támogatást rendkívüli államsegély formájában még ma is folyósítja. Ez a segítségnyújtás elsősorban kis lélekszámú gyülekezetek lelkesi állásának fenntartásánál je-

lent sokat, ugyanakkor azonban jelentős mértékben támogatja lelkész-képzésünk munkáját is.

c) Egyfelől mindezért hálával és köszönettel tartozunk államunknak, ugyanakkor egyre inkább időszerűvé válik egyházunk és gyülekezeteink számára a kérdés felvetése: *hogyan tovább?* Erre a kérdésre már az Egyezmény megkötése óta keressük a választ s így most már csaknem 30 év tapasztalata alapján olyan tervekkel, elgondolásokkal jöhetünk elő, amelyek egyrészt a realitás, józan megfontolás jegyeit hordozzák magukon, másrészt pedig a jövőbe tekintő hitünkéről és reménységünk-ről, élniakarásunkról és szolgálatkészségünk-ről tanúskodnak.

d) Egyfelől örömmel tapasztaltuk és vettük tudomásul, hogy hazánkban olyan *új társadalmi rend* lépett életbe, amely — felekezeti és világnézeti különbség nélkül — minden hazáját szerető, becsületesen dolgozó állampolgárnak tisztességes megélhetést, korszerű lakásvizonyokat, egészségi, művelődési, pihenési feltételeket minden eddignél magasabb színvonalon biztosít. Másfelől ebben az állandóan fejlettebb szocializmust építő társadalmi rendben evangélikus egyházunk megtalálta a maga útját és szolgálatát s a sokak javát szolgáló munkából mások által is elismerő módon vette ki részét. Ugyanakkor egyre inkább tudatosítottuk gyülekezeteinkben és híveinkben, hogy anyagi vonatkozásban rá kell lépniünk a *teljes önfenntartás* útjára.

4. Mit kell fenntartanunk? Mire adakozzunk?

Ennek a kérdésnek felvetése azért jogos és szükséges, mert ha az ember pénzt ad, anyagi áldozatot hoz, akkor szeretné azt is tudni, mire adja azt, mit támogat, vagy tart fenn anyagi áldozathozatalával?

a) Nos, a legkézenfekvőbb válasz erre a kérdésre: elsősorban azt a *gyülekezetet* kell fenntartanunk, amelynek tagjai vagyunk. Ez tartalmilag azt jelenti, hogy anyagilag biztosítani kell a gyülekezeti életnek személyi és dologi feltételeit. A személyi feltételek során tudatosítani kell híveinkben, hogy nemcsak a lelkész fizetését kell biztosítani — bár ez elsőrendű velejárója a gyülekezet fenntartásának, hiszen igehirdetés és szentiségek kiszolgáltatása, mint sajátos lelkési szolgálatok nélkül nem lehet gyülekezeti életről beszélni. Ahhoz természetesen hozzátartozik a lelkési szolgálat sokrétű feladatköre: a gyermekekkel, ifjúsággal, felnőttekkel való foglalkozás, hitoktatás, konfirmáció, bibliaóra, egészséges és beteg gyülekezeti tagok látogatása, a gyülekezet anyagi életének irányítása, sokszor adminisztráció stb. A lelkész mellett azonban számos helyen vannak más gyülekezeti munkások (kántor, gondnok, pénztáros stb.) is, akik szükség és lehetőség esetén szintén részesülnek fizetésben, vagy tiszteletdíjban. Ezenkívül azonban vannak a gyülekezetnek dologi kiadásai is: a templom, a lelkészlakás, esetleg más egyházi épület karbantartása, továbbá fűtés, világítás, takarítás, különböző adók, biztosítási díjak, s nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a lelkési fizetésnek Egyházi Törvényeink értelmében lépést kell tartania államunk dolgozóinak életszínvonalával, de a lelkészlakásnak is tisztának, egészségesnek, korszerűnek, jól felszereltnek kell lennie. Sajnos, még vannak gyülekezeteink, amelyek elmaradnak az országos átlagtól mind a lelkési fizetés, mind a lelkészlakás korszerűsége tekintetében.

b) Ugyanakkor azt is tudatosítanunk kell gyülekezeteinkben, hogy biztosítani kell *közegyházi létesítményeink és testületeink* zavartalan munkáját és szolgálatát is. Ebben a vonatkozásban elsősorban lelkészeinkre hárul az a feladat, hogy a presbitereket és gyülekezetük tagjait neveljék a közegyházi szemléletre, felelősségre és áldozatvállalásra. Saj-

nos, még számos — elsősorban közepes és nagyobb-gyülekezetünkben az a helytelen és szűk látókörű szemlélet uralkodik, hogy legfeljebb saját gyülekezetük céljait támogatják anyagilag, de a közegyházi kötelezettségek elől elzárkóznak. Sokan talán nem is tudják, hogy mi az a közegyház s ezért nem is éreznek felelősséget ebben az irányban. Fel kell tehát őket világsítani: a közegyház nem valami a levegőben lógó, felettünk álló képlet, amit sem megérteni, vagy felfogni nem tudunk, hanem e kifejezés mögött számos olyan testület és létesítmény van, amely a gyülekezeti életnek és szolgálatnak is elsőrendű feltétele. Mert ha pl. nem volna Teológiai Akadémiánk, akkor nem volnának képzett lelkészeink, hanem legfeljebb csak alkalmi, képzetlen egyházi munkásaink s gyülekezeteink könnyen válnának a különböző szélsőséges szekták prédáivá. Ha nem volna Teológus Otthonunk és egyházmegyei teológus ösztöndíjaink, akkor bizonyára akadozna a lelkesítő utánpótlás igen fontos ügye. Ha nem volnának szeretetotthonaink — márpedig van 18 szeretetintézményünk — akkor egyházunk csak félig tudná végezni és ellátni a krisztusi szeretet és irgalmasság ugyancsak rendkívül fontos szolgálatát. De minden magyarországi evangélikusnak arról is kellene tudnia, milyen áldást jelent a Központi Alap és a Gyülekezeti Segély szolgálata magyarországi szóránagyülekezetünkben, a kis fizetésű lelkészek rendszeres anyagi támogatásával és a templomok, lelkészlakások tatarozására fordított segélyek folyósításával.

Felelősséget kell ébresztenünk híveinkben a Nyugdíjosztály fenntartása és növekvő támogatása iránt. S arra is állandóan nevelnünk kell híveinket, hogy van egyházi Sajtóosztályunk, amelynek kiadványai: az Evangélikus Élet hetenként 12 000 példányban tájékoztatja híveinket Magyarországi Evangélikus Egyházunk, gyülekezeteink életéről, de a külföldi egyházakról is; hogy van lelkesítő szaklapunk, amely lelkészeinknek ad komoly segítséget a tudományos továbbképzéshez, a korszerű igehirdetéshez; hogy van új fordítású Bibliánk, igehirdetési és egyéb tudományos teológiai könyveink, vannak énekeskönyveink, hittankönyveink, Evangélikus Naptárunk, Bibliaolvasó Útmutató, s mindezek gyülekezeteink híveink széles rétegének szolgálatában állnak. Sőt: ezen túlmenően van Diakóniai Osztályunk, Országos Egyházi Irodánk és Országos Pénztárunk, Országos Levéltárunk és Könyvtárunk, van Egyházi Múzeumunk és nem utolsósorban vannak püspöki és esperesi hivatalaink, amelyek minimális anyagi feltételek mellett sokszor emberfeletti munkát végeznek éppen gyülekezeteinkért s azért, hogy a gyülekezetekben folyó munka zavartalanul és jó rendben történjék. S nem szabad megfélemlenünk arról a fontos közegyházi szolgálatról sem, amelyet püspökeink, teológiai tanáraink és számos lelkészünk határainkon túl végeznek egész Magyarországi Evangélikus Egyházunk, sőt ezen túlmenően népünk és társadalmunk javára.

Tudatosítani kell híveinkben, hogy a gyülekezeti és közegyházi szolgálat és érdek egymástól elválaszthatatlan, egyik sem lehet a másik nélkül, ha azt akarjuk elérni, hogy egyházi életünk egészséges legyen és betölthessük azt a küldetést, amelyet az anyaszentegyház Ura bízott ránk ebben a világban. Ezért keresztyén emberhez nem méltó és visszatetsző az olyan gondolkodás: mi nem kérünk mástól, de nem is adunk másnak! Hol jár az ilyen szemlélet az „egy test tagjai vagyunk” újtestamentumi felfogástól (12, 12—27), valamint az „egymás terhet hordozzátok” (Gal 6, 2) kívánatos valóságától? Hol van itt az egymásért való felelősségérzület, a krisztusi szeretet-parancsolatnak megvalósítása? Erre egyébként csaknem minden dolgozathozó rámutatott igen világosan és egyértelműen.

A feltett kérdésre: mit kell fenntartanunk? — tehát az a válaszuk: gyülekezetünket és közegyházunkat egyszerre, együttesen, egyforma szeretettel és áldozatkészséggel.

c) Ebből következik, hogyha gyülekezeti *költségelőirányzatot* tervezzünk, akkor abba nemcsak gyülekezeti — személyi és dologi — hanem közegyházi szükségleteinket is be kell terveznünk.

5. *Hogyan adakozzunk?* (az egyházfenntartás és adakozás módozatai)

Általában 3 főbb módja van annak, hogy gyülekezetünkért és közegyházunkért áldozatot hozzunk: a pénzbeli, a természetbeni adakozás és az egyházi társadalmi munka.

a) A *pénzbeli* támogatás, adakozás legismertebb és leggyakoribb formái: az egyházfenntartói járulékok, a templomi persely (sok helyen ez „mozgó” persely), a rendes és rendkívüli — meghatározott célokra irányuló — offertóriumok (ide értendők elsősorban az ún. kötelező offertóriumok), továbbá a rendes és rendkívüli adományok (pl. Gyülekezeti Segély, szupplikáció), a „borítékos” adományok, az „áldozati” vasárnapok adományai bizonyos meghatározott célra (templom- vagy lelkészlakás renoválása).

b) A *természetbeni* adományokat (élelmiszerek) rendszerint valamely szeretetintézmény, esetleg a szupplikációval összekötve a Teológus Otthon javára adják híveink.

c) Az *egyházi társadalmi munka* egyre nagyobb jelentőséget kap gyülekezeteinkben. Ez lehet szellemi tevékenység és fizikai munka.

A szellemi társadalmi munkát végzik elsősorban a gyülekezet tisztviselői, ha szolgálatukért nem fogadnak el fizetést, vagy tiszteletdíjat. Ilyen szolgálatot végeznek a gyülekezeti felügyelők, gondnokok, pénztárosok, jegyzők, esküdtek, a különböző bizottságok — elsősorban a számvévőszék — tagjai, az iratterjesztők, esetleg pénzbeszédők és presbiterek, továbbá az ún. laikus gyülekezeti munkások, akik a lelkes irányításával segítik a különböző gyülekezeti munkát (gyermekbibliakörök, ifjúsági munka, énekkari munka stb.). Általában elmondható, hogy a jó szívvel, készséggel végzett egyházi társadalmi munka a gyülekezeti diakóniának szerves része. S hogy az ilyen „megfizethetetlen” társadalmi munkát Jézus maga mennyire számon tartja és milyen magasan értékeli, elég csak Mt 25, 40-re gondolunk.

A fizikai társadalmi munkát azok végzik, akik ellenszolgáltatás nélkül veszik ki részüket az egyházi épületek tatarozásában, a takarításoknál, a temetők tisztántartásánál, esetleges építkezéseknél, szállításoknál, szeretetvendégségeknél, oltdíszítésnél, stb. Számos helyen a kántorok is társadalmi munkában vesznek a gyülekezet éneklését.

Sok helyen még ma is nem becsülik meg az egyházi társadalmi munkát ill. annak értékét. Pedig az ilyen munkának a „pénzbeli” értéken túlmenően igen komoly nevelő jellegű erkölcsi értéke is van, amit nem lehet anyagi mértékkel megmérni. Ettől függetlenül azonban az egyházi társadalmi munka pénzbeli értékéről ugyanolyan pontos kimutatást, könyvelést kell vezetni, mint a befolyt pénzbeli adakozásról, vagy járulékról. Ez a munka is elsődrendűen hozzátartozik az egyházfenntartáshoz, még akkor is, ha a legtöbb esetben háztartási jellegű szolgálat.

d) A „hogyan adakozzunk?”-nak azonban nem csak anyagi, hanem *erkölcsi normái* is vannak. Ezekre nézve bőséges példát találhatunk a 2 Kor 8. és 9. fejezetekben, amelyekre a dolgozathozók is utaltak.

Ezek közül első helyen említhetjük az *önkéntesség* elvét (2 Kor 8, 3). Ahogyan az egyházhoz, vagy gyülekezethez tartozás sem lehet kötelező,

vagy kényszerűségből fakadó, így az egyházfenntartással járó anyagiakat sem lehet kötelezővé tenni, vagy éppen végrehajtani. Ennek az önkéntességnek alapja Krisztusnak érettünk hozott áldozata, „adomány”: „Mert ismeritek a mi Urunk Jézus Krisztus adományát: hogy gazdag lé-tére szegénnyé lett értetek” (2 Kor 8, 9), ezért a mi adakozásunk alapja a Krisztus iránti *hálából* fakadó önkéntes áldozathozatal. Adakozásunk legyen olyan, mint hálááldozat, nem pedig kényszerű adomány” (2 Kor 9, 5/b). Ennek kell párosulnia a felebarát támogatására, megsegítésére irányuló készséggel (2 Kor 8, 12), amelyre a felebaráti szeretet krisztusi parancsa is kötelez bennünket.

Az önkéntesség bibliai elve kizár minden kényszerűséget, retorziót, egyházfegyelmezést, vagy gyülekezeti diszkriminálást. Tapasztalati tény, hogy ilyen eszközökkel nem lehet tartós eredményt elérni, de ilyen eszközök alkalmazása nem is fér meg a krisztusi indulattal, amelyet kér és vár tőlünk az anyaszentegyház Ura. Az egyház magatartásához az a méltó, ha felvilágosítással és meggyőző szeretettel kéri tagjait az anyagi áldozathozatalra. Örvendetes, hogy egyre inkább nő azoknak a gyülekeze-teknek száma, ahol a hívek önkéntesen sietnek a gyülekezet és közegy-ház fenntartásához, mert ilyen formában is szeretnék leróni „adósságu-kat” azért az áldozatért, amit Krisztus érettük is hozott a kereszten.

6. Mennyit adjunk?

Ez a kérdés az, amelyik tartalmilag legközelebb áll a témánkban is megfogalmazott kérdéshez. A kérdésre adott válaszunk nem lehet összeg-szerűen egyértelmű, ezért a kérdést több oldalról is meg kell vizsgál-nunk, így az anyagi vonatkozás mellett elvi síkon is.

a) *Elvi síkon* vizsgálva a problémát, fel kell vetnünk a következő kérdést is: mennyit ér számunkra gyülekezetünk, közegyházunk, hitünk, örökéletünk és üdvösségünk? Az anyagi javak mellett mennyire becsl-jük az örökkévaló javakat?

Aki hiszi és vallja, hogy Isten teremtménye, hogy őtöle kapja összes testi-lelki javait, hogy Jézus Krisztus az ő Megváltója, aki az ő javára és üdvére áldozta fel önmagát s hogy bűneink bocsánatának eszközlését, örökéletünk és üdvösségünk földi munkálását az anyaszentegyházra bí-za, amelynek szerves része az ő gyülekezete, ahol az ő javára és üdvére is hangzik Isten ígéje s az Úr szent vacsorájában nyeri el bűneinek bo-csánatát — annak a feltett kérdésre adandó válasz nagyon egyszerű lesz. Annak magától értődő lesz, amit Pál apostol a makedón gyülekezetekről ír: „először önmagukat adták át az Úrnak” (2Kor 8,5). Az megérti, mire gondolt Jézus akkor, amikor az özvegyasszony két fillérjéről így nyilat-kozik: „ő azonban szegénységéből *mindazt* beledobta, amije volt, az egész vagyonát”. De megérti azt is, amit Jézus a gazdag ifjúnak mondott: „Add el *minden* vagyonodat, oszd szét a szegényeknek és kincsed lesz a menny-ben.” Isten a Krisztusban *teljes* megváltást adott nekünk, ezért joggal várhatja el, hogy *teljes* szívünkkel, lelkünkkel, elménkkel és erőnkkel szeressük őt és féljük őt *mindenekfelett* (Mk 12,30). Ha tehát *mindenün-ket* odaadnánk neki, akkor sem adnánk többet, mint amit őtöle kaptunk. Ezzel a szemlélettel összhangban állnak Egyházi Törvényeink, amikor az egyház háztartásával kapcsolatban így szólnak: „A Magyarországi Evan-gélikus Egyház Jézus Krisztus ígérete szerint az evangélium hatalmára alapozza háztartását és Isten ígéjének hirdetésére és a szeretet gyakor-lására fordítja anyagi erejét” (I. tv. 11. §. 1. bek.).

Ilyen értelemben megáll, hogy adakozásunk nemcsak anyagi, hanem elsősorban hitkérdés s annak mértékéből nemileg lehet következtetni ar-

ra is, hogy mennyire drágák számunkra azok a lelki javak, amelyeket az egyházban és a gyülekezetben kapunk. Ezeket a javakat kapták egykor a makedón gyülekezetek is s ezért „*erejük szerint, sőt erejükön felül is önként adakoztak*” (2 Kor 8,3). S mivel Isten szeretete a Krisztus által bőven kiárad rájuk, ezért kérheti őket Pál apostol arra, hogy „az adakozásban legyetek *bőkezűek*” (2 Kor 8,7). Helyesen mondja az egyik dolgozathozó: „A bő adakozásból az anyagi haszon mellett bőséges lelki haszon is származik, mind az adakozó, mind az elfogadó számára. Az adakozó „meggazdagodik teljes tisztaszívúségre”, az elfogadó szíve pedig hálaival telik meg Isten iránt” (2 Kor 9,11–13).

b) Mivel azonban a gyülekezeti és közegyházi költségelőirányzatokat *összezszerűen*, számszerűen is meg kell tervezni, azért helyes és szükséges, ha erről is ejtünk néhány szót.

Leghelyesebb, ha először figyelembe vesszük a gyülekezeti és közegyházi *szükségleteket*, mert ezeknek fedezetéről kell gondoskodnia a gyülekezetnek. A szükségletek tervezésénél a gyülekezeti és közegyházi élet minden szintjén törekednünk kell a legmesszebbmenő *takarékosságra*. Kerülnünk kell tehát minden kiadást, amely nem indokolt, mert ezzel főlegesen terhet raknánk híveink vállára, ugyanakkor pedig bizalmatlanságot is kelthetünk presbitereink és híveink soraiban. Ezután számba vesszük azokat a gyülekezeti tagokat, akiknek anyagi hozzájárulására számíthatunk, akik eddig is rendszeresen vettek részt a gyülekezet és közegyház anyagi terheinek viselésében. A szükségletek fedezetéül figyelembe vesszük az adományokból, perselypénzből és offertóriumokból befolyó és várható szokásos bevételeket s akkor láthatjuk, mekkora az az összeg, amit az önkéntesen vállalt egyházfenntartói hozzájárulás címén kérhetünk gyülekezetünk tagjaitól. Ezek a gyülekezet rendes évi bevételei és kiadásai. A rendkívüli kiadásokat rendkívüli bevételekkel kell fedezni. Így kialakulhat olyan „kulcsszám” az egyházfenntartói járuléknál, amely reálisnak mondható. Ezt kell tehát a költségelőirányzatba beterveznünk, s ennyiben beszélhetünk „irányított” önkéntességről, ill. egyházfenntartói járulékról. Az önkéntesség azonban ekkor sem szűnik meg s éppen emiatt tanácsos ezt a kulcsot valamivel magasabb összegben megállapítani, hogy az esetleg elmaradt bevételt pótolni tudjuk.

c) Az *egyházfenntartói járulék kulcsának skálája* széles, sok egyházmegyében szinte gyülekezetenként változó, függvénye a gyülekezet lélekszámának, személyi és dologi kiadásainak. Az 1975 novemberében megjelent közös püspöki körlevél foglalkozik ezzel a kérdéssel s azt tanácsolta és ajánlotta a gyülekezeteknek, hogy az egyháztagok személyenként és évenként legalább évi 200 Ft-tal járuljanak hozzá a gyülekezet és a közegyház fenntartásához. Tudjuk, hogy sok helyen — elsősorban a kisebb gyülekezetekben — ezt az összeget már előbb is elérték, esetleg meg is haladták, mert különben nem tudnák fenntartani a lelkesi állást és biztosítani a gyülekezet normális életét. Számos helyen azonban még ma sem jutottak el ideig, holott az árak emelkedése miatt már ez a 200 Ft sem bizonyul legendónek.

7. Hit és áldozatkészség

Az útmutató irányelvek szerint „anyagi áldozatnak a hívek hitének, vagy hitetlenségének fokmérője”. Idézet a dolgozatból: „A két fillér a perselyben az adakozó és az evangélium viszonyáról árulkodik... az adakozás tükré a lelkesz igehirdetői és pásztori szolgálatának, de az egész gyülekezet bizonyosságtevő szolgáló, vagy pedig kiábrándító életének is.”

Sok hasonló idézettel lehetne folytatni ezt a sort, de mindenesetre felvetődik a hitnek és az anyagi áldozathozatalnak összefüggése és kérdése.

Kétségtelen, hogy a kettő között van összefüggés, de ítéletünk megalkotásánál vagy kimondásánál vigyáznunk kell, mert ha ezt tételesen elfogadjuk, akkor arra a nem mindenkori helytálló következtetésre jutunk, hogy „aprópénz — apró hit, nagy pénz — nagy hit”. Tudjuk, hogy a dolog nem ilyen egyszerű, mert akkor a bőkezűen és látványosan megadkozó farizeusok a nagyhitű emberek példaképei lehetnének. Igaz, hogy a szegény özvegyasszony két fillérjével „mindenét”, amije volt, odaadta, de akkor ebből nem volna helyes arra a következményre eljutni, hogy Zákéusnak csak „félhite” — esetleg valamivel több — volt, mert csak fél vagyonát volt hajlandó a szegényeknek felajánlani s ezen túlmenően négyszeres jóvátételt akart fizetni azoknak, akiket megkárosított. Szükséges, hogy hitünknek anyagi áldozathozatalunk terén is legyenek látható jó gyümölcsői, de azért hitünket még akkor sem lehet csupán anyagiakon megmérni, hiszen az végső soron Isten kegyelmi ajándéka. Ebből következik az is, hogy még a teljes vagyonközösség, vagy egyenlő anyagi áldozathozatal sem jelentheti a hitnek ugyanazon mértékét. Inkább talán arra kellene ebben az összefüggésben is hangsúlyt tennünk, hogy óvakodjunk az anyagiak kísértésétől és „a pénz szerelmétől, mely után sóvárogva egyesek eltévelyednek a hittől” (1 Tim 6,10).

Óvakodjunk tehát e téren is a szélsőségektől: az egyik oldalon a farkodástól, zsugoriságtól, szűkmarkúságtól, amikor gyülekezetünk és közegyházunk fenntartásáról van szó, ugyanakkor a másik oldalon minden szektás rajongástól, amely megköveteli a tizedet, vagy ennél is többet, s akik nem tudnak, vagy nem hajlandók ilyen áldozatot hozni, azokat anatómával sújtja és magából kiközösíti. Úgy gondolom, hogy egyházunk akkor jár el helyesen, ha szeretettel, kitartó türelemmel és jószándékú megmagyarázással kezeli ezt a kérdést s rámutat arra, amit Jézus mondott: „Mít használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, lelkében pedig kárt vall? (Mt 16,26). Az ítélezést pedig bízzuk Arra, aki azt ezen a téren is önmagának tartotta fenn.

További teendőink

1. Intenzívebb igehirdetés

Az útmutató irányelvek szerint „az anyagi áldozat az igehirdetés és az egyház szolgálatának biztosítéka.” Amennyiben igaz ez a tétel, legalább ugyanolyan mértékben igaz és helytálló ennek fordítottja is: az intenzív, hatékony igehirdetés és a szeretettel végzett egyházi szolgálat feltétlenül megtermi a jó gyümölcsöt az anyagi áldozathozatal terén is. Valahogyan úgy kellene ma is hirdetni Isten ígését, mint ahogyan azt az első keresztyén gyülekezetekben hirdették, hogy az ige „szíven találja” a hallgatókat (Csel 2,37), akik ezután „először önmagukat adják az Úrnak” (2 Kor 8,5) s azután minden bizonnyal meghozzák anyagi vonalon is méltó és Istennek tetsző hálaáldozatukat. Kétségtelen, hogy az ilyen igehirdetés ma sem nélkülözheti a Szentléleknek első pünkösdkor megtapasztalt lángját és tüzeit.

2. Takarékoság és tervszerűség

Ennek jegyében éppen ezekben a hónapokban Országos Egyházunk Elnöksége nagyszabású tervet dolgozott ki a gyülekezetek további összevonására és a lelkeszi munkaerő jobb kihasználása érdekében. Ez helyes

és szükséges, mert ma már megengedhetetlen, hogy néhány tucatnyi egyháztag önálló lelkeszi állással rendelkezék, vagy egymástól néhány kilométernyire fekvő, kis lélekszámú — esetleg szórvány nélküli — gyülekezetek külön lelkeszi állást tartsanak fenn, olykor Központi Alapi segélylyel. De a takarékoság szempontja megköveteli azt is, hogy a gyülekezeteknek minél előbb meg kell szabadulniok minden felesleges épületüktől, hiszen még a szükséges épületek fenntartása és korszerűsítése is óriási terhet jelent a gyülekezetek és a közegyház számára. Közegyházi segínyt semmiképpen nem lehet adni olyan gyülekezeteknek, amelyek ilyen takarékoságra nem törekszenek személyi téren, vagy épületek vonatkozásában.

3. Tiszta pénz- és vagyonkezelés

Híveink, akik egyházfenntartói járulékot fizetnek, vagy szeretetadományukat a perselyben helyezik el, ezt azzal a bizalommal teszik, hogy adományuk Istennek tetsző célra megy és jó kezekbe kerül. Az anyagiakkal való hűséges sáfárkodás, tiszta pénz- és vagyonkezelés elengedhetetlen feltétele az egyház hiteles és jó szolgálatának.

4. Hatékonyabb ellenőrzés

Az egyházi célokra juttatott pénzek, offertóriumok hűséges és tiszta kezelésével nem áll ellentétben, sőt mindenütt kívánatos az ellenőrzés is. Ez elsősorban a számvevőszék tagjainak feladata, akiknek rendszeresen és részletekbe menően kell végezniök ezt a munkájukat. Leghelyesebb, ha negyedévenként történik az ellenőrzés, de szükség esetén bármikor, előzetes bejelentés nélkül is joga van a számvevőszéknek az ellenőrzésre. Hangsúlyozni szeretném, hogy a számvevőszék ellenőrzési joga nemcsak a pénzkezelésre, hanem minden — az egyházi, gyülekezeti vagyonnal összefüggő — egyéb területre is kiterjed. Az esetleges hiányosságokért, mulasztásokért a károkért a számvevőszék is felelős, ha ezek a károk a számvevőszék „laza” ellenőrzésének, munkájának is tulajdoníthatók.

5. Felvilágosítás, nevelés

A lelkesznek lehetősége van a presbitériumban, bibliaórákon, családok látogatásánál ezeket a kérdéseket is megbeszélni, a helytelen látást kijavítani, az esetleges kételyeket eloszlatni. De azt is tudatosítanunk kell a gyülekezetek tisztségviselőiben, presbitereiben, hogy ez nemcsak a lelkesz feladata, hanem az ő kötelességük is. Különösen nagyobb gyülekezetekben gyakori tapasztalatunk, hogy akik távolabb élnek a gyülekezet és a közegyház életétől, problémáitól, megdöbbentő tájékozatlanságot áruznak el anyagi ügyekben is. A nevelés egyik leghatékonyabb módja, ha a lelkesz és családja példamutatóan előljár a gyülekezeti és közegyházi anyagi terhek viselésében.

6. Töretlen hit az evangélium erejében

Említettük fentebb, hogy Egyházi Törvényeink szerint „a Magyarországi Evangélikus Egyház Jézus Krisztus ígérete szerint az evangélium hatalmára alapozza háztartását.” Valóban: ennél szilárdabb és biztosabb alapot nem kereshetünk és nem találhatunk gyülekezeteink és közegyházunk anyagi bázisául. Ez azt jelenti, hogy szilárdan hiszünk abban, hogy Isten hirdetett igéjének, az evangéliumnak van és mindig lesz is hatalma arra, hogy a benne hívők és a neki engedelmeskedők egymásra

találnak s a Szentlélektől indítatva meg is akarnak maradni a Krisztusban hívők közösségében, a gyülekezetben és az anyaszentegyházban, mint Krisztus testének élő tagjai. S ezért önként, jó szívvel és Isten iránti hálával teljesíteni fogják anyagi vonalon is a reájuk háruló kötelezettségeket.

Adjunk hálát Istennek, hogy Magyarországi Evangélikus Egyházunk az elmúlt három évtizedben megtalálta helyét és szolgálatát társadalmunkban s a munkájukat becsületesen végző gyülekezeti híveink megbecsült tagjai népünknek. Jóleső örömmel és hálával gondolunk államunknak arra az anyagi támogatására is, amellyel jelentős mértékben segítette lelkészeink, gyülekezeteink életét és szolgálatát.

Hiszünk abban, hogy evangélikus egyházunknak a jövőben is mindig lesznek olyan tagjai, akik Isten igéjének nemcsak hallgatói, hanem megtartói is lesznek s akik állampolgári kötelességeik jó végzése mellett szívesen hozzák meg anyagi áldozatukat is szeretett gyülekezetükért és egész Magyarországi Evangélikus Egyházunkért.

Mekis Ádám

Sóvári Soós Kristóf teológiai iránya

A XVI. és XVII. század fordulóján 3 esztendő időközben két prédikációs kötet jelent meg a bártfai Klósz Jakab tipografusnál ugyanattól a szerzőtől:

Az egyik: „POSTILLA, azaz Epistoláknak, melyek esztendő által minden vasárnap és főfő Innepeken az kerezetiének gyülekezetiben szoktanak olvasatni Praedikációk szerint rövid magyarázatia. Irattatott Sóvári Soos Christof által. Bártfán. Nyomtatta Jakab Klöz 1598 Esztendőben.” (RMK. I. 299. Ezentúl: Postilla.)

A másik: „Az Szent Prophetáknak (kik számszerint tizenketten vannak és az ő rövid tanításokra nézve Minoreseknek szoktanak nevezetni) írásoknak Predikációk szerint való magyaráztianak első része. Oseas Joel Ámos. Sóvári Soós Christof által íratott Bártffán. Jakab Klöss nyomtatta 1601. Esztendőben. (RMK. I. 372. Ezentúl: Kispróféták.)

Írójuk nem végzett teológiát, s valószínűleg magasabb iskolát sem, mert maga utal arra, hogy „deáktalan”, s „külső világi ember”. Sóvári Soós Kristóf Sáros—Zemplén megyei birtokos család gyermeke, aki 1566. szept. 8-án született Sóváron. (1) Apja ifj. Soós György alig egy esztendő múlva meghalt, s így anyja, Eödönffy Orsolya nevelte négy nővérével együtt. Előbb nagybátyja — Soós János — volt a „tutora”, gyámja, de mivel a vagyonra nem ügyelt, anyja panaszt tett ellene és felszabadította e gyámság alól. (2) Közben a sóvári uradalom miatt a kincstár pert indított a Soós család ellen, s ez egy évtizedik húzódot, míg a sárosi birtokok helyett zempléni községekben kárpótolták őket. Addigra azonban alaposan eladósodtak, sorra zálogosították el birtokrészeiket, s a hitelezők között egyre többször szerepelt egy litterátus ember: ternyei Bornemissza György. Végül is ennek a lányát, Margitot vette feleségül az alig 18 esztendő Kristóf. Kézenfekvő a gondolat, hogy anyagi érdek is közrejátszott a házasságkötésnél, mert a jászói konvent előtt vett vagyonjogi megállapodásból kiderül, hogy ekkor adta vissza az elzálogosított birtokrészeket az após a vőnek azzal a kikötéssel, ha Bornemissza Margit utódok nélkül halna meg, úgy a vagyon a Bornemissza családra száll vissza. (3) A házasságból két gyermek született: György és Anna. Nemsokára,

1589-ben meghalt Soós Kristóf édesanyja, s egy év múlva a felesége is. Az özvegyen maradt ember bizonyára vigasztalódást keresve fogott tollat, de végül is nemcsak a maga örömére, hanem azért, hogy a prédikációk által „szolgáljon hazájának ez nagy és súlyos próbájának idején” — amint a Postilla előszavában írta. A század utolsó évtizedének első felében az epistolák alapján készített igehirdetéseket, aztán a kispróféták magyarázatát dolgozta ki. Ebből azonban csak Hóseás, Jóel és Ámos jelent meg, a többi valószínűleg csak kéziratban maradt. A teljes kiadás tervét nemcsak anyagi helyzete, hanem a háborús-politikai helyzet miatt sem valószínűsíthatta meg, hiszen 1604-ben Basta György szállta meg Eperjest és környékét. A császáriak sok pusztítást tettek a Soós család kúriájában is. Valószínűleg a harci cselekmények miatt menekülve húzódtak Zempléni-kövesdi birtokára. A Bethlen Gábor által indított szabadságharc idején, 1620 augusztusában halt meg itt Kövesden a már 4 éve elhunyt György fia özvegyénél, Berzeviczy Anna családjánál 54 éves korában.

Irodalomtörténet-írásunk még adós Sovári Soós Kristóf munkáinak alaposabb ismertetésével és helyes értékelésével. Két vaskos kötet — együttesen vagy másfélezer oldal! — nemcsak terjedelme, hanem elsősorban tartalma miatt megérdemelné, hogy behatóan foglalkozzunk vele. Élvezetes, gördülékeny, szép stílusa nem marad el a század egyszerű és közismert íróitól. Közvetlensége, az élettel való kapcsolata színes képet ad kora szokásairól, életformájáról. Műveiből megismerhetjük az általános közállapotokat, kora eseményeit, sőt a törökkel való csatározásokat is nyomon követhetjük. Virágénekeket említ, rengeteg közmondást idéz, s gazdagon utal ókori bölcserekre, egyházatyákra.

Mégis eddigelé csupán néhány sor jutott neki az irodalomtörténetekben. Zoványi Jenő újabban megjelent posthumus kötetében röviden említi és idézi. (4) Nemeskürty István pedig a XVI. sz. utolsó évtizedének postilla-irodalmáról szóló tanulmányában foglalkozik vele érintőlegesen (5). Így értékeit, gazdagságát ők sem tárhatták fel. Méginkább áll az, hogy Soós Kristóf munkáival behatóan még nem foglalkoztak teológiai szempontból! Pirnát Antal ennyit mond róla: „... postillagyűjteményeket szerkesztett és adott ki. Sztoikus moralizáló színezettel és interkonfesszionális szemlélettel.” (6) Zoványi Jenő úgy említi, hogy „evangelikus előkelő nemes, ki egyházi művek szerzésével foglalkozott, melyekben állást foglalt a felekezetek közti viszálykodás ellen. (7) Viszont az előbb említett prot. egyháztörténetében már azt állítja Soós Kristófról, hogy „egyéni vonással követte a lutherizmus és a sakramentáriusok iránt teljesen ironikus Milyen teológiai irányzathoz tartozott tehát Soós Kristóf?

A „Luther-ócsárlás”

Az, hogy a lutheri reformációhoz húzott, kitűnik abból a tényből, hogy keményen hadakozik a Luther-ócsárlás ellen, s erre többször visszater a Kispróféták magyarázata közben. „Azt merik az Pápisták hazudni, hogy az Luther tudománya (amint ők nevezik) hozta a pogány fegyvert az keresztyén országokra. Hol volt még Luther akkor, mikor Görögországban az Constantinus Imperatortól az Törökök megvövék Constantinopolt? Avagy csak az mi országunkban is vajjon hol volt akkor Luther, midőn 1273. esztendőben László király idejében az Tatárok az egész országban nagy rablást tőnek? Avagy tanított-é Luther akkor, midőn az keresztes had támadta, ki nagy sokaknak vérök hullásával lőn 1513. esztendőben? Többeket is találának ez féleket, mellyekből meg bizonyítatik, hogy nem Luther, de az Pápák minden nyomorúságoknak okai.” (9)

A történeti adatok tekintetében való tévedéseit most figyelmen kívül hagyva, láthatjuk, milyen szemléletes érvekkel utasítja vissza a vádat lutheri oldalról. Így tartja tévesnek azt a vélekedést, hogy míg a „pápa hite volt, addig semmi baj, veszedelem, törökdhülés az országban nem volt, csak mióta a Luther hite terjedt el, azóta...” (10) Aztán: „Most is ugyan ezen ellenvetésekkel él ez világ az Krisztus és az ő Evangéliuma ellen: Miulta az Luther papok (így neveznek bennünket) támadának, azulta szálla ránk minden nyomorúság, szükség, éhség, dög, halál...” (11) Ha eddig bizonytalankodtunk volna, a zárójeles megjegyzése nem hagy kétséget hovátartozása felől! Félreérthetetlenül azonosítja magát a Luther követőkkel. Eből el következik, hogy elítéli a képmutatókat és határozott állásfoglalást vár el másoktól is. A Szth. u. XXIII. vasárnap epistolája (Fil. 3) alapján írt igehirdetésében említi: „Láttam ezt én... hogy egy nömös ember egy Római hütü Püspök előtt rúttul szidalmazta Luther hütit és ezt is mondta, hogy az Lutherek között sok visszavonás vagyon: maga az jámbor az Luther hütit vallja vala egyébkor: Ha Illyés próféta lészek vala, én megmondom vala akkor néki, két felé ne sántikáljon, mert két urat senki sem szolgálhat.” (12)

Soós Kristóf munkái közben természetesen idézi is Luthert. Ámos próféta könyvének magyarázatánál pedig forgathatta Luther írásmagyarázati munkáját. Többször is hivatkozik rá. (708, 816.) De nem veszi át szövegein a Luther féle magyarázatot, hanem fenntartja saját értelmezését, véleményét. Ezt azonban még nem lehet „egyénies vonásnak” nevezni Soós „lutherizmusában”.

Megigazulás

Mindez azonban csak érzelmeit árulja el. Hitét, gondolkodásmódját, hitvallását még nem igazolja. Prédikációit átolvasva azonban megállapíthatjuk, hogy írásain veresfonálként húzódik végig a reformáció hirdette megigazulás-hit. Hóseás könyvének 10,12—15 versei alapján arról beszél, hogy bennünk semmi igazság nincs. Bűnben fogantattunk. Jónak még meggondolására sem vagyunk képesek. Kiben keressük az igazságot? Igazsággá lett nekünk Krisztus, aki bűneinktől megszabadít — válaszlója. Egyedül Krisztus érdeme az üdvösség reménysége. (Kispróf. 339) De már a Postillában is így írt: „Senki ne ítélje azt vakmerőségnek, ha én bizonyonnyal várom üdvösségemet az Krisztusban, mert őbenne várom... az volna az vakmerőség, mikor üdvösségemhez azt toldanám, az mi oda nem illik, azaz sok gonosz, elege jó cselekedetimet bánánám...” (Post. 147.) Máshol pedig így: „Nincsen énnékem nagyobb csudám, mint mikor az ellenköző fél azt vitatja, hogy a törvénynek cselekedetéből igazul meg az ember és nem csak az Krisztus halálának érdöméből. Ezt én megengedném, ha ki ezt merné mondani, hogy Ádám abból a szentségből ki nem esett, melyben teremtetett vala... (Post. 129.)

Az Agostai Hitvallás értelmében tanít a hit és cselekedetek viszonyáról: mint fa és gyümölcse — összetartoznak. A Postilla előljáró beszédekben azt említi, hogy az ige nemcsak drága kincs kell, hogy legyen, hanem, hogy a szívekben gyökeret verjen és sok jó gyümölcsöt teremjen. „Az evangélium summája az, hogy ingyen ígér bűnnek bocsánatát, Isten előtt való megigazulást és örök életet, kegyelemből az Krisztusért.” De... „haszontalanul dicsekednek az igaz Istennek ismeretivel, akik külső jámbor életükkel, cselekedetükkel meg nem bizonyítják.” (Kispróf. 106.) Ezért feddi kérlelhetetlenül a bűnt: „Nem porlekedik-e méltán ve-

lünk is az Isten?... Lopó vagy te is, ki nyúzó, foztó vagy, erővel elveszed az másét, jobbágyodat, zselléredet, szőleje borát elveszed, azt adod érte az mit akarsz. Nám az Törökök gyalázatos paráznasága is közénk érkezett immár.” Aztán leleplezi a látszat-keresztényeket: „... nagy sokan ez mostani üdőben is nem kiméllik magokat (tettetvén magokat keresztényeknek láttatni), de ha cselekedeteket és életüket megtekéntem, hasonlíthatom őket az megékösített koporsókhoz. . . Török, Sidó, Pápás mint gyakorolja magát és minden hypokriták, templomokban szokott tiszteleteknek helyén mint olvasnak, énekelnek, hallgatnak, imádkoznak, böjtölnek, vagdalgják, törik, fogyatják magokat, szőr kápában, fa talpú sarkút viselnek, nyírik hajokat, szakállokat, bajuszokat és többet, sokakat cselekösznek. . . De mint vagyon, az ő szüek?” (Kispróf. 199.) Saját tapasztalatából vett példával illusztrálja mondandóját: „A pápisták nagyon sokat adnak az érdemre, de hát mi a cselekedetök? Testöknek kedvére élnek, mennél nagyobb főpüspök, prépost, annál inkább szégyenli prédikállani, részegeskednek. . . jól tudom, én is láttam pap udvarában. Magyarországbán az holott fő helyek vadnak, inkább mindenütt voltam az misén, de Isten látja szüemet, két helyet választok ki, de azon kívül sok undokságokat tudnám beszéllenem, az kik ezeknél akkor is jobbak voltak, feddették őket, de az ördög ült azoknak az fülükön. Két pap urat esmertem, egész ebéldöket csak mind lator, undok, trágár beszédekkel végezték, az horvát éneket ő maga monda el egyik, de azt hiszem, most másutt énekel.” (Kispróf. 459—460.)

Predestináció

Polémikus hangját nem csendesíti, amikor a régi egyház érdemszerző kegyességéről van szó. De ezt tették végeredményben a reformáció más ágának képviselői is. A katolicizmussal való vitája még Soós Krisztofot a helvét irányzat oldalán is elképzelhetőnek mutatja. De írásaiban megtaláljuk annak a nyomát is, hogy a kettős predestináció kálvini tanítását elveti, s elhatárolja magát tőle.

Hóseás könyvének magyarázatában részletesen is kitér a „választásra”, mégpedig azzal kapcsolatban, hogy az emberek mindig Istenre hárítják a bajok okát. Ez friss vitatéma volt, mert zárójelben említi: („mint mostan is a választásról nyughatatlankodnak”), aztán a lap karéján: „Luther Márton az választásról”. A szövegben pedig így: „Csuda mely szépen szól az jámbor Luther Márton az választásról, mivel minden keresztény ember szelíden megéri, kit im ígéről igére nem röstellem megmondanom.” Aztán két oldalon keresztül idézi Luthert. „Így szól az jámbor Doktor: Ne légy szorgalmatos az Istennek választásáról és nyughatatlanul az Istennek ezben ez szent dolgában cselekedetiben ne merülj, mert az te homályos szemeid miatt ilyen mélységes titkot elméddel meg nem értesz: de hallgassad az Krisztust, az kiben az Atya az ő választása felöl való titkos dolgát meg nyilatkoztatta. . . Mert az Krisztus által bizonyossá tétetünk, hogy minden hívő ember az Atyától elválasztott, az kit pediglen elválasztott, azt el is hitta az Evangélium által, hogy hügyen és igaz hüt által meg igazuljon. Továbbá, ne szorgalmatoskodgyál arról, választattál-é? Viselj arra inkább gondot, hogy hügyd az Krisztusban és őáltala megigazulhatsz és bizonyos lehetsz, hogy az Isten tégedet elrendelt. . .” Summázza is: „Thon regulád, ehhez tartsd magadat: Az mi üdvösségünk Istentől vagyon, veszedelmünk mi magunktól vagyon!” (Kispróf. 432.) A predestináció kérdését már a Postillában is érintette. Sze-

rinte azok, akik a kettős predestinációt tanítják, Istent teszik felelőssé a bűn miatt. Ez tévelygés. Aztán hozzáfűzi: „Nem kell az isteni titkok fölöött bolondoskodni!” (Post. 325.)

Isten szolgálatra elhívó hatalmát magasztalja, s a Szentlélek elhívását vallja, a *vocatio internat*, de párhuzamba állítja vele a *vocatio externat*: „És az mi időnkben is, mikoron az Isten ígéje ez világnak nagy hálaadatlanóságáért csak kicsinné pezsegne, az Úr Isten tudatlan, híretlen paraszt emberek által gerjeszte fel, mint az Luther Márton ideje ezt megmutatja...” (Kispróf. 873.) Viszont: „...nem erősíti ez az tanítás az új pogányoknak cselekedeteket, kik az prédikállásra eke mellől és az varga műhelyből kifutnak, minden hivatal és rend nélkül, holott az Isten ígéjének szolgálái Úr Istentől küldettetenek...” (Kispróf. 623.)

Úrvacsora

Sóvári Soós Kristófnak a lutheri irányzathoz tartozását legszembe-tűnőbben az úrvacsoráról szóló tanítása mutatja. Luther az eredeti, tiszta, apostoli evangélium alapjára tért vissza, amikor teljes határozottsággal állt a szereztetési ígék realiztikus felfogása alapján. Mindazok, akik az úrvacsora jegyeivel élnek, vele együtt s annak színe alatt (in cim et sub pane atque vino) Krisztus valóságos testét és vérének veszik, a hívők üdvösségükre, a hitetlenek ítéletükre. A kenyér és bor a maga fizikai természete szerint marad annak, ami volt, de a rendelő ígék szerint vételükkor létrejön a szent egyesülés (*unio sacramentalis*) Krisztus valóságos testével és vérével. A helvét irányzatok viszont jelképes, szimbolikus cselekménynek, emlékvacsorának tekintik az úrvacsorát. (13) Soós Kristóf erről így vall: „...kenyér, bor külső jelek... de nem pusztá jele és példázatja, hanem az ő (ti. Krisztus) ígéreti szerint bizonyosan és jelenlevőképpen” (14) Aztán azzal folytatja, hogy a szentségek két dologból állanak földiből és mennyieiből... „De azt tagadom, hogy nem pusztá jelek vadnak a Szentségekben, hanem a Szentségeknek kiosztogatásában jelen lévő Isten és ember Jézus Krisztus is ott vagon...” (Post. 226.) Magyarazatot is fűz hozzá: „Régenten is ahová az Úr magát kötelezte, ígéretet tött az ő jelenlétéről, ott hitték az hívek jelen lenni: nem tudakoztatnak arról, mint hogy lehet, meg elégettenek az Úrnak mondásával... Tehát nekem is néked is el kell hűnnöd, hogy jelen vagon ott ahová az ő hamisság nélkül való szájával magát ő szent felsége kötelezi és ígéri...” (Post. 227.) Vallja tehát Krisztus valóságos jelenlétét, a reális praesentiát és hangsúlyozottan azt, hogy Krisztus ígéjéhez kötötte magát. Semmi kétség nem férhet ahhoz, hogy Soós Kristóf a lutheri teológia alapján áll. Így tarthatatlan marad a Magyar Irodalomtörténetben található megállapítás: „Soós interkonfesszionális szellemben írt”. „Szoikus moralizálása” — ahogy őt ott bemutatják — ezen a lutheri teológián sarjadtt etika, az evangéliumi hitből fakadó erkölccstan.

Irénikus-e?

Kérdéses Zoványi Jenő megállapítása is Soós Kristóf irénikus voltáról. A XVI. sz. utolsó évtizedében, amikor még élesen folyt a harc a protestantizmuson belül a különböző irányzatok között, még nem beszélhetünk irénikusokról, még ha Schulek Tibor Bornemisza Pétert irénikusnak mondotta is. (15) Bornemisza, és Soós egyszerűen az emberi gyűlölködés,

ellenségeskedés, a vizálysztítás bűne ellen harcoltak, amikor megróttak azokat, akik türelmetlenül rontottak egymásnak különböző hitvallások bázisáról. Nem a tanbeli különbségek elsimítására és a kétféle irány összehangolására törekedett Soós Kristóf, hanem a vizálykodás bűnét ítélte el, amint azt a Zoványi által kiemelt rész előtti mondatok is bizonyítják.

„Ez mostan is ez egész világon a veszedelemnek fő oka, az szövetségnek, az frigynek meg csúfolása, törése, rontása: Szokott mostan is ez lenni (bátor ne volna) hogy az atyafiak közé beállanak sok hízeltedők és egyiket az másik ellen segítik az veszekedésre, halljad pedig itt mely ördögi játékot mondok az egyházi rend között. Kétféle névnek nemét találták az emberek. Egyféléket Luthereknek nevezik, az más félét Sacramentariusoknak, ezek (de bizony csak az értetlene) nagy gyűlölséggel ellenkednek egymással, úgy, hogy egymást az valóban tévelygőknek elárulni nem szánják, úgy mint az pápistáknak kegyetlen fogok alá adni egymást nem szánják, maga bizony ha szelíden volnának az akaratosságának ellene mondanának, egymás feje tetszését nem fitogtatnák, látja az igaz ítélő Isten, hogy igen könnyen össze férnének, az együgyű igazságot csak hadnák az ő folyásában, az sok QUOMODONAK QUOMODONAK hadnának békét” (16).

Hasonló értelemben ír Ámos könyvének magyarázatánál is: „Bizonyára hát nem ok nélkül féltik az hüvek... az Isten igéjének meg fogatkozását... Ennek kezdeti lehet az Anabaptistáknak, Libertinusoknak, Davidiánusoknak dühös tudományok, járult ezekhez az Servetusoknak, Arrianusoknak, Blandratistáknak ki okádott eretnekséget az szent háromság Isten ellen: mely eretnek tudományokat az szent Pál méltán hasonlít az fene sebhöz, mert igen ragadó. Félő azért, hogy az Isten igéjének szüksége mireánk is ne szálljon, mert magunk közt is, kik az Isten igéjének györtyáját tartjuk, össze vesztünk, egymásra agyarkodunk, egymásnak nevet adunk, mely cselekedeteket tilt az szent Pál az hüvektől.” (Kispróf. 909.) Az ádvent második vasárnapra írt prédikációban pedig éppen a vizálytkeltő helvét irányzat képviselői ellen szól, s az ősi magyar vér, a „szittyá-vér” tombolásáról beszél: „még az régi pogány Scythiai vér szorult légyen beléjek. Mint akik fölöttébb vizsgálják az Istennek választásáról való tudománt: az Úr vacsorájában levő kenyérről és borról való tudománt: és azt nem az S. Írás szerint, hanem az ő agyoknak gondolatja szerint magyarázzák. És több egyéb vad természetű magyarázatokat akarnak az Istennek házába hozni és az szilid lelkeket újonnan az Scythiai pogányságra vinni.” (Post. 18. Széljegyz: „Feddendők a visszavonók”).

A vizálykodást valósággal ördögi munkának tartja: „Ez tájban is, mikor ezeket írák, bizony nem egyéb, hanem az ördög támasztott visszavonást néminemű feljebb értő prédikátorok között, kik az tisztén nem alkudhatván, nem egyébbel hanem szitokkal ártnak egymásnak.” (Post. 334.) Kérdéses, hogy az 1595 decemberében Késmárkon lezajlott hitvitára céloz itt Soós Kristóf, vagy inkább az 1593 októberében megnyílt zsinatra, amelyen Hebsacher Ezékiel eperjesi német lelkész a helvét irány ellen prédikált nagy visszhangot keltve. (17) De bármi másra is, világos, hogy elítélte a gyalázkodást, egymás sértegetését. A különböző irányzatok egybehangolása azonban távol állott tőle. Nem azért, mert mint világi embernek sem állt módjában, hanem azért sem, mert nem volt „irénikus”. És ezt annak ellenére is így látom, hogy Zoványi állítását a továbbiakban arra alapozta, hogy Soós a hitvitázó zwingliánus Pilcius Gáspárral fenntartotta a kapcsolatát. (18) A márkusfalvy Máriássy család le-

véltárában maradt fenn ugyanis egy feljegyzés Bornemisza Péter könyveinek elosztásáról. Ezen a következő szöveg is szerepel: „Anno Domini 1589. Vöttem ki az általgokbul 31. octobris három bokor könyvet és egyet őmagát negyed részt, azaz 16 könyvet. Az egyik bokrot, az öt rész postilla könyvet vitte el plébános uram Pilcius uram, kit küld Sós Christófnak, kiért kel adni fl. 6.” (19) A feljegyzés azonban arról tudósít csupán, hogy Pilcius Gáspár közvetítésével vette meg Soós Kristóf Bornemisza Postillájának V. részét. Ez legfeljebb ismeretségüket, kapcsolatukat jelzi, s azt, hogy Soós Kristóf ekkor már érdeklődött a prédikációs irodalom iránt. (Valószínűleg ezután fogott ő is Postillája megírásához, de sem Bornemisza hatását, sem rá való utalást nem találunk nála, amint azt Nemeskürty állította). Egyébként, ha Pilciussal való ilyen kapcsolatát „irénikus” voltának tulajdonítanánk, akkor mire véljük azt, hogy mindkét művéhez Bocatius Jánoson, az akkor még eperjesi ludirektoron kívül Tolnai Balog János, a későbbi református esperes is írt méltató epigrammákat? A tekintélyes földbirtokos család sarja, akit bizonyára nemcsak birtokai miatt becsültek, kapcsolatban lehetett az Eperjes és környéki lelkészekkel, még az időközben helvét irányhoz csatlakozókkal is anélkül, hogy lutheri meggyőződését feladta volna. Ezt békés természetével mellett elsősorban keresztyéni lelkülete, Krisztus-szeretete és hite teszi érthetővé. De éppen ebben lesz ma élő utódok számára, a mai keresztyének számára is példaképpé: a különbözőségek ellenére is békeességben és megértésben együttműködő társakként élhetünk: felekezetek és népek együtt és egymás mellett, sőt egymásért ebben a világban.

Bencze Imre

JEGYZETEK

1. Bencze Imre: Adalékok Sövári Soós Kristóf életéhez. Magyar Könyvszemle 1971/194.
2. Orsz. Levéltár Soós-család lt. P. 606—1596/8. 10. 13.
3. OL. Soós-család lt. 1584/11—13.
4. Zoványi J.: A magyarországi protestantizmus 1565—1600-ig. Budapest, 1977/207—208 l.
5. Irodalomtörténet 1957/458—459.
6. A Magyar Irodalom Története 1600—1772. Bp. 1964/44. l.
7. Magyar Protestáns Egyháztörténeti Lexikon Bp. 1977/554. l.
8. I. m. 207. A könyvben sajnálatos sajtóhiba folytán „ironikus” kifejezés szerepel.
9. Kispróféták 333. Esetleg Telegdi vádaskodására céloz. (V. ö. Schulek T.: Bornemisza Péter Bp. 1939/206. l.)
10. Kispróféták 707. és 820. l.
11. Kispróféták 573. l.
12. Postilla 486. l.
13. Botta István: Mélius Péter ifjúsága. Bp. 1978/148—151 l.
14. Postilla 224. l.
15. I. m. 264. l.
16. Kispróféták 646. l. (Vö.: Zoványi i. m. 207—208. l.)
17. Zoványi i. m. 200., ill. 212. l.
18. Zoványi i. m. 208. l.
19. Magyar Könyvszemle 1932—34/39.

Az igehirdető műhelye

IMÁDSÁG GYÜLEKEZETEMÉRT

Előszó helyett

Ezeket az imádságokat egy öreg, franciaországi falusi lelkész iratai között találták. Csak hosszas rábeszélés után engedett a kérésnek, hogy — természetesen névtelenül — hozzájáruljon kiadatásukhoz. Először franciaül jelentek meg „Prières pour mon village” címmel, majd 1961-ben a Ch. Kaiser Verlag kiadásában németül is. 1962-ben került a vékonyka kötet kezembe, s azóta foglalkoztam a gondolattal, hogy lefordítom ezeket az imádságokat.

Az eredeti címet — „Gebete für mein Dorf” — megváltoztattam: Imádságok *gyülekezetemért*. Általában a legtöbb helyen a „gyülekezet” szóval cseréltem fel a „falut”. Több okból is. Először, mert a látszatát és a lehetőségét is el akartam kerülni valamiféle klerikális félreértésnek. Az imádságok szövegének ismerete ezt azonnal kizárja. Ezekben az imádságokban nem klerikális igényről, hanem a *faluért, az emberekért való alázatos felelősségvállalásról van szó, a diakónia-teológia valóban komolyan vett értelmében.*

Másfelől az eredeti cím megtartása azt a látszatot is kelthette volna, hogy ezek a papi imádságok csak falusi gyülekezetekben mondhatók el. Ez azonban — ismét a szövegek ismerete alapján derül ki — nincs így. Az imádságok egyik-másik mondata, fordulata ugyan elárulja, hogy falusi körülmények között születtek. Az imádságok alap gondolata és szelleme azonban minden további nélkül alkalmazható városi gyülekezetben élő és szolgáló lekipásztorok számára is, és ösztönzést adhat a maguk sajátos körülményei közötti gyakorlására a közbenjáró, papi könyörgésnek. S talán szabad arra is utalni: hazai evangélikus szórványegyházunk gyülekezeteinek többsége mégiscsak falun él.

Papi imádságok ezek a szó bibliai és reformátori értelmében: közbenjáró könyörgések a gyülekezetért. Annak a nagyszerű feladatnak és kiváltságnak a gyakorlásában akarnak segíteni, ami — Bonhoeffer szerint — korunk keresztyéniségének egyik nagy feladata lesz a *kettő* közül, amiket ő annak idején (1944-ben) így jelölt meg: Imádkozni és jót cselekedni. A jól értelmezett diakóniához ez is hozzá tartozik: a diakóniai cselekvés nélkülözhetetlen háttere az imádkozó élet, és minden igazi imádság feltétlenül a szolgáló szeretet tetteiben nyilatkozik meg.

Végül: ezekben az imádságokban jelentős helyet kap *Isten imádata*, magasztalása, dicsérete, az Istent ostromló, vele tusakodó, néha perelő, de tőle soha nem tagító forró szeretet, az amor Dei. Misztikusnak nevezhető ezért talán ezeknek az imádságoknak a szerzője? De hiszen akkor ezen a címen Pál apostol is az volt, sőt Luther is! S talán abban a korban, amely — ad maiorem Dei gloriam — a „halott Isten” — teológiáját is produkálta, nem egészen felesleges arra emlékeztetni, hogy keresztyén hitünk közepe a Biblia élő Istenéhez való személyes viszony. S ennek legbensőbb, legközvetlenebb megnyilvánulása éppen az imádság. S vajon nem hitünk megerőtlenedésének és meghidegülésének jele-e, ha hiányzik belőle a magasztalás, imádat és hálaadó dicséretmondás?

Dr. Groó Gyula

1. *Imádság napkelte előtt*

„Hadd keltsem fel a hajnalt...”

Hadd álljak már most eléd, Uram — még mielőtt a falu felébred, mielőtt az élet megindul a házakban és a határban.

Mielőtt megszólal a kakas és munkához foghatna a Kísértő, Uram Te magad állj a vártán!

A Te kezembe teszem le ezt a napot, reád bízom egészen.

Oltalmadért és áldásodért könyörgök mindannyiunk számára. Még semmi zaj, még semmi hang, még semmi moccanás. Bárcsak mindig először a Te neved vennénk ajkunkra, Téged keresnénk, Neked szolgálnánk mindenek előtt!

2. *Magasztalás*

Urunk, Istenünk,
mily fenséges a Te neved
az egész földön!
Mily felséges a Te neved
az én falumban,
egyházad minden kishitúsége
és gyengesége ellenére is.
Mily szép itt a Te neved —
s te kis falum mennyivel szebb vagy nekem,
mint a halmok és hegyek,
hófedte csúcsok és tágas völgyek!

Falum, mily szép vagy,
mert Isten szépnek teremtett
s irgalmával benned lakozik,
szép vagy, mert nagyon szeret.
Falum,

nekem legszebb a világon,
hiszen itt lakik közöttünk, velünk
az Úr!

3. *Viharfelhős éjszakán*

Uram, ezen az éjszakán ismét a vártára szólítasz, hogy vigyázzak,
mint kormányos a hajóhídon, ha vihar közeleg.

Térdemre kényszerítesz Uram, hogy Hozzád forduljak,
míg viharfelhők gyülekeznek szőlőhegyeink felett.

4. *Reggeli imádság*

Uram, légy ma is oltalmunk és bizodalunk!

Üzd el a kísértőt s óvj meg cselvetéseitől, minden büntől, házasságtörés-
től, pénzsóvárgástól, irigységtől, gyűlölködéstől, kevélységtől és szeretet-
lenségtől...

Légy Te világosságunk, ahogy a pirkadó hajnal fénye is elúzi
az éjszaka árnyait.

Hallom, amint épp befognak a szekerekbe, hallom az utcáról felhangzó első lépteket. Elkezdődik a nap, kérlek állíts ismét gyülekezeted szolgálatába. Te sokkal jobban ismered és szereted őket, mint én valaha is tehetném. Te tudod méltatlanságomat. De hiszen Te helyeztél ide engem, hogy trónod zsámolyánál állva szüntelenül erre a gyülekezetre mutassak.

5. *Imádság délidőben*

Most, amikor a családok asztalhoz ülnek, hozzád jövök, Uram, hogy igéd eledelét és áldásodat kérjem e gyülekezetnek, — hiszen nemcsak kenyérral él az ember.

Azok helyett is, akik elfelejtettek Neked hálát adni, elmondom most az asztali áldást.

Hála legyen Neked, Uram, a kenyérért, amivel naponta megelégtesz bennünket.

Úlj velünk asztalhoz, Urunk, légy vendégünk hajlékainkban.

6. *Pénteki imádság*

Uram, bárcsak felindítana kereszted egy hálás szóra, egy békülő kéznyújtásra, magunk megtagadására és a jó győzelmére ebben a gyülekezetben.

Bárcsak akadna valaki, aki most, az eke mögött, vagy a tűzhely mellett, keresztedre gondol s hálát ad ezért Neked.

Fogadd el tőlem az imádságnak ezt az óráját; keresztedre való emlékezés nélkül szeretet és magasztalás híjával maradt volna...

7. *Szombat este*

Mögöttünk a hét fáradalmi, — előttünk a Te napod. Add, hogy a megpihenés és ünnepre készülés órája készen találjon.

A kikapcsolódás idején hadd vigyázzon a pásztor arra, hogy az öröm tiszta maradjon.

A Te napod előestéjén a pásztor hadd ügyeljen arra, hogy méltóképpen fogadjuk érkezésedet.

Kérlek, tekints azokra...

akik házuk előtt a kispadon üldögélnek,

akik terített asztalhoz ülnek,

akik moziba sietnek, táncolni mennek, vagy kávéházban ülnek,

akik szeretik egymást s talán ezen az éjszakán gyermekeket nemzenek,

akik sóvárogják és várják a Te eljöttödet.

Add, hogy gyülekezetem országod örömére várva találja meg igazi boldogságát.

Uram add, hogy figyeljünk hívó szavadra: Örökkévaló országodba hívogatsz s holnap is a Te házádba.

Engem is Te küldesz ki: az utcákra, a terekre s a határba. Te akarod, hogy megteljen házad. Te indítasz, hogy hívogassunk mindenkit, amíg csak egy üres hely akad. S nincs más módja a hívogatásnak, mint az imádság.

Hadd menjünk azért most együtt, házról házra. Már itt is vagyunk, Uram:

utcáról utcára, házról házra, minden családot nevéen szólítok most
színed előtt:

.....
.....
Utunk végére értünk. Reád bízom most mindenkit, a Te kezében van-
nak mindannyian.

A holnapi nap a Tiéd.

Holnap — szenteltessék meg a Te neved, jöjjön el a Te országod, legyen
meg a Te akaratod, mint a mennyben, itt ebben a gyülekezetben is.
Amen, halleluja.

8. *Prédikációra készülve*

Óh, Uram, honnan van bennem ez az ellenkezés, amikor igéd hirdetésére
készülök?

Miért érzem e feladatot nyomasztó tehernek? Honnan e bénultság, miért
vagyok oly gyámoltalan és lehetetlen a Te kezében?

Add nekem szabadításod örömét, hogy hirdethessem azt örömmel, szaba-
don és ne úgy, mint aki nehéz terhet hordoz.

9. *Hálaadás*

Hála Neked, Uram, e vasárnap reggel öröméért.

Hálát adok, hogy ismét itt láthatom e kedves arcokat színed elé gyüle-
kezve.

Hála legyen kegyelmedért, hogy közöttünk jelen vagy magad is.

Hála Néked, mert Te vagy a Feltámadott és az élő.

És a Te tested — ó csodák csodája — mi lehetünk!

10. *Imádság vasárnap este*

Hadd pihenjek le most békeségben.

Elhintetted a mag, s most már nő magától, akár alszik, akár virraszt

a magvető — Te tanítottál meg erre is.

Ahogy a kotlós maga köré hívja kicsibéit, ahogy összetereli nyáját a
pásztor, ha leszáll az este, úgy gyűjtse most imádságom e gyülekezetet
és minden teremtményedet színed elé.

11. *Imádság örömeért*

Uram, adj ma nekem új eget és új földet.

Add nekem a gyermek álmélkodását, amikor először nyitja rá szemét
a világra.

Add nekem a gyermek örömét, aki meglátja mindenben dicsőség
fényét, dicsőség visszfényét mindabban, ami elé kerül.

Add nekem annak örömét, aki most próbálja az első lépéseket,

Add nekem annak boldogságát, aki az élettől naponta valami újat és
szépet vár.

Add, hogy Krisztusban lássak mindent, fát és rétet, hajlékot és műhelyt,
állatot és embert.

Oh, Uram, tégy engem hálás szívű emberré!

12. Reggeli imádság

Ahogy a pásztor reggelente itatóhoz tereli nyáját, Uram, úgy szeretném én is a Te juhaidat az élet forrásához vezetni, Hozzád. Élő vizeknek forrása van Tenálad.

Ahogy virradatkor felkel a pásztor, és a hegyekre megy, úgy szeretném én is, Uram, minden reggel térdenállva odavinni gyülekezetedet színed elé.

Mert csak Tenálad találhat ezen a napon is életet és bőséges eledelt.

13. Imádság délidőn

A dolgos és szorgos munkanap közepén, amikor megáll egy kicsit az ember, hogy kifújja magát, e hirtelen beállott csendben add, hogy én is szünetet tartak s színed elé gyűjtsem gyülekezetemet, hogy Benned találja meg e déli pihenő csendjét és békéjét.

Ebben az órában is fogadd szívesen teremtett világod és gyermekeid dicséretét.

14. Kánikula

Uram, e forró nap hőségében, mikor a falu népe kint verejtékezik a hátrában s a szőlőhegyen, én is színed elé járulok, s lerázom a bénító restséget, jóllehet e tikkasztó hőségben oly nehezemre esik éberem maradni. Én is helyt akarok állani a szolgálatban, ahová állítottál.

Köszönöm, hogy erőtlenségemben is helyemre állítasz, s nem engedsz megfutamodni.

15. Fagyveszélyes éjszakán

Uram, mily nehéz is volt erőt venni rest és hidegtől didergő óemberemen s felvenni a rendelt harcot.

Uram, ma éjjel fagyni fog. Nézd a szívünket bénító veszélyt, nézd a fenyegető pusztulást.

Kezedben vagyunk mindnyájan. Legyen meg a te akaratod. Ha úgy tetszik, hártsd el felőlünk azon az éjszakán a veszélyt. Ha pedig meglátogatsz, hogy megpróbálj, elfogadjuk ezt is kezedből, hogy megtanuljunk egészen kegyelmedre hagyatkozni, s még buzgóbban kérjük Tőled mindennapi kenyerünket. Csak arra kérünk, a Te nevedért, ne vehessen az ellenség győzelmet rajtunk.

Uram, erőd megerősített engem. Térdre kényszerítettél. Add, hogy imádságom lehessen győzelmed záloga ezen az éjszakán, mindannyiunk számára.

16/17. Éjszaka

Uram, az éjszaka csendjében itt állok most előtted gyülekezetemért. Én vagyok — aki tanácstalanul keresi helyét és hivatását az életben.

Én vagyok — aki kísértések között hanyódik, s az is, aki élettársát kísérté sírhoz és rászakadt az első magányos este.

Én vagyok — aki betegágy mellett virraszt.

Én vagyok ez az egész gyülekezet, minden gondjával és panaszával.
S én vagyok magam is, az öreg és erőtelen lelkipásztor.
Tekintsd meg mindazt, amit eléd hoztam s lábad elé tettem e csendes éjszakán.
Én vagyok a sötétség, amely virradatra vár.
Reád van szükségem, Hallgass meg és szólj hozzám hamar — őérettük, akikért most imádkozom.

18. *Bocsáss meg*

Igéd, Uram, egészen szívemig hat: „Akiket nekem adtál, azokat megőriztem, és senki sem vezett el közülük...”
Ó, ne kérd tőlem, haszontalan pásztortól, számon azokat, akik eltévelyedtek, pedig reám bíztad őket. A gyermekeket, akiket kereszteltem, s azokat, akiket tanítottam, az otthonokat, ahol látogattam. Ezt az egész reám bízott gyülekezetet...
Bocsáss meg nekem, Uram!
Egyetlen reménységem, hogy megígérted: Magad gyűjtöd össze nyájadat, irgalmasságod rejtett útjain, hisz Te vagy a juhok nagy pásztora.

19. *Almatlan éjszaka*

Istenem, magasztallak azért, hogy az éjszaka csendjében éberem tartasz. Köszönöm, hogy a testi nyomorúság fáradt lelkemet Hozzád kergeti és imádságra indítja.
Te tudod, hogy egy vágyam lenne csak: aludni, mindig csak aludni.
Kegyelmed egész ereje kell hozzá, hogy útra keljek színed elé s mindig újra gyülekezetem pásztorává legyek, aki éjnek idején is eléd viszi nyáját, hogy kegyelmedbe ajánlja. Kérlek, segíts helyt állanom, amíg csak mindenkit oda nem vittem hozzád, akit reám bíztál. Azután add meg, Atyám, a nyugodalmat, amire kívánkozom.
Akaratodra bízom magam, mert tudom, oka van annak, hogy e testi nyavalyával meglátogattál. Mily jó is, hogy mindenkor és mindenképpen dicsérhetlek Téged.
Halleluja, halleluja.

20. *Mások helyett*

Uram, e reggelen színed elé állok. Türelmetlenebbül, mint az örök a reggelt, várom, hogy reám tekints.
Jövök, még napkelte előtt, hogy dicsérjelek Téged, Örökkévaló. Itt állok még álomba merült gyülekezetem helyett, itt vagyok velük és helyettük is, mindannyiunk nevében, Szentlelked közösségében.
Íme, itt állok, hogy a reggeli csendben ebből a gyülekezetből is felszálljon a magasztalás, együtt vagyunk mind ebben az imádságban:
Azért, hogy szeretetedre visszhangot adjon a teremtett világ és dicsérje nagy nevedet.
Azért, hogy ne maradjon néma a föld, hanem felzengjen a halleluja: Hozsánna, dicsértessék az Úr!
Hozzád jövünk ebben az imádságban, mit Lelked fakaszt, egy reménységben egyesülve s a szeretetben is, eljöveteled reménységében és neved szeretetében.

Egyek vagyunk már, kegyelmedben összeforrvá elválaszthatatlanul.
Fogadd néped örömjongását.

Uram, eléd jövök most azokkal is, akiknek nem tudok semmit mondani, akiknek nem hirdethettem hatalmadat. Eléd hozom az elmulasztott látogatások terhét, s azokat, akiknek adósuk maradtam Veled, hogy legalább most Neked szóljak róluk. Ó, Uram, ha már elmulasztottam, hogy nekik beszéljek Rólad, most legalább Veled szólhassak róluk és érettük s így dicsérhesselek Téged velük és helyettük is, s várhassam velük együtt és érettük imádkozva eljöttödet.

21. Könyörgés igaz szeretetért

Uram, óvj meg a nyájaskodástól, a szeretet minden hamis formájától. Óvj meg attól, hogy irgalmasságod helyébe az én jóindulatomat, megbocsátásod helyébe az én engedékenységetemet tegyem. Őrizd meg a föld savának friss ízét.

A Te szereteted mindent ad és mindent kíván. Ne engedd, hogy a szívélyesség langyos borogatásával gyógyítgassam azok sebeit, akiket Te bízál reám, — ne engedd, hogy a szájuk íze szerint beszéljek, ahelyett, hogy a szabadulás ígését hirdetném nekik. Nyájasságom az ellenséggel való cimboraság, — emberek barátságát keresi s közben elárul téged. Trónod bitortlójává tesz s letéríti a szolgálat útjáról.

Olyan az igazi szeretet, mint a tiéd: nem gyógyír, hanem műtét, nem langyos borogatás, hanem elszánt beavatkozás, nem sükségmegoldás, hanem végleges megoldás.

Szeretet gyülekezetem iránt, ó, Uram, lehet-e egyéb, mint a te feltétlen uralmad meghirdetése ebben a gyülekezetben?

22. Temetés

Szomorú az én lelkem.

Ugyan mit mondhatok? Atyám, segíts ki ebből a nehéz órából.

Te tudod, mily nehezen viselem el a fájdalmat és panaszt s mennyire kivonom magam a közös teherhordásból, s távortartok magamtól mindent. Ezért segíts, Uram, most, hogy erőt vegyek önzésen, és megnyissam szívemet a fájdalom és a könnyek előtt. Segíts, hogy semmitől vissza ne riadjak, sőt egészen magamra vegyem a csapásokat, s alattuk meghajolva Jézus Krisztusban hordozzam el azokat.

Ebben az órában hirdetessék a Te ígéd, szólaljon meg és jusson a szívekbe a Te vigasztalásod és reménységed szava, amelyben szereteted rejtőzik. Segíts, Uram, hadd legyenek végre pásztor!

23. Fohászzkodás

Uram, nem vagyok méltó, hogy e gyülekezet pásztorja lehessen. Béres vagyok, mert amíg hozzád hívogatok, magam nem követlek, prédikálok, de nem igaz szívvel...

Mivel azonban méltatlanságom ellenére is meghagysz szolgálatomban, légy, ó, pásztorok Pásztor, te magad menedékem, légy hozzám irgalmas, Jó Pásztor!

24. *Imádság odaadásért*

Uram, ma reggel arra akarok figyelni, amit csak nekem mondasz. Nem akarok mindig csak gyülekezetemért, másokért könyörögni, ma a magam engedelmisségéért, megszenteléséért jövök hozzád.

Uram, Te látod, hogy szeretnék neked szolgálni, de közben nem mondok le semmiről, ami kedves nekem. Vágyaim játékszere vagyok. S kitérek az elől, ami gátolja teljesítésüket. Azt szeretem, ami kívánságaimat kielégíti.

Irtódom mindentől, ami életem teljes odaadását követeli.

Irányítsd ma reggel tekintetemet keresztedre. Hadd ragadjon meg és töltsön be egészen a Te szereteted. Készíts fel az áldozatvállalásra, alázd meg hiúságomat, nagyratörésemet. Cseréld fel kényelmes karosszékemet kereszteddel!

Ámen, amen.

25. *Jöjj, teremtő Szentlélek*

Szentlélek Ūristen, keresztelj meg ma engem.

Tűzed formálja újjá a szerszámot, amit magadnak választottál. Külső emberem mindinkább megromol; ígéreted szerint újítsd meg szüntelenül a belső embert!

Te tudod, mily esendő a testem, mily nehézkes, fáradt és erőtlen.

Te látod, mennyire gátolja tehetetlenségem kegyelmed ajándékait: kijelentéseidet, a veled való találkozást, a küzdelmet és az örömet. Miért akad néha torkomon a szó? Miért tudok csak dadogni, miért küszködöm gátlásokkal? Erőd nem vesz már erőt rajtam? Testem erősebb lenne, mint hatalmad?

Győzd le nehézkességemet, hogy testem terhe ne ellenkezzék tovább, ha el akarsz ragadni, hogy erőd cselekedetekben és jelekben is megmutakozzék. Törj utat magadnak életemben, tisztíts meg, hogy mint ablakon, átsüssön rajtam szereteted, tégy kifeszített ívvé, melyből igéd nyilait röpíted.

Igen, Uram, vond fel íjadat, ilyen legyen testem szolgálatodban!

Szentlélek, tégy engem új teremtéssé!

26. *Gyermekeddé lenni*

Uram, fogd kezemet, hadd járjak szófogadón és szívesen, kézséggel és vonakodás nélkül, ha új úton vezetsz.

Nevelj teljes engedelmisségre és teljes szabadságra; feltétlen ragaszkodásra és feltétlen önállóságra; tökéletes szófogadásra és tökéletes nagykorúságra.

Előtted járva hadd kövesselek, úgy, hogy utadat készítsem.

Legyek egészen felelet és felelősség, ősztöke és hálaadás, engedelmisség és merészség.

Uram, hadd legyek gyermekeddé.

27. *Vidd véghez*

Uram, méltass arra, hogy véghez vigyem a jó munkát, amit elkezdettél bennem. Méltass arra, hogy teljességre vigyem. Ne engedd, hogy csak

félig legyek a Tiéd. Távolítsd el, ami nem való hozzám. Dorgálj meg, ha kell, amint az Atya is megdorgálja gyermekét. Formálj, tégy alázatossá szeretetteddel, amely egészen igényt tart reám, hogy egészen és feltétlenül kezedbe adjam magam, zúgolódás és vonakodás nélküli engedelmességgel, teljes és örvendező szeretettel.

Ne add fel kezéd munkáját, ó, Örökkévaló, ne add fel!

28. *Esti imádság*

Eléd lépek, Uram, hogy ma még egyszer szót emeljek gyülekezetemért. Nem tudom, miként bonthatnám le az áthatolhatatlan falat, amely országod elközelítését előlük eltakarja. Nem tudom, hogyan távolíthatnám el hamis vallásosságuk mázát; pedig csak e nélkül láthatják meg jelenléted egész dicsőségét, felszabadító örömét.

Uram, add, hogy meg ne fáradjak gyülekezetemért való könyörgésemben; hadd győzzön ebben az imádságban a minket fogva tartó sötétség felett a világoosság.

Hadd bizonyosodjam meg arról: éppen itt kell szolgálnom Téged.

Ajtód mindenkor nyitva előttem. Te biztattál, hogy mindenkor eléd hozzam dolgaikat abban a bizodalomban: Te meghallgatsz és megértesz, — hiszen Krisztusban egészen magadra vetted emberségünket.

Helyezd mindig újra szívemre ezt a gyülekezetet, hogy meg ne lankadjak szolgálatomban; óvj meg a kibúvók keresésének kísértésétől, mintha más szolgálati területen minden egyszerűbb volna.

Itt az én helyem, Uram, ugye, itt van?

Add, hogy szolgálatomat kikötések nélkül végezzem, teljes szívvel; ne vonjam ki magam abból egy órára, egy percre sem.

Hát nem szereted Te ezt a gyülekezetet öröktől fogva?

29. *Fohászzkodás*

Vonj magadhoz, Uram, vonj magadhoz, hogy egészen karodba hulljak. Ne engedd, hogy a gonosz hatalma elfordítson tőled. Nem akarom, hogy megbúvóljön a bűn látványa, ami e gyülekezetben naponta elém kerül. Ne engedd, hogy lenyűgözzön és ellankasszon mindaz, ami ebből nyíltan vagy leplezetten tudtomra jut. Vonj magadhoz — egészen a karodba akarok rejtőzni, hogy el ne nyeljen az örvény. Add, hogy szemem téged tükrözzön vissza s ne ezt, amit a gonosz műveiből nekem megmutatott. Tisztaságot adj nekem, hogy így járhassak utamon, azoknak tisztaságát add, akik láthatják országodat; nem azért, hogy kimeneküljek a világból, vagy cserben hagyjam embertársaimat, hanem inkább azért, hogy fényességed kis sugara lehessen számukra. Vonj magadhoz, Uram, hogy egészen karodba hulljak. Tégy szentté — mert szent vagy Te magad.

Vonj magadhoz!

Amen.

30. *Látogatás*

Dicsérlek, Üdvözítóm, hogy kerestél és megtaláltál.

Dicsérlek, hogy jelenléteddel megörvendeztetted, és boldogan tudhatom, nem vagyok gyülekezetemben egyedül.

Magasztallak, mert úgy jöttél hozzám, mint jóbarát, aki hosszú távollét után ismét bezörget — mint órálló, aki körútján ablakomnál mindig újra elhalad.

Dicsérlek, mert eljöttél hozzám, ide az én gyülekezetembe.

31. Délután

Uram, te küldtél engem ezekhez az emberekhez, hogy meglátogassam őket. Házról házra mentem, egyik embertől a másikhoz, egyik életsorstól a másikhoz, útban voltam szüntelen.

S mindenütt Veled találkozhattam, Mesterem.

32. Esti könyörgés

Uram, ne engedj soha előbb elaludnom, amíg ki nem terjesztetem kezeimet gyülekezetem felé, amíg meg nem áldottam őket a te neveddel. Mindenkor őrködj felettünk! Ámen.

34. Magasztalás

Magasztallak, Uram, mert egészen gyülekezetemé lehetek.

Hála Neked, a kimondhatatlan örömért, hogy találkozhatom az emberekkel, akiket reám bízta. Egy közösség tagjai lehetünk, mint valamely hajó legénysége. Össze akarod fűzni életünket, hogy együtt munkálkodjunk a világ szolgálatában, országod eljöveteleért.

Útitársak vagyunk itt e földön mindannyian, s örökkévaló országodnak is polgárai.

Hála Neked e kettős ajándékodért, egyesítő szereteted áldott jótéteményéért.

34. A 130. zsoltár

A mélységből kiáltok hozzád, Uram!

Akit Te szerettél, halott; oly felfoghatatlan ez nekem.

A gyásztól megroskadt vállunk, elepedt testünk, lelkünk. Hát nem te voltál támasza és barátja?

Hát már nem vagy jelen közöttünk, nem állhatsz a koporsó mellé, hogy megérintsed azt?

„Aki énbennem hisz, az is cselekedni fogja a cselekedeteket, amiket én cselekszem, sőt nagyobbakat is, mert én az Atyához megyek...” Hát nem állanak többé egyházadnak adott ígéreteid? Nem marad más számunkra, mint hogy egyre temetünk?

Akit Te szerettél, halott. Sötét árnyék borult a gyülekezetre, elnémult benne a szó. S egyházad azt kérdezi: Hol van Megváltóm?

Az én lelkem várja az Urat, türelmetlenebbül, mint az örök a reggelt, de bizonyosabban, mint ahogy az örök tudja: egyszer felkel a nap!

35. Imádság prédikáció előtt

Uram, megint arra készülök, hogy igédet hirdessek, és nem vagyok méltó reá. Tudod, hogy ez a legforróbb vágyam: tehetetlenségem nyomorúsága

ne terheljen mást, csak engem. Bárcsak közéd és ezek az emberek közé ne állna semmi gát; méltatlan pásztoruk meg ne rontsa örömeiket Te-benned. Állíts félre, hogy Te magad juss szóhoz, s mindenki megkaphassa Tőled azt, amire e héten útravalóul szüksége van.

Szeretett Megváltóm, töltsd meg szívemet szeretettel e gyülekezet iránt. Nem futamodhatom meg most, prédikálnom kell, hadd meríthessem mondanivalómat szereteted gazdagságából. Add, hogy emberi beszédem megfeszíttessék, és egyedül kegyelmed gazdagsága érvényesüljön. Teljesítsd be ezt a reménységet gyülekezetedért, amelynek szüksége van reád, hogy élhessen, s a Te ígéretedért, amelyet azon a napon adtál nekem, amikor elhívtál szolgálatodba.

Ámen.

36. Emmaus

Uram, oly régóta vagyunk már úton Veled, és mégsem ismertünk meg Téged. Csak bandukoltunk egymás mellett, s a szívünk nehéz volt a csalódások, a megkeseredés, a kételkedés és a közönyösség miatt. S csak mindogattuk útközben: néped ügye levezett, s reményeink veled szálltak sírba.

S íme, ezen a vasárnapon asztalodhoz hívtál. Megtörve a kenyér, s megnyílt szemünk megismert téged...

Ez a nagy testvéri sereg, sokszor oly szétzilált, a Te feltámadott tested!

37. Panasz az éjszakában

Uram, ha most az éjszaka csendjében eléd jövök, nem azért teszem, mert a presbiterválasztások gondja nyom, vagy a templomtatarozás, vagy tisztemben való mulasztásaim — hanem azért, hogy kezedbe végy engem, szolgádat.

Mint a szarvas kívánczik a forrásvízre, úgy kívánczik lelkem Hozzád, ó, élő Isten! Ugyan, hol találhatnék Reád? Jösz, de mindjárt el is rejted orcád, tetszésed szerint. Miért is jöttem eléd, hisz oly hallgatag Isten vagy!

Miért is hívtál el engem, hisz tudod, hogy bűnös ember vagyok.

Csak Te lehetsz gyülekezetem igazi pásztora; és most mégis elhagysz. Rászedtél, megcsaltál. Meghagytál abban a hitben, hogy a Te utadon járhatok, s íme, nem tudok. Elhitetted, hogy mindig velünk maradsz, s mégis elhagytál. Előled, Uram, hova menekülhetnék, máshová, mint Hozzád, színed előtt Te magad szólsz szót érettem... Ó, jöjj hamar!

Ezékiel könyvének 18. fejezete eredet szempontjából többretegű összetételt mutat. Valószínűnek kell elfogadnunk azt a feltevést, amely szerint a második és a 25. a versben található, Izrael fiai közt ismeretes két szállóigét Ezékiel kommentálja az 1—4. és a 25., valamint a 30. a versekben. Az 5—18., valamint a 20. és 26—29., 30. b, 31. a attól az iskolától származik, amelyben a prófétai hagyományt összegyűjtötték és rendezték. A többi vers, tehát 19., 21—24., 31. b—32. egy későbbi redaktori tevékenység eredménye, s mivel rokonságot mutat Malakiással, ezt a végső redaktori munkát legkorábbra az 5. századra lehet tenni. Textusunk e szerint az első szállóigét (2. vers), a hozzáfűzött ezékieli prófétai igét (1. és 3—4. vers) és a hagyományt rendező iskola bizonyos értelemben kazuisztikus vitaformulájából az első tételt (5—9. vers) tartalmazza.

A szállóige keletkezésének oka az 598. és következő esztendőök eseményeiben és helyzetével adott. Deportáció, uralomváltás, Babilontól való függőség stb., 587-ben Jeruzsálem bevétele és a második deportáció. Ebben a helyzetben elsősorban a deportáltak között terjedhetett, hiszen Ezékiel is közöttük volt, és így hallhatta. Alapja az, hogy az éretlen gyümölcs fanyar, kesernyésen savanyú ízt hagy a szájban, és népies elképzelés szerint tönkre teszi a fogakat. Keserű gúny az isteni igazságosság felett, „amely az atyák vétkeket tartozását a fiakon hajtja be”. Izrael ősi, kollektív gondolkodásának ilyen irányú kielezése végeredményben arra szolgál, hogy Istent igazságtalannak tüntesse fel. Lényegét tekintve a felelősség áthárítása. Vele szemben a prófétai ige Isten szuverén hatalmának felmutatása mellett egészen személyes sikra vive a kérdést, ezt a személyes felelősséget mutatja fel. Nem számonkérhetünk Istentől, hanem csak bűnbánatban alázkodhatunk meg előtte. Nemzedékének el kellene jutnia oda, hogy vallja: nem vagyunk jobbak, mint atyáink. (I. Kir. 19,4.) Az élet és halál szembeállítás a prófétánál természetesen nem újtestamentumi értelmű. A halál: elszámolás, a vétke tartozás megfizetése. Az élet: lehetőség Izrael Istentől adott új jövőjének megérésére. Ez a személyes látás és az élet fogalma vezet át a hagyományt rendező iskola első tételéhez: az igaz él, kicsoda hát az igaz. Erre a kérdésre válaszolnak a következő versek. Világosan tükröződik bennük az egyéni visszafizetés már kialakult tana, amely szinte matematikai pontossággal érvényes mind igazra, mind bűnösre.

A prédikáció felé

A prófétai ige központi gondolata a személyes felelősség. Mikor Isten az emberhez szól, ezt mindig személyesen teszi. Nem általánosságban beszél, és nem névtelen kollektívumokkal van dolga. Ez a személyesség azonban nem individualizmus. Az individualizmus azt gondolja, az egyén elkülöníthető a közösségtől, az egésztől minden kár nélkül. Lehet az életet csak saját magára tekintve élni és izoláltan szemlélni. Ennek következménye pedig a közösség, társadalom iránti közömbösség. A személyesség viszont azt jelenti, hogy az ember nem húzódik meg mások mögött névtelen személytelenségben, hanem vállalja a felelősséget, s döntéseiben nem választja el magát az egésztől, a közösségtől. A személyesség éppen

ezért másokért, pontosabban a közösségért való felelősség vállalását is jelenti.

Nem egyszerűen az apák bűnét kell felismernünk. Emlegetjük közvetlen elődeinket, vagy éppen az egyházat, hogy elfeledkeztek a proletariátusról, nem törődtek a kizsákmányoltakkal, földnélküli, nincstelen koldusokkal, hogy szociális kérdésekben és politikailag nem hallatták hangjukat elég világosan, ezekben sokszor tévesen döntöttek, hogy befelé fordultak, s csak saját „lelki” ügyükre néztek, s nem voltak nyitottak a világ számtalan kérdése előtt. Isten szuverén hatalmának és fenségének ismerete, melyből valami a történelem folyásában is feltárul előttünk, mikor ítéletét és kegyelmét tapasztaljuk, nem arra indít-e, hogy a saját magunk mulasztásait, tévedéseit vegyük észre és számoljunk vele, hogy éppen úgy az Ő hatalmában vagyunk, mint ők voltak? Neki tartozunk elszámolással! És tudunk-e mi mindig személyes felelősséggel cselekedni másokért, közösségeinkért, melyeknek tagjai vagyunk, végső sorban az egész világot? Nem az elődök hibáinak felismerése, hanem saját magunk felelős cselekvése a feladatunk. A vasárnap óegyházi evangélioma, amely oltári lektcióként van kijelölve az irgalmas samaritanus példázata. Benne azt a rabbinisztikus kérdést feltevő írástudót, ki az én felebarátom, Jézus egészen a személyes megszólítottáig vezeti el. Ilyenféleképpen: légy te felebarátta!

Érdemes elgondolkodni azon, hogy még a bizonyos értelemben megmerevedő és a rabbinisztikus kazuálisztika előszelét éreztető, prófétai hagyományt rendező iskola textusunkban szereplő első tétele is a törvény szerinti élet viszonylag kevés kultikus jellemzőjét sorolja fel. Viszont annál többet az ember egymáshoz való viszonyából, s közöttük is a legtöbb szociális jellegű. Más kérdés az, hogy ezek egy elmúlt kor viszonyai között akkori felismeréseket és törvényeket tükröznek. Inkább váltsuk át őket korunk értékelése szerint a mi viszonyainkra. Ilyen modern fogalmakig átválthatók ezek: sikkasztás, csúszópénz, hivatali hatalommal való visszaélés, gondatlan, hűtlen kezelés, igazságtalan struktúrák megváltoztatására való törekvés, egyenlő jogok megadása, egyáltalán emberi jogok stb.

Élet és halál kérdése fordul meg ezen a prófétai ige szerint, mert Isten elszámoltat. Ne váltsunk most át egyszerre újszövetségi gondolkörbe rövidre zárva az áramkört azzal, hogy mindjárt eschatologikus értelmezésben nézünk rájuk, és a végső ítéletre gondolunk. Maradjunk először pusztán a próféta által használt értelemnél. Isten ítélete és kegyelme ezen a világon is valóság. Világtörténelmi eseményekben és életünk kis történéseiben egyaránt ez megy végbe. A halál itt is a pusztulás, az élet pedig a jövő, a holnap lehetősége. A magunk, de közösségeink számára is. Ez pedig egyszerűen azt jelenti, hogy a magunk, egyházunk, hazánk, de az egész világ jövőjéért hordozzuk a felelősséget személyesen. Nem úgy, hogy a holnap gondját viseljük, hanem úgy, hogy ma Isten akaratának felismerése szerint élünk és cselekszünk. De vajon a halál és élet újtestamentomi értelmezése és Krisztus ítéletre való visszatérésének reménye-e nem ilyen felelős cselekvésre indít-e? Az utolsó ítéletről szóló nagy példázat szerint nem az emberek közt, azt is mondhatnám, a társadalomban véghez vitt cselekedeteinken méri-e le Urunk hozzá való viszonyunkat, tehát hitünket? Ezzel nemcsak az Újtestamentomhoz érkeztünk el, hanem a vasárnap témájához is. Cselekedeteink mutatják hitünket. Az igazság cselekvése nélkül nincs igazi hit. Nélküle csak holt hitünk van, amely mindenképpen, itt és odaát is ítélet alá kerül.

Isten hatalmához és fenségéhez azonban nemcsak ítélete, a visszafizetés, de kegyelme is hozzátartozik. Itt éppen úgy, mint odaát.

A próféta látásánál mi már többet ismerünk. Kegyelme történelmi valóságként mutatkozik meg újra és újra, ahogy legnagyobb életadó kegyelme is történelmi valósággá lett Fiában, Jézusban. Ahogyan az ő keresztje egyszerre ítélet és kegyelem, ítélet bűnünk felett és megváltó kegyelem számunkra, ugyanúgy elválaszthatatlanul fonódik egybe ez a kető az Ő cselekvésében ennek az aiónnak a folyamán. Ítélete mindig valamiképpen egyben kegyelem is. Nem áthúzni szeretném ezzel az eddig mondottakat, nem is az újtestamentumi látást kierőszakolni, hanem felmutatni az egyetlen nagy lehetőséget, amelyet valamiképpen a végső redaktori munkát végző ismeretlen személy, vagy személyek is éreztek és láttak, ha nem is ilyen világosan, mikor az Ūr szavaként hirdetik: „Hiszen nem kívánom én a bűnös ember halálát, hanem azt, hogy megtérjen útjáról, és éljen.” (23. v.) Van lehetőség a megtérésre, mert Ő szuverén örök hatalmában a Golgota keresztjén egybekapcsolta bűn feletti ítéletét megváltó kegyelmével.

Bánfi Béla

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 14. VASÁRNAP

Jób 32, 4—9

A vasárnapnak az egyházi esztendő során a hagyományos témája, mondanivalója a hálaadás, mint a Szentlélek gyümölcstermése. Az Agedánk útmutatása „A Lélek elevenít meg” összefoglaló címet adja. Ez inkább az epistolát veszi figyelembe, Gal. 5,16—24-et, amelyben az apostol az öember cselekedeteivel szemben azoknak a Szentlélektől való új életét rajzolja eléln, „akik Krisztuséi”. „A Lélek az, aki életre kelt, a test nem használ semmit: azok a beszédek, amelyeket én szóltam nektek, Lélek és élet” — mondja Jézus az ugyancsak e vasárnap egyik textusában János 3,60. kk-ban.

Néhány megjegyzés

A szöveg megértésével és egzegézisével kapcsolatban nem akarok túlságosan részletekbe bocsátkozni, mert a Lelkipásztor 1955. és 1963. évfolyamában részletes előkészítő munkát és jegyzeteket találhatunk a kérdésülés kapcsán, csupán néhány dolgot szeretnék kiemelni, illetve alá-húzni.

1. Textusunkkal kezdődnek az ún. Elihu-beszédek. Mint negyedik viggasztaló barát tűnik fel egyszerre Elihu. Isten külön futáraként jelenik meg. Megnyilatkozásából kivehető, hogy jelen volt a Jób és barátai között lezajlott szóharc alatt. Talán velük együtt érkezett. Mutatkozását jelentéktelennek tartották, észre sem vették. Úgy látszik, fiatal kora miatt szorult háttérbe.

2. Az akkori gyakorlat szerint az öregeké volt a szólás joga, a fiatalok csak kivételes esetekben szólalhattak meg, mert az érvényes tanítás úgy hangzott: a bölcsesség a korrall jár. Ez a magatartás hordoz bizonyos vonatkozásokban ma is megszívlelendő vonásokat. Természetesen vigyáznunk kell — ha ki is térünk néhány mondatban erre a generációkérdést érintő gondolatra —, nehogy ennél megrekedjünk, mert könnyen ferde vágányra csúszhat az igehirdetés.

3. A bölcsességről itt bebizonyosodott, hogy nem természetes adottság, hanem Isten Lelkének az adománya. Ugyanígy az igazság értése sem. A „hokmáh” nem egyszerűen valami intelligenciát jelent, hanem az Istennek tetsző gondolkodást és életfolytatást. A „bin” ige nemcsak általános tudásra vonatkozik, hanem a „belátásra”, Isten dolgainak az ismeretére is. Ez utóbbit különösen is megerősíti a mellette álló „mispát” szó, amely igazságot, jogosságot jelent Istenre való vonatkoztatottságában, s általában itt így is érthetjük: Isten dolgai. — Elihu tehát itt élesen szembeáll a hagyományos gondolkodással, és azt állítja, hogy a bölcsesség és Isten dolgainak megértése az Isten lelkének adománya. Az összefüggésből azután kitűnik az is, hogy Elihu csak tudja, hogy ez így van, azonban neki sem adta meg Isten ezt az adományt. (Muntag A.)

4. Elihu, a negyedik barát bírálat tárgyává teszi a három előtte szóló beszédeit, magatartását, de Isten viszont az ő véleményével sincsen megelégedve, hiszen utána maga Isten veszi majd át a szót. Elihu beszédeit tehát legfeljebb előkészítésnek vehetjük Isten beszédeihez. „Mindez a meggondolás elkerülhetetlenné teszi, hogy textusunk igazi és teljes értelmét a Szentírás egészében keressük.” „Elihu maga is mentegetőzéssel kezdi első beszédét, nem megállapításszerűen tanítja, hogy a Mindenható Lelke adja az értelmet az embernek, hanem mintegy gyónásban közli ezt. Ezzel beismeri, hogy ő is tévedett — mindaddig, míg Isten Lelkének működését számba nem vette. De indulat is van szavaiban, mert haragra gerjedt Jób és barátai ellen. Amit Isten Lelkéről mond, egyszerre támadás és vigasztalás: támadás mindenféle emberi gőg ellen az Isten dolgainak megismerése területén, és vigasztalás, hogy mégis van út Isten dolgainak megismerésére, mert vesszük a Lelket.” (Sólyom Jenő.)

Textusunk két irányba mutat Muntag A. megfogalmazása szerint: 1. küzd a természetes adottságba vetett hamis hit ellen, 2. hirdeti, hogy Isten dolgaiban a Szentlélek tesz okossá.

Az igehirdetés fele

1. *Jó, ha az életúton Isten Lelkétől megérintett, Isten bölcsességét közvetítő felebarátra találunk!* Nem mindegy ugyanis, hogy az emberek, akik között élünk, milyen hatással vannak ránk, hová is irányítják gondolatainkat, mivel „vigasztalnak”! Keresztet hordozók legtöbb esetben sebzett lelkű emberek is! — A test gyógyítása érdekében mennyit futkosunk, hogy a beteget a legjobb kézre bizzuk! A belső emberrel sokszor feltűnően gondatlanul bánunk. „Itt majd mindenkit elfogadunk, aki lelki orvosnak érzi és mutatja magát.” „Kevésbé ismeretes, hogy az ilyen hivatalan lelki orvosok milyen romhalmazt hagynak maguk után! Amikor fennakadnak, csüggedten eloldalognak, s a felelősséget „kezelésük” eredménytelenségéért magára a szenvedőre hárítják természetesen át.”

2. *Az Isten Lelkétől megérintett felebarát mindenekelőtt irgalmas és szerető szívű!* Elihuban is felfedezünk valamit ebből. 33,1—7. v. szavai mögött a szeretetet és könyörületet érezzük. Csak ilyen magatartással szabad közeledni terhet hordozó, sebzett szívű felebarátainkhoz! Nem jelenti ez az igazság elhallgatását, de ilyen lelkület nélkül csak hideg ítélkezést, gőgöt, felülemelkedést árasztunk magunkból. Az irgalom kifejezett lelki tulajdonság, a Szentlélek megelevenítő hatalmának drága megnyilvánulása, tevékeny szánalom, segítőkészség, részvét. Azonosítani tudom így magam a megpróbálttal! Örkény István: „Rózsakiállítás” című, sok mély gondolatot tartalmazó kisregényében az egyik főszereplő a kór-

házi ágyon feküdve a mellette fekvővel kapcsolatban így beszélget barátjával: „... ezt a spanyolfalat csak hajnalban állították ide, addig végignézhettem mindent. Mondtam ugyan magamnak, mit törödsz vele, ez egy másik ember, de hiába. *Nincs másik*, ha a sors közös. Mi a különbség? Ez a karnyújtásnyi távolság az ágyaink között. Annyi, mint a semmi.” Ez a közös sors igaz akkor is, ha Isten előtt állunk — coram Deo, de valahogyan ez a közös sorsot kell szem előtt tartanunk, ha körülnézünk az életnek szinte valamennyi vetületében! A kicsivé lett világ sorsa az én, a mi sorsunk is: nincs másik világ, földrész, nem függetleníthetem magam az eseményektől, nem ítélezhetem könnyelműen, nem ülhetek felelőtlenül bírói székbe! Egy a sorsunk!

3. *Az Isten Lelkétől érintett felebarát a tekintetet felfelé tudja irányítani!* „Elihunak megadatott, hogy emberi tudás és megértés töredékébe beágyazva csodálatos üzenetet hozzon ennek a hamuban ülő férfiúnak. Annak az Istennek a szava, aki a gyengében akarja megmutatni erejét, soha nem is jut másképp az emberhez, mint úgy, ahogy az arany a mélységből, beágyazva mindenféle olyan salakba, ami nem tartozik hozzá.” Ha sok esetben csak nagyon töredékesen is tudunk feleletet adni egzisztenciális helyzetekben — pl. halál előtt — a nekünk szegezett kérdésekre, mégis hihetjük, hogy a Lélek munkája következtében meg-megcsillan az „arany” is, melynek ragyogását nem lehet félreismerni. Ez az „arany” az evangélium jó híre, ami az Isten Krisztus Jézusban testté lett irgalmáról beszél! Elihu bizonyágtételében is megcsillan ez a jó hír, pedig mit is tudhatott mindarról, amiről már mi tudhatunk! —36,5-ben: „Imé, az Isten hatalmas, és mégsem vet meg semmit, hatalmas az ő lelkének ereje!” „Mi mással találkozunk itt, ha nem azzal a szeretettel, amely bűnöket bocsát meg, és foglyot szabadít meg a bűn fogságából?”

Ha minden tekintetben nem is sikerült e negyedik vigasztaló barátunk Jób kérdéseire a mi szemszögünkéből is megnyugtató feleletet adni, de annyit mégis sikerült elérnie, hogy ne lefelé, magára, a körülményeire nézzen csupán, hanem mindenekelőtt fölfelé. Olyan feleletet tudott adni, amely megbékélést mutat neki, amit Isten támasztott minden szakadék és mélység áthidalására.

Jób esetében is szükség volt ilyen — Isten dolgaiban járatos — barátára, mert hisz valamennyien, még a legkülönb hívők is, kerülnek olykor-olykor olyan helyzetbe, amikor beborul az ég felettük, és amikor nagyon nagy szükség van egy-egy olyan Isten Lelkétől eleven testvérré, aki függetlenül korától vagy tisztétől, küldetése tudatában könyörülő szeretettel közeledik, és sokszor észrevétlen szolgálata nyomán reményt kelt. Lehet, hogy az „eredmény” csak ennyi lesz: a lehorgasztott fej és tekintet felfelé emelkedik. És az már nagy dolog, ha valaki közülünk a szoltárossal tudja mondani — talán a „hamu-csomó” közepén ülve: „Szemeimet a hegyekre emelem...”

(Az idézetek Robert Brunner: *Der Gottesknecht* c. művéből valók.)

Labossa Lajos

Ámós 6, 1—7

Exegetikai megjegyzések

Ámós tékoai pásztor volt. A nyáj mellől hívta el Jahve prófétaul. (7,15—) Működési területe Izraelben, a betheli szentély körül található.

Ámós könyvében bizonyos szerkezeti lazaság tapasztalható. A könyv némelyik részének eredetiségét is vitatják, hogy csak néhány példát említek erre vonatkozóan: 2, 4—5; 5, 8—9; 9, 11—15 stb. Az exegeták ezen úgy próbálnak segíteni, hogy kísérletet tesznek az értelmileg összetartozó részek összedolgozására. — Textusunkkal kapcsolatban Artur Weiser (ATD 24. kötet 175 kk oldal) az alábbi korrekciót javasolja: a) Prófécia az elbizakodottság ellen: 6, 1.13. 2.3.14. b) Prófécia az előkelők fényűzése ellen: 6, 4—6. 1_b. 7—8. Induljunk el hát mi is ezen a nyomon.

a) Ámós II. Jeroboám uralkodása idején — 760 körül — prófétaul, abban a kb. 40 esztendeig tartó boldog, „békekorszakban, amikor a korábbi, kisebb hódítások gyümölcsként gondtalanul fényűző kényelemben élt Izrael országa. Pontosabban az a vezető réteg, amelyik ezekhez a „gyümölcsökhöz” hozzájutott. — Ez az elpuhult tétlenség volt a melegágya annak az elbizakodott nacionalizmusnak, amely így beszélt Izraelről: „a legkiválóbb nép vagyunk”. Ezt a gőgös fennhéjázást olyan emlékek is táplálták, mint a nem is sokkal korábbi „bétsemesi győzelem” (2 Kir 14,8—kk.), vagy a keleten, Arám területen elért hódítás. (L:13. v.) S olyan forrásai is voltak, mint a korabeli „haditechnika” eredményei, pl. maga, a bevehetetlen erődítménnyé épített Samária városa. — Ilyen milióban hangzik fel Ámós próféciája az assír veszedelemről: „... egy népet indítok ellened, Izrael háza.” (14. v.) A második versben bemutatott történelmi körkép a szomszédos városállamok elpusztulásáról: kijózanító figyelmeztetés. Bár „Gát” említése itt is későbbi betoldásnak látszik, hiszen először Sargon hódította meg 711-ben.

b) Itt mintha hangot változtatna a próféta. A „nép”, a közösség bűnétől most az „egyesek”, a vezetők habzsoló életvitele, luxusa ellen fordul. A „lakáskultúra” kifinomultsága, a gasztronómiai ínycségek, az esztétikai és egyéb „mámorok” álomvilága teljesen kitölti az előkelők életét. S megfelelnek legfontosabb feladatukról, hogy mint a nép vezetői, a *nép szolgálatával* vannak megbízva. Ezért a történelmi „felelősségükért” éri utol őket Jahve ítélete: „Ezért majd ők mennek a foglyok élén fogságba...” (7. v.)

Az alapige iránya

Isten a realitások „megláttatásának” pedagógiájával, és őszinte kritikájának meghirdetésével vezeti ma is népét, hogy megtérésre hívjon és felelős szolgálatba állítson.

Az igehirdetés körvonalai

„Különbek vagytok-e ezeknél...?”

1. A „kivagyiság” bűne. — Veres Péter használta sajátos társadalomkritikájának elmondásakor ezt a kifejezést nem egy írásában. — Azt

hiszem nem véletlenül jutott eszembe Ámós prófétával kapcsolatban az ő alakja! — Valami kóros torzulást akart e szóval kifejezni mentalitásunkból. Bűn, megengedhetetlen vakság lenne nem látni azokat a szemléletbeli és emocionális változásokat, amiken az elmúlt 30 esztendőben átmentünk. Mégis néha az az ember benyomása, hogy némelyikünknel az illendő „társadalmi viselkedés” alól elő-elő bukkan ez a légvárat építő, unszimpatikus „kivagyiság”. Elég, ha mondjuk a válogatottunk bejut a VB 16-os döntőjébe, hogy a „világ tetején” gondolja magát. — Egy olyan népnek, mint a miénk —, amelyik nagy többségében szorgalmas, csendes, becsületes munkával építi hazáját, éli hazaszeretetét, nem kell szégyenkeznie senki előtt, még a nálunk sokkal nagyobb népek előtt sem. Népünknek azonban akkor teszünk legjobbat, ha a realitásokra neveljük a szószékeink alatt ülőket: másoknak is van jó „futballcsapata”, más népek is szorgalmasan és becsületesen dolgoznak, és mások is szeretik a hazájukat. S ezt nekünk tiszteletben kell tartani, mint ahogy mi is elvárjuk azt másoktól. — Ezen a nyáron sok külföldi járt nálunk. Tegyük a szívünkre a kezünket: a magyaros vendégszeretet nem „spékel-tük”-e meg néha visszatetszést keltő öntömjénezéssel? Mert amilyen bántó, hogy — ha valaki angolul, vagy németül társalog, — szemrebbenés nélkül belerúg a saját hazájába —, ugyanolyan szégyelnivaló a „kivagyi” nagyralátás is.

2. Van „egyházi kivagyiság” is. — Az egyház „rangját” a világban, — de az Isten előtt is, — az adja meg, hogy mennyit szolgál. Erre a kérdésre egyházunkban már két évtizede ezt a választ adjuk egyre hangosabban. Azóta, amióta az Újtestamentum üzenetének — egyre világosodó — centrumát a „Szolgáló Krisztusban” ismertük fel. De tegyük hozzá azonnal, hogy ez a mi XX. századi, valóban modern — és ma már „egyház-szerter” polgárjogot nyert, — teológiai felfedezésünk egyidős a kereszténységgel. Az egyház 2000 esztendő történetében ugyanis — nem szavakba formálva —, de a szeretet gyakorlatában, változó intenzitással bár, de mindig megtalálható. Az sem csupán „újszerű teológia”, hogy „amikor adományt adsz, ne tudja a bal kezed, mit tesz a jobb”. Meg az sem, amikor az utolsó vacsora alkalmával megmosta Urunk tanítványai lábait azt mondta: „példát adtam nektek, hogy amint én tettem veletek, ti is úgy tegyetek”. — Mindennek ellenére, néha mégis az az ember benyomása, némelyik evangélikus, mintha sosem hallotta volna ezt az evangéliumot. Az a lekezelés ugyanis, ahogyan a világról, a világi erkölcsről, szellemi, tudományos, politikai erőfeszítéseiről beszélünk, — olyan keresztényen „önteltségről” árulkodik, amelyik nem tudni milyen „hitből” származik, milyen gyökérből táplálkozik. Az egyházon belül is elkeserítő néha azt tapasztalni, hogy vannak gyülekezetek, ahol az adakozás a „hiúságra” épül, s vannak híveink, akiket a „kivagyiság” tart meg még mindig a szószékeink alatt. — Ahhoz, hogy kereszténységünk valóban „kedves legyen Isten és emberek előtt”, tényleg az kellene, hogy a szolgáló Krisztusról szóló ősi evangéliummal „végigevangélicizálnánk” gyülekezeteinket. Meg az, hogy magunk is higyük: ez a Krisztus arc az igazi, az „eredeti” — *szolgává lett az Úr!*

3. Szabad tanulni a történelemből. — Ámós pásztor ember volt. S hogy anakronisztikus kifejezést használjak: nem volt „európai műveltsége”. De azt látta, hogy amikor Isten megítél egy népet, akkor a menekvésnek csak egy útja marad: meghajolni keze alatt. Samária büszke falai, még előtte álltak az ítéletnek, másokat már utolért — talán éppen Izrael által, — mint Judát is. Ámós csak azt mondta el, amit látott: tanuljatok a történelemből: „Különbek vagytok-e ezeknél?!” — Az egyház üzene-

tére nézve semmiképpen sem lenne hasznos, ha megragadnánk a történelem egy szeleténél. De a „kivagyiságukban” feledékenyeket emlékeztetnünk kell: két vesztés háború után, hogy így élhetünk, az több, mint „szerencse” dolga! Isten kegyelme az! Ne felejtjük el neki naponta megköszönni. — És az „egyházias gőg” ellen is kijózanító gyógszer, néha körülnézni a „világban”. — Semmi sem mentene minket, ha megvetnénk Isten Szentlelkének munkáját, amit végzett és végez ma is egyházunk életében. Az elbizakodottakat vezessük el azokhoz az iskolás gyermekekhez, akik hónapokig gondoskodnak egy-egy betegről. Mondjuk el, hány ezer munkaórát ajánl fel egy-egy üzem óvodaépítés, vagy város-szépítés céljaira. Mondjuk el hogyan mentek a bányászok önként, életüket kockáztatva társaik után. És ne féljünk megkérdezni: „Különbek vagytok-e ezeknél?”

4. *Sokkal szerényebben.* — Hát ez lenne az ígéhirdetés végső kicsengése? Ez lenne az evangélium? — Ha jól értjük, akkor igen, — akkor ez az evangélium! — Csakhogy a „szerénységet” bűnbánattal, igazi töredelemmel kell kezdeni. Meg kell térni a „kivagyiságból”! Aztán meg kell tanulnunk „szerényen élni”: népünk életének fejlődése ugyanis olyan küszöbhez érkezett, amikor az életszükségeink közvetlen kielégítésén túl meg kell tanulnunk a keresetünkből „kulturáltan élni”! A keresztyén ember — Urától tanult indulatával — nem luxust majmolva étkezik, öltözködik, rendezi be lakását s szerzi meg az irodalmi, zenei és képzőművészeti, esztétikai örömeit, hanem szerényen él ezekkel. Ezeket keresztül nem mások fölé akar kerülni, hanem ezek azok a kapcsolópontok, ahol közösség teremődik másokkal. — Gondoljunk csak egy luxusosan berendezett lakásra, ahol nincs a gyermeknek egy „sarka”! stb.

S talán nem ez volna az európai keresztyénség feladata, nemcsak befelé, de a világ minden népe felé, hogy anyagi és szellemi értékeit ne fitogtassa, hanem szolgáljon vele? És ma erre az evangéliumra vár a világ.

Csizmazia Sándor

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 16. VASÁRNAP

Ámósz 5, 21—24

Az alapigéről

Roppant éles kifejezésekkel hirdeti meg a próféta Isten haragját és ítéletét az ünnepi kultusszal szemben. Isten azt a prófétai ige szerint teljes egészében elveti. Ünnepeivel, népes összejöveleivel, különböző áldozataival, éneklésével és zenéjével együtt. Tehát mindazzal együtt, ami külsőleg éppen annak virágzásáról tanúskodik. A prófétai ígéhirdetés ezzel feltárja azt a szakadékot, amelyik Isten és népe istentisztelete között tátong. A külsőleg fejlett istentisztelet nemcsak haszontalan, hanem egyenesen ítéletes és kárhozatos. Akkor is, ha népe abban látja biztonsága zálogát. Vallásos kötelezettségének olyan teljesítését, amelyekkel egyszer és mindenkorra lekötelezheti, sőt adóssá teheti Isten a maga számára. Kegyét, áldását istentisztelete csereértékének hitte. Olyan falnak is — Isten és mindennapi életfolytatása között —, amelyik minden egyéni és közéleti romlottságot elfedez. Lehetővé teszi annak továbbfolytatását, távol tartja Isten ítéletét, feleslegessé teszi a megtérést.

Tehát igazában nem a kultusz ítéletes önmagában, hanem az a hazug szándék és tévelygő gyakorlat, amelyikkel bectelenül visszájára fordították az istentiszteletet. Nem a magán és közélet megújulását hozta az. Nem Isten jogrendjének (MISPÁT) és igazságának (CÓDÁKÁ) engedett teret és szerzett érvényt, hanem gátat vetett annak. Ezzel hívta ki Isten ítéletét. Így került sor arra, hogy megcsúfolt jogrendjét, semmibe vett igazságosságát kemény ítélettel érvényesítse és állítsa helyre, hogy „áradjon a törvény mint a víz és az igazság, mint a bővizű patak”.

Az Isten iránti bizalom és engedelmesség jó viszonyát nem lehet pótolni semmivel. A szeretetét és akaratát komolyan vevő kegyességet, hitet, emberszeretetet, igazságosságot ragyogó kultusszal, liturgiával sem lehet helyettesíteni. A fényes, pompás kultusz is ítélet alatt van, ha hiányzik belőle a megtérés, az új élet és az „okos” istentisztelet. (Segíthetnek a következők is: 1 Sám 15,22—13; Hós 6,6; Jak 1,27).

Az alapige megértése után is komoly kérdés: miben és hogyan ragadjuk meg üzenetét az igehirdetés számára. Meggyőződésem szerint akkor maradunk hívek az ígéhez, akkor bukkán fel a valóságos élettel szükséges és lehetséges szembesítéssel mondanivalójának, ha éppen a haszontalan és ítéletes istentisztelettel párhuzamosan tárjuk fel az Istennek tett szű, szíve és akarata szerinti istentiszteletet. Közlelebből: megcélozzuk azt a bensőséges alapviszonyt Istennel, amelyik bátran lépdel a valódi istentisztelet útján. Segítsük az ünnepi istentiszteletek nagy lehetőségét megragadni. Úgy, hogy az a szeretet cselekedeteinek gyakorlati istentiszteletével folytatódjék. Ez az istentisztelet kedveli és szorgalmazza az igazságosságot. Éneke és zenéje valóban Istent magasztalja, de mindennapi hálává szépül és gazdagodik az is. Mindig időszerű ugyanis, hogy a keresztyén élet szempontjából nagyon fontos és valódi istentisztelet felváltja a hamisat és ítéleteset.

Ítéletes és valódi istentisztelet

Nemcsak az első hallásra, de még a tizedik után is meghökken az ember alapigénken. Mintha nemcsak feleslegesnek, de veszedelmesnek is mutatná az istentiszteletet. Tehát éppen azt, ami olyan nagyon jelentős az evangélium népe életében. Egyáltalán létezhetik keresztyénség itt a földön nélkül? Az ünnepek nélkül, az igehirdetés nélkül és az ahhoz kezdettől fogva hozzá tartozó áldozat nélkül? Az ének, az orgona és egyéb hangszerek nélkül? Nem éppen ezeken az alkalmakon válik a gyülekezet valóban gyülekezetté? Hiszen éppen innen térhet új hittel, új szívvel, új elszánással és új erővel a hétköznapi, a munkanapok feladat-sűrűjébe! Bizony így van ez és így lesz ezután is. Azért mondjuk ki: nem is az ilyen istentiszteletet helyezte mindenestől ítélet alá a népét féltő parasztpróféta! Sőt, ha egész könyve, az egész Biblia összefüggésében értjük kemény szavait, kiderül, hogy éppen az igaz istentiszteletért küzdött, amikor a hamis, a szemfényvesztő, az öncsaló, népcsaló és Istent-haragító istentiszteletet ostromozta.

1. *Az ítéletes istentisztelet ki akarja fizetni Istent, a valódi teljesen irgalmára épít.* Alapigénk kemény szavai: a gyűlölöm, megvetem, rá se nézek, hallani se akarom, vigyétek előlem, nem általában az istentiszteletre lesújtó szavai Istennek. De azt nem túri el tartásan sohasem, ha népe, gyermekei részéről a számitás, az önzés, a pogány „acce-ne” határozza meg az istentiszteletünket. Ha arra építünk, amit viszünk, amink van, amit a magunkéből tartunk oda eléje és ajánlunk fel Neki. Ilyesmivel

valóban üres-járattá tesszük. Csak azt a hamis meggyőződést hízlaljuk ezzel, hogy érdemeket, kiváltságokat szerezhettünk Istennél. Ez az indulat és szándék néha olyan veszedelmes önértétté dagadhat, hogy nemcsak kedvét nem leli benne, nemcsak áldását zárjuk ki, de egyenesen ítéletté válik. Minden olyan alkalmunk és igyekezetünk elhibázott, amikor Isten szemét akarjuk bekötni bármivel. Ilyen esetekben csak mi magunk válunk öncsaló vakokká. — A valódi istentisztelet veleje nem lehet más, mint az a bizonyosság, hogy most „a mi kegyes Urunk szolgál nekünk”. Adja irgalmát bűneink bocsánatával. Megvigasztal szeretete bizonyossággal és tartósságával. Elveszi aggályainkat és félelmeinket, és megbátorít az életre, feladatainkra.

2. *Az ítéletes istentiszteletből mindig hiányzik a megtérés, a valódiról megigazulva, új szívvel távozhatunk.* Alapigénk kemény szavai azt bizonyítják, hogy az általuk megítélt istentiszteleteken mellőzték a megtérést folyamatosan. Ezek a kemény szavak nem Isten rossz hangulatáról árulkodnak, hanem arról, ami veszedelmesen ellene mond Isten hozzáértésének, tehát népe megtérésének hiányáról. Isten nagyon komolyan veszi minden alkalommal, mi történik, és mi nem történik istentiszteleteinken. A puszta ünnepi és templomi szokások, a kínos vagy éppen önelégült adakozások, az önmagát mulató és mutató éneklés és zenélés csak egy dolgot juttathat mindig Urunk eszébe: ...”kemény szívvel és megtérés nélkül gyűjtesz magadnak haragot a harag napjára, amikor az Isten nyilvánvalóvá teszi, hogy igazságosan ítél” (Róm 2,5). Nem érdekli az „elegancia”, a jómódot fitogtató duzzadt önértet. Ő a bűnbánó szívet szereti és azt keresi. Nem azért, mert nincs más dolga, minthogy megbocsásson, — ahogyan egy nagy cinikus mondotta régen. Csak azért teszi ezt, mert nagyon ismeri népét. Tudja, hogy a mindig „közügygé” váló bűneinkre nincs más orvosság, csak a bocsánat. A bűnbánó szívek feloldozása és megvigasztalása. A megigazult, a valóban új szívvel másként kezdődhetik vagy folytatódhat az élet istentisztelete. Amikor ez történik, — mert ez történhetik a résztvevők megtéréseivel, nemcsak az istentiszteletünk hiábavalósága tűnik el végérvényesen, hanem örvendező és áldott Isten bocsátja útjára örvendező és hálás gyermekeit. Nagyobb az öröm ugyanis a mennyben egyetlen megtérőn, mint 99 igazon, akiknek nincs szükségük megtérésre. De van-e csakugyan ilyen 99? Alapigénk nem erre mutat, hanem azt a valódi istentiszteletet sürgeti, amelyik a megtérő szívek megigazulását, békéjét és örömét hozza.

3. *Az ítéletes istentisztelet szélnek ereszti az irgalmat, a hálát, a valódi a szeretet és igazság cselekedeteivel folytatódik.* Hol van az Isten szeretetére épülő irgalmasság és hála alapigénk megítélt istentiszteleteiben? Sehol! Azok mögött és azokban csak Isten előtt adóslevelet lobogtató szívek vannak, és azt kapják, amire rászolgáltak. A valódi istentisztelethez mindig hozzátartozott és hozzátartozik a hála. De hol van ott a hála, ahol emberek nem kapni, hanem fizetni akarnak? Ahol éppen az istentisztelettel akarják emberek Őt szekerükbe fogni? Hol van ott az irgalom indulata, ahol megtéretlen szívek istentiszteletükkel emelnek barikádot Isten előtt, hogy mögötte mindent ott folytassanak, ahol egy pillanatra abbahagyták? Hol van ott a hála, az engedelmesség, a közeletet gyógyító szándék, ahol az istentisztelet csak röpke szünete a romlott magánéletnek, és a romlott közeletnek? Ott előbb-utóbb szabad folyást enged Isten a törvényének, igazságszolgáltatásának. Még akkor is, ha dühös tekintetek rosszállóan csodálkoznak rá Istenre: Hát megengedi ezt? Ez is lehetséges? Ugyan miért? Pedig többről van szó: akarja, elindítja

az ítéletet és keresztül viszi. Mert a hazug istentisztelet mindig nyílegyenesen rohan a vele szemben elszabadított ítéletbe.

A valódi istentisztelet viszont mindig kibékülés Isten akaratával. Gyakorló nemcsak ízlelgetik Isten szeretetét, irgalmát, hanem élük, viszik és adják. Szolgálnak vele, nem a maguk választotta istentiszteleten, hanem embereknek, a világban. A mi világunkban, ahol minden keresztényen istentiszteletnek okvetlenül folytatása kell legyen az „okos” istentisztelet. A békét, igazságot, leszerelést, szabadságot, otthont, kenyeret sóhajtozókért végzett mindennapi istentisztelet. Alapigénk tehát egyszerre sürgeti a megtérést egész életünk ünnepi, és vele együtt az élet mindennapi istentiszteletére. Valódi istentiszteletre. Azt bizonyosan nem gyűlöli, nem veti meg, nem ítéli el Isten, hanem szíve szerint és ígérete zerint megáldja.

Szabó Gyula

SZENTHÁROMSÁG UTÁN 17. VASÁRNAP

Ézs 2, 1—5

Régebbi feldolgozások a Lelkipásztor 1955. szeptemberi és 1963. július—augusztusi számában)

Rövid egzegézis

A textusunkban szereplő prófécia igen nagy hasonlóságot mutat Mikeás 4,1—3-al. A mikeási szöveg ritmus szempontjából kidolgozottabbnak, csiszoltabbnak látszik. Mindez azonban nem jelenti, hogy a mikeási textus lenne az eredeti. A legtöbb írásmagyarázó egyetért abban, hogy mindkét szöveg egy eredeti önálló próféciának a fogság idején, vagy a fogság utáni időben való megfogalmazásnak a jegyeit viseli magán. Mindez azonban semmivel sem csökkenti próféciánk tartalmi értékét. Textusunk tartalmilag 4 részre tagozódik:

1. A prófécia megvalósulásának idejét jelző kifejezést (2. a) különbözőképpen lehet fordítani. A legmegszokottabb: „az utolsó napokban” (új fordításunk), vagy „az utolsó időkben” (Károli és az új katolikus fordítás). Az eredeti szövegnek és a héber gondolkodásmódnak azonban megfelel „a napok folyamán”, vagy „azok után a napok után” fordítás is. E szerint a próféciában nem olyan eseményekről van szó, amelyek a történelmen kívül esnek és a történelemnek a végét jelentik, hanem olyanokról, amelyek még történelmi események és a történelem teljességét jelentik. Éppen ezért megvalósulásukért mindent el kell követnünk. E feladat alól persze akkor sem mentesülhetünk, ha a próféciát eschatologikusan értelmezzük, hiszen Isten az eschatologikus teljességből már itt a földön kóstolót ad, amelynek megvalósítását kötelezi Isten gyermekeit. A „szilárdan fog állni az Úr házának hegye” azt jelenti, hogy mindebből elsősorban Isten nevére száll dicsőség.

2. A második szakasz a prófécia beteljesülésének hatását írja le a népek között. (2. b—3. b). Ekkor minden nép az Úr hegyéhez járul. A népek elismerik Isten igéjének egyedülvalóságát, megvallják, hogy Isten igéje mindenkit megtanít arra, hogyan éljen Istennek tetsző, értelmes életet. Mindez azonban csak akkor érthető és csak akkor valósul meg, ha Isten népének élete tükrözi Isten igéjének tanítását, más szóval Isten népe szolgálatával megvalósítja mindazt, amiről a következő szakaszban van szó: Isten akaratát, a népek tökéletes harmóniáját és békéjét.

3. Ennek a tartós békének a pasztikus ecsetelése (4.) egyrészt azt fejezi ki, hogy az emberiség bele fáradt a folytonos háborúk nyomorúságába. Gondoljunk csak Izrael népének fogságát megelőző időszak szakadatlan háborúskodására! Másrészt azonban kifejezi azt is, hogy milyen természetellenes — mi úgy mondjuk Isten ellenes — a háború: a kard és a lándzsa használata. A kapa és a metszőkés használata a természetes, hiszen az emberek ezekkel a szerszámokkal termelik az élethez szükséges javakat. Ha még ehhez hozzávesszük a mikeási többletet — „mindenki saját szőlőjében, vagy fügefája alatt ülhet, senki sem retenti őket” — akkor a próféciában az egyik legalapvetőbb emberi jog megvalósulásának vágyát, a félelem nélküli életre való egyetemes emberi törekvést is megláthatjuk.

4. Textusunk befejezése (5. v) — e szakasz a mikeási próféciából hiányzik — tulajdonképpen értelmezi az egész próféciát. A „jőjjetek, járjunk az Úr világosságában” azt jelenti, hogy Isten béketervének megvalósításához népét akarja felhasználni. Mindez ott kezdődik el, hogy Isten népe a történelem eseményei mögött (még a katasztrófákban és a háborúk nyomorúságában is) ott látja Isten nevelő és történelmet kormányzó kezét. Minden esemény egy lépés a cél felé. Még az ítéletek és a megaláztatások is. De éppen ez a tudat ad Isten népének ahhoz, hogy az Úr világosságában járjon, azaz mindent megtegyen, hogy Isten békeakarata megvalósuljon ebben a világban.

A textus belső iránya

Textusunk logikai gondolatmenete éppen fordított, mint a leírt szöveg: Jőjjetek, járjunk a Úr világosságában! E világosságban való járás azt jelenti, hogy mindent megteszünk azért, hogy a kardokból kapák, a dárdákból metszőkések legyenek. A világ népei éppen ezért a szolgálattért becsülik meg Isten gyermekeit. Mindebből végül is Isten nevére száll dicsőség. Isten dicsősége azonban mindig együtt jár az emberek örömeivel, boldogságával, üdvösségével.

Gondolatok az igehirdetéshez

1. Szinte keresve sem találhatnánk alkalmasabb textust korunk egyik legégetőbb kérdésének a béke és a leszerelés ügyének elemzéséhez. Az emberiségnek ma valóban a legegyszisztenciálisabb kérdése — amelytől szinte a fennmaradása és a jövődjéje függ — a béke és a leszerelés ügye. Nem véletlen, hogy elsősorban ez a téma foglalkoztatta az európai államok küldötteit Belgrádban, amikor az európai biztonság érdekében aláírt helsinki dokumentumok célkitűzéseinek megvalósulásáról tárgyaltak. Az sem véletlen, hogy az ENSZ közgyűlésének rendkívüli ülészaka a leszerelés problémáját tűzte napirendjére. Textusunk jó alkalmat nyújt arra, hogy igehirdetésünkben komolyan elemezzük mi is ezt a kérdést. Milyen gondolatokat meríthetünk textusunkból a béke és a leszerelés ügyéhez?

2. Textusunkból is világosan kitűnik az a sokat hangoztatott igazság, hogy tartós béke nem képzelhető el leszerelés nélkül. A békemozgalom megindulásakor rendszerint csak addig jutottunk el, hogy mindent meg kell tenni a békéért. Ebben az időszakban az volt a legfőbb célkitűzés, hogy az embereket mozgósítani kell a béke ügye mellett. Sok

hangulati elemmel ecseteltük a béke vonásait, szóltunk a béke fontosságáról. Ez nagyon fontos is volt, mert a béke hívei ezzel a hangulati mozgósítással (aláírások, békemenetek, tüntetések stb.) meg tudták fékezni a háborús gyújtogatásokat, el tudták érni, hogy nem tört ki a harmadik világháború. Sajnos közben a fegyverkezési hajsza egy pillanatra sem szünetelt. S ma már a fegyverek felhalmozódása állandó veszélyt jelent a békére. Ezért most a békemozgalom fő célja a fegyverkezési hajsza megállítása és a leszerelés. A kardokból kapákat, a dárdákból metszőkéseket kell csinálni.

3. Textusunkból azt is kiolvashatjuk, hogy elsősorban a fegyverkezési hajsza megállítása és a leszerelés. A kardokból kapákat, a dárdákból metszőkéseket kell csinálni.

3. Textusunkból azt is kiolvashatjuk, hogy elsősorban a fegyverkezési hajsza az oka annak, hogy földünk egy részén oly nagy a szegénység. A fegyverekből készített kapa és metszőkés nem luxuscikk, hanem az emberiség életéhez és jólétéhez feltétlen szükséges munkaeszköz. Ezzel kapcsolatban rá kell mutatni arra, hogy mennyi hasznos beruházást lehetne létesíteni a fegyverkezésre fordított milliárdokból. Itt nem csak arról van szó, hogy a fegyverek konkrét gyártása mennyi pénzbe kerül, hanem arról is, hogy a tudósok és kutatómérnökök több, mint egyharmada fegyverkezéssel kapcsolatos kutatásokat végez, ahelyett, hogy az emberiség jólétének fokozására, vagy a környezetvédelemre fordítaná tudását és idejét. Nem fegyverekre, atomtöltetet szállító rakétákra, atom, hidrogén, vagy neutron bombákra van szüksége az emberiségnek, hanem erőművekre, lakásokra, gyárakra, és az élelmiszertermelést megsokszorozó új technológiákra.

4. Végül textusunk afelől sem hagy kétséget, hogy mindez nem csak a politikusoknak, a közgazdászoknak, vagy a tudósoknak az ügye, hanem mindenkié, aki Isten gyermekének vallja magát. Textusunk a legvilágosabb megfogalmazása annak, hogy Isten nem háborút, hanem békét akar. S ha békét, akkor leszerelést is olyan értelemben, amint azt az előzőekben kifejtettük. Isten megígérte, hogy eljön a béke várva várt korszaka. Nem a távoli eschatonban, hanem már itt e földön. Istennek ezt az ígéretét éppen olyan komolyan kell vennünk, mint a bűnbocsánat és az új élet ígéretét. S ha komolyan vesszük Istennek ezt az ígéretét, akkor lehetetlen, hogy tétlenek maradjunk az ügyben. Az Isten ígéretében bízó hit az alapja annak, hogy szerte a világon az egyházakban egyre jobban erősödik az a mozgalom, hogy tettekkel kell bizonyosságot tennünk erről a hitünkről. Magyarországi Evangélikus Egyházunk kezdettől fogva felismerte ezt az igazságot. Azért épül bele szervesen egyházi szolgálatunkba a béke ügyének szolgálata is. Az sem véletlen — hiszen textusunk arról is beszél — hogy egyházunk éppen ez által a szolgálata által egyre nagyobb elismerést kap társadalmunktól. Azt is hisszük — hiszen erre is ígéretünk van — hogy ez által a szolgálat által nem csak emberek öröme, jóléte, üdvössége, hanem Isten dicsősége is növekedik. Azért hát halljuk meg Istennek szolgálatra biztató szavát: Jöjjetek, járjunk az Úr világosságában!

Dr. Selmeczi János

ARATÁSI HÁLAADÓ ÜNNEP

Mt 6, 11

A Miatyánk negyedik kérése ez, — a középső. Jézus e kérés elhelyezésével nyilván arra tanít, hogy Isten ügye mindig megelőzi a magamét, magunkét. De azt is kifejezi, hogy a mindennapi kenyér „belefér” Istennel való kapcsolatunkba, nem idegen tőle. Istennek engedelmeskedve is itt élünk ebben a világban és e világ életfeltételei nekünk is életfeltételünk.

Egzegetikai probléma csupán az „*epiousios*” szóval összefüggésben akad. Ennek pontos fordítása: „a holnap”. Szó szerint tehát a kérés célja a mai nap kenyere után a holnapnak megkérése, biztosítása. Ettől sokan félnek, mert ellentétesnek tűnik Jézus szavával: „Ne aggódjatok a holnapért...” (Mt 6,34) Újabb kutatók a profán görögben is találtak olyan jelentés-tartalmat, mely a „léthez szükséges” vagy a „napi szükséglet számára kielégítő” jelentést megerősíti. (v. ö. Karner: Máté evangéliuma, 44. lp. és F. Rienecker: Das evangélium des Matthäus, 74. lp.) Nyugodtan elfogadjuk tehát a magyar fordítás megszokott szavát a „mindennapi kenyeret”, mert ebben kifejezésre jut a „napi szükséglet” is és a folyamatosság is, t. i. a mennyei Atyától való várás, az Ó adományára való ráhagyatkozás.

Ágendánk szkopusza erre az ünnepre: Istenfélelem és megelégedés! Ennek a negyedik kérés, — mint textus —, a fentiek szerint pontosan megfelel. Legfeljebb az az egy dolog tűnik fel, hogy az aratásért való hálaadás napján nem hálát adunk, hanem kérünk. Ha azonban a fenti egzegetikai eredményeket figyelembe vesszük, akkor erre az eredményre kell jutnunk: Az igazi hálaadás nem szavak dolga, hanem a hit bizodalma, a mennyei Atyára való ráhagyatkozás, — ez esetben a megelégedés Isten ajándékával, — a békés élet fenntartása és megerősítése, és a mindennapi kenyérnek minden ember javára történő felhasználása, elosztása. Ahol ez megtörténik, ott veszik igazán hálásan, életben és cselekedetekben megmutatkozó hálával a mindennapi kenyeret.

1. A negyedik kérést imádkozni azt jelenti, hogy *bízom mennyei Atyámban*. Ez a bizalom azt jelenti, hogy Tőle veszem és fogadom el a föld termését. A megtermett kenyér, a zamatos gyümölcs, a takarmányok vagy éppen a gyöngyöző bor, — mind azt mutatja, hogy Isten megtartja szavát, atyai módon gondoskodik múlandó életünk minden táplálékáról. Benne bízunk, aki megáldotta termőföldjeinket, a belefektetett emberi munkát, a szakemberek szakmai tudását, a gépek embert kímélő zakatolását, adott napot és esőt, vagyis mindent elegendően és éppen úgy, hogy legyen kenyérünk. Bizodalmunkat megáldotta és úgy, hogy nem nézi bűneinket, azt, hogy mennyire bízunk, mennyire hitetlenkedtünk, — Ó hű marad és megadja a mindennapi kenyeret minden embertársunknak. Mert ebben a hálaadásban eszünkbe sem jut, hogy csak a magunk kenyéréért adjunk hálát. Az egész ország kenyéréért, sőt a világ népeinek asztaláért adunk ma hálát mennyei Atyánknak.

Régen ilyenkor, a föld termésének betakarítása után a gazda szeme jólesően állapította meg kamrájára nézve: van bőven minden a következő esztendőre... S ha ebben ott volt a másokról való gondoskodás felelőssége, akkor rendben is volt. De volt egy nagy kísértése, amit Jézus példázatában így mond: „én lelkem, sok javad van sok évre eltéve, pihenj, egyél, igyál, vigadozzál!” (Lk 12,19) Ma már inkább azt mondhatjuk, hogy népünk széles rétegei „a piacról élnek”. Nincs tele kamra abban a

régi értelemben, hanem havi fizetés és bevásárlás. És ennek is megvan a kísértése: megszokottá, természetessé válik. Ezért kell mindennap imádkoznunk érte, hogy észrevegyük: az Ő kezéből kapjuk a kenyeret és ebben atyai jóságát érezhetjük. Jósága nem rapszódikus. Mindig ad — ebben lehet bízni, rá lehet hagyatkozni. Amikor a negyedik kérést imádkozzuk, ez a bizodalom, ráhagyatkozás mondatja ezt velünk és hogy ezt tesszük, ez már a hálánk is!

2. A negyedik kérést imádkozni azt is jelenti, hogy *megelégszem azzal, amit ad*. Egyenesen ide vezet az, amit az egzegézisben elmondtam. A bizodalomból is egyenesen következik: nem kell halmoznom. Aki ma ad, az holnap is ad, — nem rövidül meg az Isten karja egyikünk felé sem. (1 Tim 6,6—8!) A mannát sem lehetett egyik napról a másikra eltenni, — megrothadt. Naponként kellett kérni és naponként kellett megdolgozni érte. Ha ma egy pillanatra meg is állunk ünnepi hálaadásra, — holnap a munkát tovább folytatjuk.

A felszabadulás óta eltelt közel három és fél évtized hatalmas változást hozott mindennyiünk életében, életszínvonalában. Sokan adhatnak hálát azért, hogy nincstelenségből elindulva ma komolyan megalapozott, magasabb színvonalú életet élhetnek. De mintha most egyszerre kellene rakétaszerűen kitörni a régiből és elérni az újat, — sokan úgy hajtanak, semmi nem elég, még a tisztességtelen utat is megkockáztatják, harácsolnak más kárára, messze estek a megelégedettségtől. S a legszomorúbb ebben, hogy az elégedetlenség mindig a maguk dolgában jelentkezik. Önzéssel párosul.

Amikor Urunk a negyedik kérést imádkoztatja velünk, ezzel ránevel minket arra, hogy örömmel és megelégedéssel vegyük és együk a mindennapi kenyeret.

3. Amikor a negyedik kérést imádkozzuk a *békéért is könyörgünk, hogy a kenyér megmaradjon*. Érdemes arra figyelni, amit Luther Nagy Kátéjában erről ír: „nemcsak az kell az élethez, hogy testünknek legyen tápláléka, ruházata és egyéb szükséglete, hanem az is, hogy csendben és békében megférjünk azokkal az emberekkel, akikkel együtt élünk és érintkezünk mindennapi munkánk, foglalkozásunk és mindenemű tevékenységünk közben, röviden tehát mindaz, ami a családi és a társadalmi vagy polgári élet rendjét és kormányzását alkotja.” Kenyér és béke ilyen szorosan összetartozik. Ugyancsak Luther később így folytatja: „Ahol békétlenség, civakodás, háború van, ott máris eltűnt a mindennapi kenyér, vagy legalábbis megfogyatkozott.” Volt erről tapasztalatunk bőven. Bizony ma sem mehetünk el hálaadás nélkül, hogy van békénk és ahogy dolgoznunk kell a kenyérért, úgy kell mindent megtennünk azért is, hogy ezt békében élvezhessük. A belső, a társadalmunk békéje, a hívők és nem hívők egymás iránti magartása épp úgy mindennapi feladat, mint a háború elhárításáért, a fegyverkezés megszüntetéséért, a megtermett javak igazságos elosztásáért való munkánk és küzdelmünk. Ebben nem restülhet meg az, aki a negyedik kérést imádkozza, mert különben megnézhetjük, milyen kenyeret és milyen békében élvezhetünk?!

Külön kell aláhúznunk Luther azon szavait, melyekkel a felsőbbség és a vezetés felé fordít a negyedik kérés kapcsán. „Bizony égetően szükséges az, hogy imádkozzunk a világi felsőbbségért és vezetőségért, mert Isten főként általuk őrzi meg mindennapi kenyerünket és életünk nyugalmát.” Kenyér — béke — kormányzat; mindhárom együtt azt jelenti, amihez a földi élethez elengedhetetlenül szükségünk van. Amikor a negyedik kérést imádkozzuk erre mindre kiterjedjen a figyelmünk és a hálánk is!

4. A negyedik kérést imádkozni azt is jelenti, hogy *a mindennapi kenyérrel úgy élek, hogy a felebarátomnak is hasznára legyen.* Luther ezt mondja: „jól ereszd meg és szárnyaltasd képzeletedet, nemcsak a sü-tőkemencéig és a lisztesládáig, hanem a széles mezőre és az egész föld-re...” A negyedik kérés „vilgméretű” kérés. Nem az „én”, hanem a „mi” kenyerünkről van szó. Nem is kell túl nagy szárnyakat adni képzeletünknek. A mi korunkban az „emberiség kenyere” nemcsak a tudósok, közgazdászok vitatémája, hanem a robbanásszerűen szaporodó emberiség létkérdése. Nem csupán „katedra” kérdése, hanem „kinn az utcán” folyik a küzdelem megoldásáért. A kérdés ma az egész világ „lisztesládája” körül forog. És az nyilvánvaló, hogy a mező elég széles és a föld elegendő arra, hogy az emberiség kenyere megteremjen rajta. A hiba máshol van. Az önzésben, mely nem akar megelégedni kicsinyben sem és „nagyban”, „világviszonylatban” sem. Az emberiség szaporodásával a szakadék is egyre mélyebb: a szegények szegényebbek, a gazdagok még gazdagab-bak. Ismerjük ezt. De vajon mennyire tudatosítjuk keresztyén felelőssé-günket ezzel kapcsolatban. Mennyire használjuk Isten nekünk adott, „kölcsonadott” javait felebarátaink hasznára, javára? Az igazságos gaz-dasági rend kialakulásáért kell latbavetnünk imádságot és tetteket egy-aránt. Erre kötelez Jézus szeretete és az, ahogyan a negyedik kérdésben imádkozni tanít bennünket.

Hálaadásra jöttünk ma össze. Isten azonban feladatokra teszi az ujját, hogy belássuk: a hálát nem szavakban, hanem bizodalomban, ráha-gyatkozásban, megelégedettségben és békében, az emberiség kenyéréért való felelősségben róhatjuk le.

Tóth-Szöllős Mihály

Egyháztörténeti évfordulók

Kalinka Joachim emlékezete

Háromszáz esztendeje, hogy 1678. június 17-én elhunyt Kalinka Joachim, az egykori biccsei evangélikus egyházkerület száműzött püspöke Zittauban. Kalinka Joachim 1602-ben Rózsashegyen született. Atyja Kalinka János a zólyomi egyházmegye esperese volt. Hazai iskolázása után több helyen szolgál, 1646-ban, mint illavai lelkész a biccsei e. kerület püspökévé választja. Mint püspök nagy buzgósággal munkálkodik, több írása jelenik meg nyomtatásban.

Kalinka Joachim az első lelkész és püspök, akit a Wesselényi-féle összeesküvéssel való állítólagos kapcsolatai miatt perbe fogtak. Mindent elkövettek vádlói, hogy rávegyék hitének megtagadására. (L. Kvacsala J.: K. J. első vizsgálati fogsága Pozsonyban. 1671. július—1672. május. Prot. Szemle 1890. 743.) Midőn ez nem sikerült, ártatlansága bizonyítást nyer, haza bocsátották. Visszanyert szabadságának azonban nem örülhetett sokáig, mert másfél év múlva, de most már számos szolgatársával együtt, ismét Pozsonyba idézik. Második fogságából csak úgy szabadulhatott, hogy aláírta az ún. reverzálíst. Ennek következtében, túl hetvenedik életévén, el kellett hagynia hazáját. Mint exuláns Poroszországba ment.

Annak idején, a reverzálisok adásáról a száműzetés önkéntes vagy kényszerű voltáról, késhegyig menő viták folytak. Mind evangélikus, mind pedig református részről keményen elítélték és megvetették az ilyen személyeket. Szinte kivételnek tekinthető, az ugyancsak száműzött Tarnóczy lelkész, aki azt írja Kalinka püspökről, hogy azért ment külföldre, hogy az üldözött és bebörtönzött egyházi személyek részére segítséget kérjen. (Vö. Tekus O: Az exulánsok. Lp. 1975, 350—52.) Ma úgy látjuk, hogy nemcsak a gályarabok, a bebörtönzöttek, hanem az exulánsok is egyaránt áldozatai és vértanúi voltak az embertelen üldözésnek. Végső fokon ugyanis a mindvégig való helytálláshoz és tanúságtételhez nem elegendő az ártatlanság tudata és az ehhez kapcsolódó jó lelkiismeret, hanem szükséges még a Lélek ereje is!

Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azt a tényt sem, miszerint az exulánsok egy része jelentős irodalmi, tudományos tevékenységet folytatott. Tanultak, tudományos fokozatokat szereztek, majd pedig tanítottak. (Wittenberg, Jena, Wratzlava.) Irodalmi munkásságuk jelentős termékei közé tartoznak az informatív jellegű rőpiratok. Ezekben mintegy Európa „lelkiismeretéhez” kiáltanak, döbbenetes leírását adva a magyarországi protestáns egyházak szenvedéseinek és megpróbáltatásainak.

A pápai gyülekezeti könyvtár értékes, védett részét képezi az ún. Holkó Könyvtár. Itt található Balduinus Fridericus „Hüpomnēmata Homiliarum... Witeberg, 1612.” című könyv. (Jelzete: C 5.) A könyv tulajdonosa, az elmosódó írás szerint, 1675-ben Laurentius János, a szakonyi eklézsia exuláns pásztorja volt. A könyvben található, egy Tertullianus idézet is, jól olvasható kézírással: *Vitia oderis, non hominem!*